CAROLI DE MERTENS,

MEDICINAE DOCTORIS

OBSERVATIONES MEDICAE

DE

FEBRIBUS PUTRIDIS, DE PESTE,

NONNULLISQUE ALIIS MORBIS

VINDOBONAE

APUD RUDOLPHUM GRAEFFER, 1778.

Seclusis practicis observationibus, id quod vel mihi, vel alii cuilibet pro ratione habetur, nihil fortasse erit aliud, quam rationis umbra aut phantasma, hoc est, mera opinio. Sydenham. Differt. epistol. de variol. confluent.

PRAEFATIO.

In Ruſſiam Anno 1767. ad officium Phyſici Orphanotrophii Moſcuenſis vocatus, ibi ſex annos moratus ſum, praxim medicam in populoſiſſima hac urbe ſimul exercens. Viennam redux obſervationes meas in ordinem redigere incoepi, illaſque nunc offero, quae in emolumentum artis magis cedere poſſe mihi videntur.

Inter tot tantoſque morbos, qui humanum genus affligunt, nulli tantam ſtragem intulerunt, quam febres, quae ob degenerationem humorum in

putredinem tendentem, putridae dicuntur.

Has generaliter diſtinguo in ſynochos putres, ſive continentes putridas; biliofas putridas continentes & remittentes, ubi corrupta bilis ab initio dominatur; & nervoſas putridas, quae cum ſymptomatibus nervoſis lentius incipiunt. Haec quoque ultima ſpecies, quando ſine inſigni calore, cum ſubita virium proſtratione, invadit, typhi, vel febris proprie malignae, nomine inſignitur. (*a*) Ad morbos putridos acutos peſtis quoque pertinet; horum enim princeps eſt.

Morbus multos in eadem urbe, vel regione, quodam tempore invadens, epidemicus dicitur.

Mor-

(*a*) Vid. Van Swieten Comment. in aphoriſm Boerhaavii ad §. 736. Tom. II. pag. 441. & Sauvages Noſologia Tom. I. pag. 308.

Morbi epidemici varias caufas agnofcunt, quibus populares evadunt: 1mo. alimenta multis communia, corrupta, vel alia quadam qualitate nociva; fic in annonae penuria (*b*) in urbibus diu obfeffis (*c*) febres putridæ multos homines auferunt: 2do. Atmofphærae qualitates fenfibiles; frigus vel calor nimis intenfi, vel diu durantes; tempeftates humidae ficcæ; fubitae harum mutationes; aër inquinatus effluviis putridis aquarum ftagnantium, animalium putrefcentium &c. morbos populares progenerant varii generis; plures febrium inflammatoriarum, intermittentium, putridarum fpecies, innumerosque alios affectus, qui plurimos fimul afficiunt 3^tio. Morbi epidemici fæpiffime occurrunt, (*d*)

 qui

(*b*) Langfvert Hiftoria medica morbi epidemici five febris putridae Bohemiae anni 1771. 1772. (c) van der Mye de morbis Bredanis. (*d*) Sydenham. Sect. I. Cap. II.

qui nec qualitatibus ſenſibilibus atmoſphærae, nec alimentis adſcribi poſſunt, ſed videntur omnino pendere a cauſis ſenſus noſtros fugientibus, quas tamen, cum omnes indiſcriminatim afficiant cujuscunque conditionis homines, in aëre, quo nemo carere poteſt, haerere merito credimus; ad hanc ſpeciem referenda eſt epidemica conſtitutio, quae per tres annos Moſcuæ invaluit, cujusque mox hiſtoriam recenſebo: 4$^{to.}$ dantur praeterea morbi, qui per ſolum contagium inter populos graſſantur, & quorum ſeminium e corpore morbido in ſana per immediatum contactum, vel fomitem illi recipiendo fovendoque aptum, defertur, in hisque ſimillimum affectum producit; variolae, morbilli, peſtis hoc modo propagantur. Diverſae atmosphærae qualitates vim contagii augere, vel minuere valent, & corporibus humanis

ta-

talem diſpoſitionem inducere, qua facilius illo afficiuntur, aut ipſi quodammodo reſiſtunt; unde morbi contagioſi quandoque lento paſſu procedunt, alio tempore furore maximo regiones devaſtant, & ſub aliis circumſtantiis ſilent aut omnino evaneſcunt; 5[to.] accidit praeterea nonnunquam, qnod duae, vel plures ex his cauſis concurrant, & unitis viribus hominum perniciem conflent: ſic v. g. febres putridae, quae effluviis aquarum ſtagnantium in locis paludoſis originem ſuam debent, contagioſae quoque fiunt.

Morbus epidemicus, qui per aliquot ſucceſſivos annos dominium obtinet, ſtationarius, omnibus indifferenter annis communis, intercurrens a Sydenhamo nuncupatur; (*e*)

(*e*) Sect. VI. Cap. I.

qui perpetuo eiusdem regionis incolas affligit, endemius dicitur: hic a conditionibus quae in hoc loco ſtabiles ſunt, ortum ducit

Conſtitutio epidemica, in qua tribus ſucceſſivis annis febris ſtationaria putrida diverſis modis homines invadebat, regnavit Moſcuae annis 1768. 1769. 1770. Cum naturam atque decurſum morborum putridorum acutorum tam in hac epidemica conſtitutione, quam aliis temporibus & locis, obſervandi occaſio mihi ſaepiſſime nata fuerit, febrem hanc ſtationariam deſcribendo omnia, quae circa illos alicuius momenti eſſe judicavi, adducam.

Febres putridae ubique, omnique tempore ſporadice occurrunt, & praeteritis temporibus multos e vivis tolle-

lebant. Methodus vero curativa, quae noſtro aevo invaluit, quamque Sydenhamo, Huxhamio, Pringlio, Swietenio, Tiſſoto, & Haenio debemus, maxima efficacia illas debellat. Tanti nominis Virorum paſſus premere conatus, in eorum verba non juravi, ſed ipſam naturam magiſtram ſemper habui.

Omnium morborum teterrimus, maximeque humano generi infeſtus, peſtis, nunquam in noſtris regionibus ſponte naſcitur; ſed ex Aegypto & Aethiopia oriunda (f) per merces Conſtantinopolim in aliasque Imperii Turcici partes defertur. In incunabulis ſuis remaneret hic morbus, niſi talis eſſet naturae, ut per fomitem ejus ſeminium procul deferri poſſit. Merces, praecipue lana, gossypium, linum,

 can-

(f) Proſper Alpinus de Medic. Ægyptior.

cannabis,& telae ex illis textae, chartae, animalium plumae, pili, & pelles, miasma receptum diu servare valent, praesertim, si libero aëri non sunt expositae, sed compactae manent.

Omnes Europae gentes Christianae, quae cum Aegypto commercium agunt, maximas adhibent cautelas; explorationem mercium, & moram quadraginta dierum imperant, antequam naves inde venientes portus intrare sinant, quo constet, an sanae, anne infectae sint. Soli Turcae fatalem necessitatem omnium rerum contingentium, ex religionis suae instituto, credentes, omnem cautelam respuunt; unde quotannis pestis, minori vel majori vi, inter illos grassatur. Coacti fuerunt itaque omnes principes, quorum dominia Turcarum terris confinia sunt, vel quorum

sub-

ſubditi cum illis commercium agunt, iisdem ac cum Ægypto, cautelis uti, ſicque reliquae Europae regiones a peſte integre liberae permanent, niſi ex negligentia quadam in illis obſervandis ſubrepſit. (g) Difficilior vero res evadit, quando bellum cum Turcis agitur, quod quidem majorem communicationem requirit.

Ruſſi anno 1769. adverſus Turcas bellum iniverunt. Peſtis quam Turcae in Valachiam & Moldaviam intulerant, non ſolum inter illos graſſabatur; ſed has provincias, exercitum Ruſ-

(g) Sydenhamus peſtem Londinenſem anni 1665. deſcribens, refert, illam intervallis triginta, vel quadraginta annorum orbem Britannicum cum tota furiarum acie aggreſſam eſſe. Ab illo tempore integrum ſaeculum praeterlapſum eſt, abſque eo quod Anglia hanc cladem viderit, dum alias regiones, Hungariam, Germaniam, Italiam, Galliae provincias auſtrales, Luſitaniam, Poloniam, Ruſſiam depraedabatur.

Russicum & Podoliam devâstavit. Cautelae quædam circa fines Imperii Russici meridionales & occidentales adhibitae sunt, sed non sufficientes, nec satis stricte observatae, unde contagium initio anni 1770. Kioviam & exeunte eodem anno Moscuam usque penetravit (*b*)

Jam ab antiquissimis temporibus tantum terrorem incutiebat hic morbus, ut omnes neglexerint eius naturam, & propagandi modum investigare, horrendis calamitatibus causas stupendas & supernaturales semper tribuentes. Sydenhamus, observatione duce, semitam veritatis primus pede pressit, a qua tamen nonnunquam aberravit, opinionibus vulgaribus seductus. Inter recentiores loimographos

(*b*) Vid. infra Part. II. Cap. I. difficillimum quidem erat adeo extentos limites custodire, belli praesertim tempore.

phos caeteris, me judice, palmam praeripit noſter Chenot.

Plures obſervationes deſiderantur circa morbum hominibus adeo funeſtum ad eradicanda praejudicia, quae apud multos adhuc valent: quapropter operae pretium judicavi, obſervationibus de febribus putridis hiſtoriam peſtis Moſcuenſis adnectere, quo facilius intelligatur, in quibus conveniunt, & quaenam differentia eſt inter illas (cum quibus ſaepe confunditur) Europae indigenas, & hanc, quae ibidem nunquam apparet, niſi aliunde allata fuerit. Omnis ſic error inpoſterum vitari poterit, peſtisque in principiis agnoſci, & facile exſtingui, antequam incendium evadat nullis viribus ſuperandum: nec metus amplius erit, ne Medicorum error

po-

populis vanum terrorem injiciat, aliis morbis peſtis nomen tribuendo.

Ne quis vero, eo quod epidemicam conſtitutionem morborum putridorum immediate peſtis ſecuta eſt, credat, hanc productum eiusdem conſtitutionis fuiſſe, vel febres putridas, tanquam praecurſores, illam ſemper praecedere: nullus enim nexus erat inter peſtem & noſtram febrem ſtationariam; ſed fortuito accidit bellum inter Ruſſos & Turcas tunc temporis exortum, negligentiamque, contagio introitum dediſſe. Non minus alienum foret, peſtis hujusce originem ex illo fonte deducere, quam credere, epidemicos morbos bellum Turcicum excitaſſe. Equidem initium & progreſſus peſtis enarrando, praeter hujus characteres eſſentiales, demonſtrabo, nullos alios morbos epidemicos toto

hoc

hoc anno, & ipſo anni tempore, quo recurrere ſolebant, graſſatos fuiſſe; contagium lento gradu proceſſiſſe, eosque ab initio tantum affeciſſe, qui cum aegrotis in iisdem aedibus habitabant, donec calore aeſtivo miaſma vires ſuſceperit, & ſubtilius factum ſolo aegrorum, vel rerum infectarum contactu homines inficeret: dum e contra epidemicae febres antecedentium annorum, hyemali tempore incipientes, ad ſtatum ſuum cito perveniebant, & circa aeſtatem evaneſcebant; adeo ut morbi diverſae omnino naturae & originis pronunciari debeant.

Tractatum de peſte legendo, exſpectabit fortaſſe quis, novum & ſpecificum quoddam adverſus ipſam reperire medicamentum. Fateri debeo, nihil adhuc in rerum natura repertum eſſe, quod tam ſubtili veneno intra cor-

corpus humanum recepto, obſtare, & eius vim deſtruere, vel ſaltem adeo frangere valeat, ut multi evadant. Quapropter inutile & ſuperfluum hoc opus judicaſſem, nec illud publici juris unquam feciſſem, niſi vidiſſem innumera praejudicia, quae multos occupant, & in ipſis Medicorum libris reperiuntur, ſemper anſam dediſſe ignorantiae & adulationi, quo obſtarent optimis cautelis, quibus malum arcetur a finibus imperiorum, vel in regiones ingreſſum, in ipſo principio ſuffocatur. In omnibus fere hiſtoriis peſtis, in quacunque Europae parte regnantis, legimus Medicos ab initio in diverſas abiiſſe ſententias, illosque, qui affirmabant, morbum graſſari incipientem, peſtem non eſſe, maximam gratiam apud omnes obtinuiſſe; dum alios, contrariam ſententiam tuentes, odio proſequebantur cives,

do-

donec publica calamitas, nullis amplius vinculis coercenda, probos & doctos ab injuſtitia & ignorantia vindicaret.

Statim ac notum eſt, peſtem regionem, vel urbem occupare, omnes incolas terror invadit; ſibi ſuisque nullam ſupereſſe ſalutem credentes, meticuloſi, perpetuis animi pathematibus excruciantur, vel fuga imminens periculum vitare tentant: alii praeſervatoriis remediis, quae in libris, & apud vulgus maxime decantantur, fidentes, omnem cautelam reſpuunt, ſe ſuosque in periculum praecipites dant. Ideoque, non inutile opus judicavi, in re tanti momenti veritatem a caligine fabularum & praejudiciorum, quibus, ceu denſa nube circumdata eſt, liberare; ut omnibus eluceat, quo-

modo hoc malum a finibus regionum arceri debeat, & infortunio introductum, dignosci & superari possit; utque multorum inani terrori, aliorumque temeritati justi limites ponantur. Utinam hi mei labores, haec conamina, humano generi proficiant!

Pars I.

PARS I.

CONSTITUTIO EPIDEMICA MOSCUÆ ANNIS 1768, 1769 ET 1770 OBSERVATA.

CAPUT I.

Febris catarrhalis putrida anni 1768.

XEUNTE anno 1767. paulatim graſſari coeperunt Moſcuae febres catarrhales putridae: aegrotantium numerus augebatur initio anni 1768. Multos affecit hic morbus epidemicus ad aequinoctium

 ver-

vernale usque; dein sensim sensimque & symptomatum gravitate & numero decumbentium minuebatur, tandem ineunte Majo disparuit.

Hiems, ut solet, frigidissima erat, a medio nempe Januario ad finem usque Februarii intensum gelu, inter 12. & 24. gradus infra o Thermometri Reaumuriani, cum tempestate serena vigebat; deinde paulo mitius, inter 10. & 18. gradus, ad medium Martii fuit. Pluviosa tempestas tunc locum obtinuit, & versus 10^{mam} Aprilis (*a*) glacies fluminum evanuit. Toto hoc temporis spatio ex quocunque in sex rebus non naturalibus errore in morbum epidemicum incidebant. Morbi vere inflammatorii rarissime tunc occurrebant, quamquam manifestae atmosphaerae qualitates, frigus, & siccitas, illos procreare debuissent.

Con-

(*a*) Numerum dierum, quando de Russia agitur, juxta veterem stylum (Calendarium Julian.) notavi, qui undecim diebus a nostro differt.

Conquerebantur in primo insultu omnes de frigore, inappetentia, amaritie oris, lumborum capitisque doloribus: haec sequebatur horripilatio, dein calor ingens cum dolore pectoris, præcipue in dextro latere, respirandi difficultate, nausea & agrypnia. Lingua alba, tussicula plus minusve molesta, spiritus foetens, facies rubicunda, oculi inflammati, cutis arida, pulsus fortis, frequens, urinae crudae, observabantur. Sanguis tunc missus crassamentum offerebat spissum, crusta inflammatoria nonnunquam tectum. *Primum stadium.*

His ad finem tertiae, vel initium quartae diei productis, succedebant anxietates, debilitas, respiratio difficilis sine dolore pectoris; pulsus debilior & frequentior; lingua muco spissiori flavoque obducta, capitis dolores acutiores erant, & sitis magis urgebat. Aegri perpetuo querebantur de dolore & sensu ponderis sub scrobiculo cordis. Urinae crudae remanebant, quandoque turbi- *Secundum stadium.*

dae, vel cum levi enaeoremate; oculi collapſi erant, mens inquieta; excrementa alvi valde foetebant. Ad octavam vel nonam diem haec periodus protrahebatur.

Tertium ſtadium. Omnia ſigna ſolutionis putridae humorum tragoediam tunc incipiebant. Pulſus parvus evadebat & valde frequens; capitis dolores continui erant cum ſubdeliriis, lingua arida & fuſca, vox tremula; tinnitus & ſuſurrus aurium aegros moleſtabant, ſurdaſtri fiebant. Facies pallidiſſima obſervabatur cum parvis maculis purpureis in genis, jactatio perpetua; manus tremebant, ſpiritus foetebat & oculi fixi, luctuoſi, ſqualidi erant. Excrementa alvi biliosa, flava, vel rufi coloris, foetorem intolerabilem emittebant. Petechiae primo in pectore & collo, dein in brachiis erumpebant; has haud raro comitabantur miliaria alba. Suſurrus aurium & auditus difficilis cum pulſatione carotidum in abſolutam ſurditatem abibant. Mentis de-

ni-

nique alienatio accidebat, aeger continuo delirans, verba inarticulata proferebat, mox clamans, mox ridens, floccos colligens. Subſultus tendinum percipiebantur, primo motus tremuli ſub digitis, pulſum explorando; deinde fortiores, membra in motum ciebant, quandoque caput & extremitates quaſi convellebant. Lingua, fauces, labia, totum os, cruſtam aphthoſam denſam, fuſcam, nigramve offerebant; nares quoque ſicciſſimae erant; deglutitio difficilis: pulſus parvus, frequentiſſimus remittebat, aut intermittebat. Alvi conſtipationem nonnunquam excipiebat diarrhoea cum foetore excrementorum cadaveroſo. Sudor frigidus, extremitates gelidae, ſingultus, ſtertor, dejectiones involuntariae ipſis inſciis, vibices, haemorrhagiae, tandem convulſiones, aegros mox animam efflaturos eſſe, nunciabant: quod inter decimam & decimam quartam diem ut plurimum accidere ſolebat. Quando

hanc ſuperabant, majorem ſpem fovebamus; ſed vigeſima prima exantlata, plurimi evadebant, quamquam graviſſimis ſymptomatibus ſtipatus fuiſſet morbus.

Curatio. Primis hoc morbo decumbentibus propter ſymptomatum gravitatem, inflammationem mentientium, in primo ſtadio ſanguis ſemel, vel bis miſſus eſt, ex quo levamen per aliquot horas percipiebant, ſed paulo poſt in ſummam debilitatem incidebant. Cum vero obſervaviſſem ſecundum & tertiam morbi periodum inde acceleraras multoque graviores factas eſſe, & plures ex illis qui hanc evacuationem non fuerunt paſſi, evaſiſſe, a phlebotomia fere in integrum abſtinui, & nonniſi ſumma urgente neceſſitate in phletoricis, illam inſtitui permiſi.

Inter praeſtantiores Medicinae ſcriptores plures venae ſectionem in prima periodo febrium putridarum laudant; attamen obſervavi in hac & aliis regionibus, in febribus hujus

ge-

generis, non ſolum epidemicis, ſed & ipſis ſporadicis venae ſectionem ſaepiſſime ſuperfluam, imo noxiam fuiſſe: ſpuria enim illa ſymptomata inflammatoria in primo tantum orgaſmo febrili apparent, nullumque vitae periculum afferunt, ſed mox ſolutioni humorum locum cedunt, cui ſuperandae vix ſufficiet natura jam morbo debilitata, arteque debilior facta. Neminem in ſimilibus morbis in prima periodo mortuum eſſe, memini, multosque vidi, natura morbum ſuperante, criſi per urinas & ſudores, vel alvum facta, ante & verſus ſeptimum diem feliciter evadere.

Cauſa morbi in qualitatibus occultis atmoſphaerae, epidemicum generantibus, haerebat; ſed aëris qualitates ſenſibiles, frigus & ſiccitas, morbum intercurrentem quoque excitabant, & hic naturae epidemici communis participabat, in quem paulo poſt omnino transformabatur. Conſtitutio itaque epidemi-

mi-

mica morbum praedominantem conſtituit ; intercurrens vero prioris ſymptomaticus tantum haberi poteſt : adeoque hic non requirit curam morbi eſſentialis, quem refert, ſed febris epidemicae, cujus nunc eſt ſymptoma. Sic Sydenhamus notat, (*b*) pleuritidem ſymptomaticam ſuperveniſſe febri, quae hieme anni 1675 graſſabatur, hancque multo minus venae ſectionem tuliſſe, quam pleuritis, quando morbus eſſentialis eſt : „ Generaliter tamen ſi loquaquamur, non multo plus ſanguinis ſymptomatis ratione educendus eſt, quam febris nomine debuerat educi : namque ſi haec ejus ſit indoles, ut a repetita venae ſectione non abhorreat, poteſt ea repeti in pleuritide, quae ejus ſymptoma eſt ; at vero, ſi febris repetitam venae ſectionem reſpuat, neque juvabit iſta, imo nocebit in pleuritide, quae cum febre ſtabit

„ ca-

(*b*) Sect. V. Cap. 5.

„ cadetve. „ Idem auctor de Angina inflammatoria agens, quam copiosis & repetitis sanguinis evacuationibus debellandam suadet, addit: (c) „ animadvertendum est, „ quod istiusmodi angina, quae febris mihi stationariae dictae symptoma tantum est, illa ipsa methodo curari amat, quam ea sibi febris „ vindicat, ac proinde vel per diaphoresin & cutis spiracula exterminanda est, vel per aliam qualemcunque medendi methodum, „ quae febri primariae cui inhaeret, „ debetur: quod sedula observatione dignum. „ In febre nova ab ipso dicta, magnus hic vir, qui adeo liberali manu alias sanguinem mittebat, die prima tantum venae sectionem suadet, nisi respirationis difficultas, & capitis dolor inter tussiendum lancinans &c. indicaverint, morbum propius ad peripneumoniam notham accedere: (d) & in alio

(c) Sect. V. Cap. 7.
(d) Schedul. monit. de nov. febr. ingressu.

alio loco: (e) „ quo in casu non „ jam illa methodus adhibenda, „ quae illis debetur, quoties sunt „ morbi essentiales, at ista potius „ quam postulat sibi morbus, cuius „ sunt symptomata, ad quorum qui- „ dem curationem illa leviter tantum „ tum inflectenda est.„ Clarissimus Quarin, in optimo tractatu de febribus inflammatoriis refert, quandoque peripneumoniam occurrere, ubi putridum inflammatorio junctum est, & symptomatum descriptioni addit: (f) „ in hac peripneumoniae „ specie venae sectio vitanda, aut „ parcior instituenda, quam in sim- „ pliciter inflammatoria.„

Rem itaque sic considerandam esse arbitror: causa materialis nostri morbi, epidemicae constitutioni originem debens, est in humoribus in putredinem pronis; excitato, ex qualicunque causa, orgasmo febri-li,

(e) Sect. VI. Cap. I. (f) Method. curand. inflamm. Cap. V. pag. 109.

li, v. g. ab impedita perſpiratione, ſanguis ſpiſſitudinem inflammatoriam acquirit per auctam circulationis celeritatem, donec per ipſam febrem putredo accelerata, non ſolum hanc praeternaturalem ſpiſſitudinem humorum ad naturalem conſiſtentiam reducat, ſed eadem cauſa ſeptica permanens, ipſorum craſin ultra debitos terminos ſolvat. Priora ſymptomata ſunt effectus imminutae perſpirationis & inde acceleratae circulationis; reliliqua vero producta diatheſis putridae humorum, & epidemicae conſtitutionis naturam ſequuntur. Si itaque reſpectu tantum habito ad morbi intercurrentis ſymptomata, quae primis diebus apparent, per venae ſectiones illa debellare tentamus, quantitatem cruoris minuimus, debilitamusque vires, adeo neceſſarias in ſequentibus periodis ad reſiſtendum morbo epidemico praedominanti. Quando nullus morbus intercurrens accedebat, diatheſis putrida,

da, ſibi relicta, lento greſſu ſerpebat, donec humores certum acrimoniae gradum nacti, ſolida ſtimularent, & febrem putridam ſimplicem inducerent.

Omnibus aegris communis erat epidemica affectio ab aëris qualitatibus occultis pendens; ſed & plurimos quoque afficiebant atmoſphaerae qualitates ſenſibiles; unde apud hoſce ſub forma febris catarrhalis incipiebat: quapropter febris catarrhalis putridae ipſi nomen tribuimus, cum revera eſſet ſynochus putris epidemica, quae conjunctam habebat in multis febrem intercurrentem catarrhalem. In ſimilibus affectibus complicatis ab ipſo initio dantur quaedam phaenomena, quae morbi regnantis praeſentiam Medico attento indicant. In pleuritide ſymptomatica, quae febri anni 1675 per hiemem graſſanti ſupervenerat, obſervavit Sydenhamus: (g) „ quot-

„ quot

(g) Sect. VI. Cap. 1.

„ quot laborabant pleuritide, ubi „ primum corripiebantur, capitis, „ dorſi & artuum patiebantur dolo- „ rem, quae certiſſima & maxima „ erant febrium earum omnium „ ſymptomata, quae antequam in- „ grederentur pleuritides, invade- „ bant, atque illis exſpirantibus ad- „ huc durabant. Cum quoties uter- „ libet horum intercurrentium mor- „ bus eſſentialis eſt, omnibus indif- „ ferenter annis pari modo aggre- „ diatur, nihil prorſus habens com- „ mune cum febre ſtationaria per id „ tempus regnante: ad haec, ſym- „ ptomata omnia quae poſt emer- „ gunt, magis perſpicua ſunt, cum „ non obſcurentur & confundantur „ ab aliorum phaenomenum, quae „ naturae diverſae ſunt & ad aliam „ ſpectant febrim, admixtione. „ Idem obſervavit in febre epidemica (*b*) in qua materies morbi caput invadebat; hanc excipiebant, a ſubita

(*b*) Sect. V. Cap. 5.

bita & notabili mutatione tempestatis, tusses numerosae, quibus ista materia ad pulmones derivabatur. Iisdem promptissime parebat remediis, quae in cura febris epidemicae comatosae profuerant; methodus autem pleuritidem & peripneumoniam curandi, quando hi morbi essentiales sunt, non conducebat. Sufficiat his Swietenii sententiam addidisse: „quandoque morbi genius „ab alia accedente causa mutatur, „licet illud epidemicum maneat ut „ante.„ (*i*) Haec obiter de morbis epidemicis complicatis; ad curationem febrium putridarum redeamus.

Methodum nunc referam, quae mihi in curatione febris hujus epidemicae, aliarumque sporadicarum eiusdem indolis, magis successit. Incipiebam per laxantia eccoprotica, infusa nempe rhabarbarina cum foliorum sennae parva quantitate, sale quo-

(*i*) Comment. in aphor. Boerhaav. ad §. 1412. Tom. V. pag. 194.

quodam medio, manna, vel pulpa tamarindorum. Solebam, ante vel post haec, quoque dare scrupulum rad. ipecacuanhae: tartarus emeticus ad granum unum vel duo, magna copia aquae solutus, quoque convenit. Magnam famam ante aliquot annos obtinuit arcanum, quod sub nomine James's powder Londini venditur; aliquid tartaro emetico simile continere videtur, eosdemque praestat effectus. Medicus Londinensis praestantissimus Richardus Huck, cuius amicitiam magni facio & colo, mihi de hoc pulvere sciscitanti litteris retulit, Dominum James, quando ad aegrum febre putrida laborantem vocatur, si aliqua adhuc sanationis spes superest, dosin arcani sui exhibere, quo vomitus & sudores excitantur, & immediate ad corticem peruvianum confugere.

Interposita die una vel altera a priori laxante, iterum datur remedium quoddam alvum leniter du-

cens; rheum cum cremore tartari, vel ſimile quid: diebus intercalaribus enemata pro neceſſitate injiciuntur. Hoc modo primae viae liberantur a ſaburra, quae per calorem facile putreſcens, febrem & humorum corruptionem augeret, vel dyſenteriam putridam crearet.

Mixtura ex ſalis abſinthii drachma una, ſucco citri ſaturata, additis aquae ſtillatitiae foeniculi, vel aquae communis unciis quatuor, tincturae rhei aquoſae uncia dimidia vel drachmis ſex, & ſyrupo quodam ſimplici, ad cochlearia duo vel tria omni bihorio uſurpata, alvum liberam ſervat, putredini reſiſtit, bilem in officina ſua infarctam, & in primis viis ſtabulantem, ſolvit, eliminat; huius mixturae uſus ad duos treſve dies protrahitur. Eidem ſcopo, & ſitis ſedandae cauſa, potus ſubadici, ſaponacei, maxime conveniunt, palato arrident, aegros reficiunt: decoctum hordei cum ſucco citri, oxymelle ſimplici, vel ſyru-

pis berberum, ribeſiorum, rubi idaei &c. addita in principio morbi, ubi ſymptomata aliqua inflammatoria adſunt, parva nitri copia, optimum potum conſtituit, ad lubitum uſurpandum. Infuſa pectoralia, demulcentia, illis interponebantur pro neceſſitate. Epiſpaſtica ex fermento panis cum farina ſeminum ſinapi, aceto & ſale, verſus noctem plantis pedum alligata, capitis dolorem levare videntur.

Panatellae e mica panis cum aqua cocta, ſaccharo edulcoratae, cremor avenae, hordei, poma aſſata, pulpa prunorum, ſaepius de die aegris dentur; abſtineant vero a carnibus & ab earum juſculis; nec difficile aſſentiunt, averſantur enim omnia, quae carnem redolent.

His adhibitis, ſi natura jam par eſt vincendo morbo, verſus diem morbi ſeptimam, lenis ſudor per totum corpus oritur, qui omnia ſymptomata mitigat; urinae turbidae fiunt; alvus liberior; lingua magis

humida; ſomnus aliquot horarum ſuccedit, & ager mox e periculo evaſurus eſt, ſi urinae, prius turbidae, ſedimentum album, coctum, ad fundum vitri deponunt. Diarrhoea benigna ſub his circumſtantiis perfectam criſin citius abſolvit.

Raro adeo feliciter & cito ſolvitur morbus, ſed adhuc in pejus ruit; aeger tunc debilior fit, capitis gravitas, ſtupor & dolor augentur, omnia ſymptomata ingraveſcunt; pulſus parvus & frequentiſſimus evadit, cum reliqua malorum caterva, quam ad tertium morbi ſtadium deſcripſi.

Cortex Peruvianus. Ad corticem peruvianum, ſacram in morbis putridis anchoram, confugiendum eſt. Pulſus mollis, urinae minus crudae, denotant tempus, quo adhiberi debet. Quamdiu pulſus tenſus & rigidus eſt, hoc medicamentum minime convenit, febrem auget, anxietates creat, plurimaque ſymptomata pejora reddit, & nullum inde emolumentum exſpe-

ſpectari poſſe, experientia docet. Urinae in hoc ſtatu crudae & aquoſae, delirium ingens, vel metaſtaſin in viſcera cum ſummo aegrorum periculo, aut ad externas partes cum levamine praenunciant. Quando pulſum parvum & tenſum, cum cutis ariditate, & urinas ſimul crudas reperio, moſchum praeſcribere ſoleo, cujus efficaciam ſaepe expertus ſum: miro modo nimiam hanc ſolidorum tenſionem ſolvit, ſubſultus tendinum, ſpaſmos, variasque nervorum turbas compeſcit, ſicque ſecretiones atque criticas excretiones promovet. Moſchum camphorae hic praefero, minus calefacit, & effectus enarratos efficacius praeſtat, dummodo genuinus & vere orientalis ſit: cavendum enim eſt, ne huic ſibericus, fragrantia vique medica impar, ſubſtituatur. Adultis illum a granis ſex ad decem, ter, vel quater de die forma pilulari, qua minus nauſeoſus eſt, ſumendum praeſcribo. *Moſchus*

Hic obiter de moſchi virtutibus in febribus putridis mentionem facio, cum eo uti in his morbis tantum anno 1770. inceperim, ſed tantas eius vires adverſus dicta ſymptomata reperi, ut poſtea ſaepiſſime ipſum adhibuerim.

In hoc morbo, ut in reliquis putridis acutis, ſi ſpem ſanationis in corticem peruvianum ponimus, magnis, ſaepeque repetitis doſibus, quantum & quotiescunque illum deglutire poteſt aeger, dari debet. Neque ad eius uſum ſemper exſpectandum eſt, donec manifeſta coctio obſervetur in urinis, alias anima nonnunquam efflari poterit, antequam talis coctio contingat; ſed ubi periculum imminet, audacter uſurpandus eſt, dummodo nec plethora, nec durities in pulſu obſerventur, & primae viae ſaburra non turgeant, quae quidem a craſſiori prius liberari debent. Corticem in ſubſtantia datum, majorem efficaciam habere, quam alia quacunque forma, extra om-

omnem litem experientia posuit. (*k*) Drachmam integram devorent omni bihorio, vel si hanc unica vice deglutire non possunt, drachmam dimidiam singulis horis. Quibus forma mixturae magis arridet, sequens, vel similis propinari potest:

Rec. Aq. totius citri unc. vj.
pulv. rad. rhei drach. β.
— Cort. peruvian. unc. β.
Extract. cort. peruvian. drach. j.
Syrup. acetosit. citri unc. β.
M. copiat omni hora cochlearia duo.

Cor-

(*k*) „Caeteroquin vero, si nihil obstat, „ego naturae simplicitatem quibusvis artificiis praefero teneoque, ut qui quotidie experiar, vires medicatas vegetabilium praecipue materierum, illa mixtione ac temperatione, quam a natura habent, plerumque celerius valentiusque agere, arte frequentius minui, mutilari, alienari, quam perfici. „Testis loco unicus sufficit incomparabilis ille cortex peruvianus. „ Gaubius in adversariis Cap. VI. pag. 95. Conf. eiusdem Method. concinnandi formulas medicam: Regul. general. 33. p. 11.

Cortici peruviano in febribus putridis, ad alvum liberam ſervandam, fere ſemper neceſſarium eſt, rheum addere: namque, etſi jam prius per vomitoria & laxantia primae viae repurgatae fuerint, bilis, quae omnium noſtrorum humorum facillime putreſcit, in illas continuo fluens, ſi diu ſtagnat, varias turbas excitat, & novum fomitem putridum conſtituit, cuius halitus in ſanguinem reſorpti, morbum augent. Confert admodum aegris, alvum ſemel, vel bis nycthemeri ſpatio deponere: capitis dolores inde levantur, anxietates compeſcuntur. Si rheo alvus minus reſpondet, aliquid ſalis polychreſti addatur, vel cremoris tartari drachma una, ſemel, aut bis de die detur, nec non enemata emollientia leviterque ſtimulantia injiciantur.

Cum magna corticis copia requiratur, facile nauſeam creat, adeo ut poſt diem unum vel alterum, aegris impoſſibile videatur, illum amplius deglutire poſſe. Forma tunc mutari de-

debet : ſi prius pulveres ſumſerunt, mixtura, electuarium, aut boli inde formari poſſunt, determinando, ut eandem ſub variis formis corticis quantitatem capiant. Nullo modo maior quantitas huius medicamenti ingeri poteſt, quam decocto ſaturato pulverem & extractum eiusdem addendo :

Rec. Cort. peruvian. unc. j.
coq. in aquae communis ℔ij.
ad remanentiam
libr. j. colaturae adde
pulv. rad. rhei drach. j,
— Cort. peruvian. drach. vj.
Extract. cort. peruv. drach. iß.
ſyrup. cort. aurantior. drach. vj.
Miſce, ſumat omni ſemihorio cochleare unum, vel omni hora duo.

Uſus corticis peruviani ad integram ſanitatem uſque producitur, doſin minuendo ea ratione, qua morbus recedit, & aegris vires redeunt.

Hu-

Acida minera- lia. Humorum putredini resistendi causa, a cortice peruviano secundum locum obtinent acida mineralia, praesertim vitriolicum. In primo morbi stadio, ubi ventriculus & intestina saburra plena sunt, acida vegetabilia magis conveniunt, mineralia nauseas & anxietates augent; in secundo vero, quando, primis viis a crassiori saburra liberatis, humorum putredini totis viribus resistendum est, potus acidum vitriolicum ad gratam aciditatem continens, optime fertur, palato arridet, sitim sedat, calorem mitigat. Sunt, qui spiritum sulphuris ad hunc scopum usurpant: cum nihil aliud sit, quam acidum vitriolicum tenue, vel dilutum, praeferendum duxi vitrioli spiritum ut in officinis prostat, leviori labore paratum, viliorisque pretii.

Aphthae. Siccitas oris & faucium, vel aphthae, liberam deglutitionem impediunt, sitis simul urget: potus saepissime ingerendus est, & os lubricum servandum syrupo mororum,

rob

rob ſambuci & ſimilibus. Aphthae peculiarem medendi methodum non requirunt, ſed cum effectus ſint acrimoniae putridae bilis & humorum, quaecunque hanc corrigere valent, aphthas tollunt: ariditati tamen, quam ori inducunt, occurritur potu ſubacido demulcente ſaepe propinato. Aphthae per oeſophagum, ventriculum, inteſtina propagantur, & earum cruſtae, quando ſeparantur, ulcuſcula relinquunt, quae, papillis nervoſis denudatis, admodum ſenſibilia ſunt.

Ad promovendam aphtharum ſeparationem & dolores mitigandos, totum os illinitur mucilagine ſeminum cydoniorum, & paratur gargariſma ex decocto raparum ſub cineribus aſſatarum, idemque per ſiphonem iniicitur. Similis ſeparatio fit in oeſophago, ventriculo, ac per totum ductum inteſtinalem: reperiuntur enim in excrementis cruſtae aphthoſae, & tanta quidem copia, ut credere non poſſimus, has omnes ex

fau-

faucibus & oesophago lapsas & deglutitas esse. (*l*) Ulcuscula a separatione relicta in partibus valde sensibilibus & multis nervis praeditis, ne minimam irritationem ferunt, sed demulcentia exposcunt: a potu itaque acido abstinendum est, huiusque loco adhibendum decoctum raparum, quod blandam mucilaginem continet, quae ulcuscula obliniendo, omnem irritationem ab ipsis intestinorum contentis praecavet, & illorum sanationem promovet.

Debilitatur saepissime adeo aeger, ut vim morbi diutius perferre non possit; pulsus debilis incipit remittere, facies pallescit, oculi in orbita reconduntur, continuum delirium adest, tranquillum & voce depressa: indicant haec vires vitales superstites iam succumbere. Cadaveris instar resupinus iacet, pondere corporis versus inferiorem lecti partem tra-

(*l*) Conf. v. Swieten comm. in aph. Boerh. ad §. 981. Tom. III. pag. 199.

tractus; membra grave corpus movere non valent; tota compages torpet. Vires vitales tunc excitandae sunt per stimulantia, quae nervos tantum irritant, oleum igni non addunt, nec pabulum morbo praebent: talia sunt vesicatoria.

Vesicantia. Sola vis irritans vesicantium in his morbis requiritur, qua vires vitales languentes excitantur. Externus hic stimulus sic vitam protrahit, & moram praebet necessariam ad debellandum morbum per alia remedia. Maiorem efficaciam possident, quam stimulantia interna, atque minus calefaciunt, etsi pulsus, durante illorum effectu, frequentior observetur. Quando nullum effectum praestant, parum, vel nihil spei superesse, omnes sciunt; quod quidem defectui sensibilitatis adscribendum est, denotatque corpus cadaveri simile factum esse. Elapsis duodecim, vel octodecim horis ab applicatione emplastri, vesiculae apertae cutim subiectam rubescentem offerunt, quae ter-

tertio die pure tegitur. Si nulla suppuratio observatur, malum est, non quod, ut vulgo creditur, materia morbi non sufficienter extrahatur, (*m*) sed quia haec ariditas extremam debilitatem arguit. Loco puris aliquando plagae ichorem stillant, qui acrimoniam & solutionem humorum denotat.

Suppuratio rite procedens nulla arte promoveri debet: in his enim morbis, praeter quod copiosiori suppuratione nimis debilitatur aeger, metus quoque est, ne gangraena superveniat; quae, si acciderit, praeter remedia interna iam relata, decocto corticis peruviani externe applicato sisti debet. Accidit nonnunquam,

(*m*) Pus blandum & convenienti copia, bonum est, ichorosum vero & foetens pessimam prognosim facit; quod quidem contrario modo accidere deberet, si depuratio humorum per vesicantia fieret. Verosimilius itaque videtur, bonam & validam suppurationem ideo boni ominis esse, quia effectus est naturae iterum vigentis.

quam, aegros cessante irritatione vesicantium in debilitatem & virium vitalium languorem relabi: hoc applicationem novi emplastri ad alias partes requirit. Haec emplastra cantharides continent, & quando fortiora requiruntur, ante applicationem pulvere cantharidum asperguntur. Notum est, ista insecta etiam externe cuti admota, mira virtute stranguriam inducere: quamobrem, ubi illis utimur, solemus emulsiones propinare, quas aegroti tempore, quo cuti apposita retinentur, pro potu communi usurpant, sicque a stranguria liberi manent.

Haec non impediunt usum reliquorum medicamentorum, quae putredini resistunt & vires sustentant. Cortici peruviano, quantum ferre possunt, insistendum est, urget enim periculum, & minimus in hoc statu neglectus, maximi erit momenti. Vires vitae languentes sustinet excitatque elixir vitrioli, ex tinctura aromatica & spiritu vitrioli compositum:

tum : tincturae vim calefacientem adeo mitigat ſpiritus acidus, ut absque metu noxae ad drachmam integram, & plus, libris duabus decocti corticis peruviani illud addi poſſit.

Vinum. Vinum cardiacorum princeps, ſimulque optimum antiſepticum, viribus deficientibus in febribus putridis admodum conveniens (*n*), indicatur quando pulſus parvus, mollis, facies pallida, delirium tranquillum, ſummam debilitatem denotant. Natura Medico viam oſtendit : namque dum aegri mentis compotes fiunt, vinum expetunt, atque inſtanter expoſcunt, ut ipſis concedatur. Soleo tunc illud potui ordinario miſcere : libris duabus decocti hordei cum ſpiritu vivitrioli, ut ſupra dictum eſt, addo uncias tres, vel quatuor vini Rhenani, aut Auſtriaci generoſi, & optimos ſemper effectus inde obſervavi. Idem fere cereviſia meracior praeſtat.

In-

(*n*) Conf. Pringle diſeaſes of the Army pag. 314. Edit. Londin. in 4. an. 1765.

Inter ſymptomata melioris notae ſurditatem ſcriptores numerant; nihil, caeteris paribus, mali portendere mihi videtur, nec per ſe prognoſin meliorem facere. Plerumque morbo ſublato, ſurdaſtri adhuc remanent; & ſenſim ſenſimque, dum vires recuperant, ab hoc ſymptomate liberantur.

Magna lis inter Medicos orta eſt circa exanthemata, quae febres putridas comitari ſolent. Contendunt nonnulli, ea critica eſſe; aliis ſemper producta ſunt regiminis calidi & medicamentorum calefacientium, reliqui tandem illa agnoſcunt effectus ſolutionis putridae ſanguinis. Multa circa haec ſcripta ſunt, quibus unusquisque ſuam opinionem tueri conatur. Liceat mihi, pace horum virorum, illud proferre, quod animo ab omni praeiudicio libero, attentoque obſervavi. *Exanthemata.*

In omnibus febribus continuis, ipſisque putridis, methodum refrigerantem (excepta venae ſectione in *Petechiae*

D pu-

putridis, nisi summa urgeret necessitas) semper a morbi principio secutus sum, aërem in cubiculis non solum temperatum, sed frigidiusculum & continuo renovatum, purumque servavi; nullum medicamentum, nec alimentum, in quibus vim calefacientem, ne minimam quidem, quis suspicari posset, in primis horum morborum periodis, adhibui; saepissime tamen, & praesertim in hac febre epidemica, vidi petechias & miliaria circa septimam & octavam diem efflorescere. Quibus sanguis in ipso morbi initio, absque urgente necessitate missus fuerat, petechiae citius erumpebant; numero plures, maiores mole, peioresque inveni in illis, quibus iam per aliquot dies decumbentibus venae sectio instituta erat. Hoc quidem non solum in atmosphaera temperata accidebat, sed etiam, licet rarius, in cubiculis, ubi hiemali tempore fenestrae aliquoties de die aperiebantur, adeo ut adstantes de frigore conquererentur,

ae-

aegris ſub levi ſtragulo iacentibus. Hinc facile eſt concludere, haec exanthemata in febribus putridis non ſemper eſſe effectus regiminis calidi & remediorum calefacientium, ſed mera ſigna & producta ſolutionis ſanguinis, quae quidem ab iſtis promovetur. Aër enim in cubiculo occluſus, particulis heterogeneis, ex corporibus aegrorum & adſtantium continuo exhalantibus, refertus, continet multa effluvia animalia in putredinem prona, quae per calorem in fermentum putridum degenerant; ſcimus, ipſas ſaniſſimorum animalium mactatorum carnes in atmoſphæra calida citiſſime putreſcere. Ingeſta quoque omnia, tam medicamenta, quam alimenta, quae circulationem, adeoque febrem, augent, diatheſin putridam promovent

Quum praeteritis temporibus multi haec exanthemata critica eſſe crederent, venenumque per ipſa a centro ad peripheriam corporis deferri; totis viribus conabantur hanc

imaginariam crisin excitare, multasque per calorem cubiculorum, stragulorum, per medicamenta calefacientia, extrudere petechias. Illud, quod optabant, accidebat, summo aegrorum damno; venenum, quod soli perversae ipsorum methodo inhaerebat, se foras propulisse clamabant, mortem malignitati morbi adscribentes. Idem praeiudicium diutissime praevaluit circa omnes morbos, in quibus exanthemata cuiuscunque generis observata fuerant, multaque hominum millia ad tumulum duxit. Æquali passu medicina & philosophia naturalis progressae sunt, hoc solum discrimine, quod vanae hypotheses in hac scientia ridicula somnia tantum produxerint, in arte vero nostra, ubi de vita hominum agitur, multis mortem dederint. In utraque scientia observatio ratiocinationem praecedere debet; sic ad veritatem perducimur: dum e contra opiniones nimis cito acceptae, tanquam vitra colorata ante

te oculos posita, impediunt, quo minus res videamus, quales revera sunt, sed illas sibi accommodatas nobis offerunt. Aliorum erroribus edocti, quam facile sit aberrare, quando naturae passus non premimus, omnes hypotheses quoad morborum curationem reiicimus.

Ut ad rem revertar, litis solutio in hoc haerere mihi videtur: petechiae in morbis putridis non sunt criticae, sed symptomaticae; quo plures maioresque prodeunt, eo periculosior observatur morbus, peiusque aeger se habet. In secundo & tertio stadio febrium putridarum saepe sponte superveniunt; at regimen calidum, febrem augendo, eas promovet. Non possumus itaque affirmare, hasce calidi regiminis semper esse effectus; sed signa & producta solutionis putridae sanguinis sponte, vel arte factae: unde quoque liquet, petechias non aliam requirere curationem, quam illam, quae morbo convenit, cuius sunt symptomata.

Miliaria. Miliaria nonnunquam crifin per fudores comitari, obfervavi: magna tunc copia collum, pectus, abdomen obfident; faepius vero profufos fudores fymptomaticos fpontaneos, vel arte elicitos fequuntur. In anxietatibus, quae mortem praecedunt, miliaria in collo erumpere vidi. *Purpura rubra.* Purpura rubra nunquam critica mihi occurrit.

Radices contraiervae & ferpentariae Virginianae a praeftantiffimis in arte viris, (o) tanquam optima remedia antifeptica laudatas, in febribus putridis, folummodo quando vires deficiunt, & quidem rariffime adhibeo; experientia edoctus, illas corpori ingeftas minus prodeffe virtute antifeptica, qualem experimenta in lagenis vel ollis inftituta ipfis ineffe demonftrant, quam vi calefaciente no-

(o) Huxham & Pringle, qui has radices commendant, venae fectionem initio harum febrium fuadent, & in ftatu morbi vires ftimulantibus excitare tentant.

nocere. Putredinis humorum arcendae & corrigendae ſcopum ſolus abſolvit cortex peruvianus, & ubi cardiacis opus eſt, vinum caeteris anteferendum mihi videtur.

Fiunt aliquando abſceſſus in variis tam internis, quam externis corporis partibus a decubitu materiae morboſae ad has partes. Si in caput deponitur, cephalalgia, coma, lethargus, epilepſia, apoplexia, variaque creantur mala, iuxta varias encephali partes, quas occupat. (*p*) Quando in pulmones decumbit, ipſorum ſuppuratio, vomicae fere incurabiles, gangraena, ſuperveniunt. Omnia viſcera abdominalia tali depoſitioni ſubiecta ſunt, ſed prae reliquis hepar. Decubitus materiae morboſae in partes internas, febrem ſuppuratoriam comitem habet, omnia-

Abſceſſus

(*p*) Sectiones cadaverum hominum his febribus mortuorum ſuppurationes encephali & meningum offerunt. Pringle diſeaſes of the army pag. 300. ſeq.

niaque ſymptomata, quae earum ſuppurationem ſequi ſolent, hac differentia, quod graviora ſint, & viſcera citius conſumantur, cum loco blandi puris, materia acris inhaereat; unde quoque gangraena & ſphacelus facile oriuntur. Debent in principio curari tanquam ſimplices harum partium ſuppurationes, re-reſpectu tantum habito ad vires per morbum praegreſſum proſtratas. Cortice peruviano, vino, durante febre ſuppuratoria ſuperſedere debemus.

Scimus, materiam morbi depoſitam eſſe, remiſſione vel abſentia ſymptomatum prioris morbi, ſupervenienteque febre ſuppuratoria cum frigore & horripilatione; ad caput delatam, per ſymptomata recenſita; ad pulmones, peripneumonia in ſuppurationem vel gangraenam mox abitura. Hepar ipſam occupare, denotat tumor hypochondrii dextri cum dolore, ſenſu ponderis, reſpiratione laborioſa, anxietatibus, de-

cu-

cubitu difficili in latus ſiniſtrum, conſtipatione alvi, ſingultu, &c. Omnis ſpes nondum ſublata eſt, ſi in ſuperficie externa hepatis cum tumore integumentorum abſceſſus formatur; apertus enim, antequam parenchyma alte eroſum ſit, bona ſuppuratione conſolidari poterit. At quando profundius haeret, vel verſus partem internam concavam, totum hepar conſumitur, febre lenta corpus depaſcente; ruptove abſceſſu, pus in cavum abdominis effuſum, viſcera corrodendo, mortem infert, aut per ductum hepaticum in inteſtinum duodenum fluens, dyſenteriam inſanabilem inducit: ſed plerumque gangraena hepatis tot malis cito finem imponit.

Tumores critici quoque in variis corporis partibus externis accidunt, maxime parotides. Omnem operam dare debemus, ut cito maturentur, & aperiantur ſtatim ac fluctuatio, quamquam profunda, percipitur; nec exſpectare, donec pus ſponte

erum-

erumpat: obſervatum enim eſt, ſubſidentes parotidum tumores, graviſſima ſymptomata, ipſamque ſubitam mortem ſequi.

Cataplaſmata emollientia, admixtis cepis ſub cineribus aſſatis, vel emplaſtra gummoſa ad hunc finem conducunt. (*q*) Tumore lanceola aperto, ſi ſuppuratio rite procedit, res aegroti in vado eſt. Idem de tumoribus criticis in aliis partibus externis dictum ſit; in quibus omnibus facto pure, ad corticem peruvianum recurrendum eſt, cuius uſus bonam ſuppurationem promovet, & regreſſum materiae morboſae impedit, dum ſimul vires vitales ſuſtinet.

Omnes qui a febribus putridis convaleſcunt, diu debiles remanent viresque lentiſſime recuperant, unde ſemper metus eſt, antequam in inte-

(*q*) Emplaſtra cataplaſmatibus a nonnullis praeferuntur, quia haec refrigerata tumorem repellere poſſent. Vid. Pringle diſeaſes of the army part. III. chap. 7. not. ad pag. 318.

tegram ſanitatem reſtituti ſint, ne in morbum relabantur, quo plus, ob virium defectum, periclitabuntur. Soleo corticis peruviani uſum, minuendo doſin, eo usque producere, donec nullius recidivae metus amplius ſit; omnis error quoque vitandus eſt in rebus non naturalibus. Vires refocillantur cibis eupeptis ex regno vegetabili, ſaepius, & parva quantitate, ſumptis. Carnes diu averſantur, & ipſa natura tempus indicat, quo convenit illas concedere; incipiendum eſt a iuſculis tenuibus, & ſenſim ad ipſas carnes iuniorum animalium deveniendum. Vinum ad reſtaurandas vires adeo confert, ut illi ipſi, qui in ſtatu ſanitatis non erant aſſueti vino, illud in deliciis nunc habeant; aqua temperatum frequentius, & cyathus unus vel alter vini generoſi ſinceri de die eis concedi debet.

In omnibus morbis putridis, quibus diu decumbunt aegri, aſſidue obſervandi ſunt lumbi; a iugi enim de-

decubitu fiunt in his partibus ulcera, quae in gangraenam abire ſolent. Quando rubent, albumen ovi cum ſpiritu vini conquaſſatum imponatur; ſi ulcerantur, emplaſtrum album coctum; gangraena inde orta externam quoque applicationem corticis peruviani requirit.

Nihil magis neceſſarium eſt, quam induſiorum & omnium linteorum mundities, ideoque ſaepe mutari debent: ſudor, urina, excrementa alvi illa cito inquinant, intolerabilemque foetorem ſpargunt. Mephitis haec inſpirata, vel per cutis poros reſorpta, humorum putredinem auget. Induſium quotidie, vel ſaltem omni biduo mutetur, & reliqua, iuxta neceſſitatem, plus minuſve frequenter, hac cautela, quod omnia lintea, quae corpus ambiunt, ſicciſſima ſint, ne naturalis perſpiratio, vel ſudor retropellantur.

Cubiculorum aër renovatur apertis portis aut feneſtris, & corrigitur vaporibus aceti ſuper lateres canden-

dentes affusi. Aër hiemali tempore purior & magis renovatus est in cubiculis calefactis igne accenso in caminis, vel hypocaustis, quorum ostium, per quod lignum imponitur, in cubiculo hiat: vernali & aestivo refrigeratur ac corrigitur appositis circa lectum & parietes arborum ramis. (r) In

(r) Vegetabilia citissime crescunt in aëre putrido occluso, qui animalia subito occidit, & eodem gradu quo augmentum illa sumunt, salubrior fit, & tandem minime noxius. Talis aër vitro contentus corrigebatur, & salubris evasit imposito ramulo menthae. Priestley obs. on air Sect. IV. „ But is to be observed that the „ good it produces is not owing to any „ aromatic quality; for vegetables of an „ offensive smell, and even such as were „ almost inodorous, were found most powerful in resisting the putrescent quality of the air. „ Leake practical observations on the child-bed fever. Sect. III. pag. 154. Adeoque vegetabilia tam inodora, quam odorata facultatem possident, dum viridia sunt, absorbendi putrida effluvia in aëre haerentia, & haec ipsorum incremento inserviunt. Pulcherrima circa haec experimenta instituit Priestley.

In omnibus morbis aëris puritas summe necessaria est, & in febribus putridis nihil, sine hac conditione, a medicamentis sperari potest, praesertim si plures in eodem cubiculo jacent. Ideo in nosocomiis, ubi medicamenta accurate praebentur, & diaeta conveniens magis observatur, multo plures tamen moriuntur, quam apud ipsam pauperrimam plebem in privatis aedibus decumbentem. Non solum purus, sed frigidiusculus aër in febribus putridis ad sanationem multum confert; qua causa quoque camini hypocaustis praeferendi sunt, & ex his ea, quorum supra mentio facta est. In nosocomiis etsi fenestrae & portae de die saepius aperiantur, noctu tamen clausae remanent, & aegri impurum aërem per duodecim horas, & ultra, inspirant. In nosocomio cuius curam habebam, magna foramina formae infundibuli inversi, in parte superiore conclavium facta, die nocteque aperta esse iubebam. Quo minori numero in eodem cu-

cubiculo iacent, & aër purior minusque calidus ſervatur, eo, caeteris paribus, facilius ſanantur aegri, & vice verſa. Ne aegrotis frigus moleſtum ſit, bene induti & tecti die nocteque maneant, non plumeis culcitris tamen, ut in plurimis Germaniae locis adhuc mos eſt: hae culcitrae nimis calefaciunt, ſudores exprimunt, exanthemata, & prae reliquis miliaria, provocant.

Antequam his obſervationibus de febre epidemica anni 1768. & de febribus putridis in genere, finem imponam, quaedam adhuc notanda ſunt de haemorrhagia narium, fluxu menſtruorum, & contagio, in iisdem morbis.

Haemorrhagia narium.

Haemorrhagia narium, quae in febribus inflammatoriis & ſynochis non putridis saepiſſime critica eſt, quaeque tunc abundans requiritur, ſemper in morbis de quibus agimus, quamquam moderata ſit, in ſecundo & tertio ſtadio mali ominis haberi debet. Signum enim eſt, vel tan-

tae

tae ſolutionis ſanguinis, ut per vaſa minima transſudare valeat, quae tenuioribus humoribus alias tantum permeabilia ſunt; aut tantae acrimoniae, ut vaſorum extremitates corrodat; vel utriusque ſimul. Si turundis & medicamentis ſtypticis, naribus intruſis, haemorrhagia ſiſtitur, aliam viam ſanguis quaerit, per pulmones, renes, uterum, haemorrhoides, imo quandoque per plures partes erumpit, quod inſtantis mortis indicium eſt. Tales haemorrhagiae quoque accidunt absque praegreſſo ſanguinis fluxu per nares.

Menſtrua. Immodicus menſtruorum fluxus ſub iisdem circumſtantiis eidem cauſae adſcribi debet: natura in ſtatu morbi nimis debilis, evacuationibus ſanguinis nullo modo eget. In principio morbi, quando tempore periodi ſuae catamenia ſuperveniunt, etſi ſanationi nihil conferant, non adeo reformidanda ſunt, ſed ſolummodo debilitando nocent. Urinae cruentae omnium peſſimam progno-

ſin

ſin faciunt. Adverſus has haemorrhagias ſola ſpes haeret in acido vitriolico & cortice peruviano.

Contagium. Hic morbus, in ultima ſua periodo humores ad ſummum putredinis gradum perducens, nonnunquam vim acquirit, idem malum aliis inurendi hominibus, qui aegrotis adſtant, vel intimiorem cum illis communicationem habent, eoque facilius, quo per conſtitutionem epidemicam horum corpora illi ſuſcipiendo magis diſpoſita ſunt. Contagium in febribus putridis imprimis obſervatur, quando aegri in aëre occluſo & calido detinentur, vel plures in eodem loco decumbunt. Noſocomia aegrotis nimis plena ſimilis contagii horrenda exempla praebent.

Febres noſocomiorum & carcerum. Febres noſocomiorum & carcerum, a febribus putridis vulgaribus, ſymptomatum gravitate, & intenſiore putredinis gradu tantum differunt. (s)

Cla-

(s) Pringle diſeaſes of the army part. III, chap. VII. pag. 287. ſeq.

Clariſſimus Pringle refert (*t*), Londini anno 1750 iudices, ad quos adducebantur homines qui in carcere humido & ſqualido diu detenti fuerant, paulo poſt febribus putridis peſſimi generis correptos fuiſſe, eorumque (ſex aderant) quatuor, & ultra quadraginta adſtantes ſimiliter affectos, mortuos eſſe. In nave, qua tempore belli milites aegroti ex Germania in Angliam transferebantur, & quae ventis adverſis in alto mari diu remorabatur, aegri continuo ſub te-

(*t*) Pringle diſeaſes of the army part. III. chap. VII. pag. 330. In Ephemeridibus medicis (Gazette ſalutaire) anni 1776. N. XXIV. legitur: „ Il s'eſt repandu a „ Dublin une fiévre maligne qui a été oc„ caſionée par un criminel affecté de la „ fiévre des priſons, qu'on a mené aux „ interrogatoires ſans avoir été purifié. „ Pluſieurs perſonnes du tribunal, diffe„ rens avocats & autres perſonnes qui ont „ aſſiſté a cette ſéance, ont été enlevés „ par cette maladie. „ Hoc quoque refertur in the Gentlemen Magazine for 1776. April.

tectis iacere coacti, & nautae, qui illam ſani conſcenderant, fere omnes, febre putrida laborarunt. (*u*)

Febres putridae epidemicae, ſimulque contagionis quodam gradu praeditae, improprie atque inconſulte peſtilentiales nuncupantur, cum haec denominatio plures in errorem ducere poſſet, & tantum adhuc a vera peſte diſtent, ut infra demonſtrabitur, quantum ephemera ab illis (*x*).

Febres putridae in omnibus regionibus, omnique tempeſtate ſporadice occurrunt; ipſae ſynochi ſimplices, ſi diu protrahantur, in putridas abeunt. Eadem medendi methodus omnibus febribus huius generis in ſecunda & tertia morbi periodo convenit, in quibus omnes earum ſpecies ſimiles evadunt, etſi differant ſaepe variis ſymptomatibus, cum quibus ſingula individua aggrediuntur, & vario modo quo in primo

(*u*) Pringle ibid. part. III. chap. VIII.
(*x*) Vid. infra part. II. cap. II.

mo ſtadio apparent, unde diverſa nomina accipiunt.

Paucis nunc faciem, ſub qua noſter morbus ſtationarius annis 1769 & 1770 prodiit, delineabo.

CAPUT II.

Febris putrida bilioſa anni 1769.

PER aeſtatem & autumnum, ad menſem Novembrem uſque, morbus epidemicus, ſuperiore capite deſcriptus, omnino ſiluit; fine anni 1768 idem iterum apparuit, & graſſatus eſt per totam hiemem, initiumque veris, donec exeunte Maio denuo evaneſceret. Nullum morbum intercurrentem ſibi coniunctum habebat, per totum decurſum a primo inſultu meram febrem putridam bilioſam referens.

Hiems hoc anno mitior fuit: a medio Januario ad Februarium frigus perſtabat inter 14 & 21 gradus; Februarii initio circa 10 grad. & ex-

exeunte eodem menſe ultra quinque non perveniebat. Martius & Aprilis, pro climate, calidi fuerunt, adeo ut mercurius ad punctum congelationis raro deſcenderet.

Abſentiam & regreſſum morborum epidemicorum ſtationariorum ſic explicat Sydenhamus: (*a*) „Notandum eſt itaque, quod licet aëris „qualitates manifeſtae non eam vim „cuilibet conſtitutioni imprimant, ut „ſint cauſae epidemicorum, qui ad „illam proprie referuntur, producti„vae (cum a recondita ſaepe & in„explicabili eiusdem conditione „fluant iſti) pro tempore tamen in „eos habent poteſtatem, & proinde „intromittuntur epidemici, vel etiam „excluduntur, prout illis favent qua„litates manifeſtae, vel adverſan„tur, univerſalis enim conſtitutio „eadem prorſus manet, ſive eam „promoverint illae, ſive quadante„nus retardaverint,„

Ra-

(*a*) Sect. IV. cap. IV.

Primum stadium. Rarissime hoc anno insultum morbi comitabantur symptomata inflammatoria, quae praeterlapso in omnibus fere aegris observata fuerant. Manifestam febrem praecedebat per aliquot dies aegritudo cum appetitus defectu, amaritie oris, torpore, lassitudine, dolore & gravitate capitis.

Secundum stadium. Haec excipiebat frigus cum horripilatione, dein calor siccus: omnes de capitis & lumborum dolore conquerebantur; partes sub scrobiculo cordis iacentes adeo sensibiles ipsis erant, ut medico non sinerent, illas manu leviter premere. Sitis ingens, lingua humida, alba, sordida, nauseae & vomitus, ventriculum saburra obrutum esse, denotabant: urinae citrinae, flammeae, crudae; constipatio alvi; oculi lachrymantes, subflavi, observabantur. Pulsus frequens & mollis erat. Quibus sponte, vel per artem vomitus accidebat, cum levamine evomebant magnam copiam bilis flavae, aut viridescentis.

Haec

Haec ſymptomata per totam hanc periodum ad ſeptimum vel octavum diem augebantur, matutino tempore parumper remittentia, verſus veſperam acutiora.

Tertium ſtadium.

Circa octavum nycthemerum pulſus parvus & magis frequens evadebat, & reliqua ſymptomata cum maiori debilitate ingraveſcebant; pulſum explorando, cutis arida digitis ſenſum ardoris pungentis imprimebat, qui per aliquot minuta perdurabat; hoc in omnibus febribus putridis obſervari ſolet. Sequebantur agrypnia, aurium ſuſurrus, auditus difficilis, ariditas oris & faucium, aphthae, iactatio continua, delirium: petechiae pectus & brachia obſidebant, & in non paucis miliaria quoque reperiebantur. In tertio hoc, aeque ac in ſecundo morbi ſtadio omnia occurrebant, quae ad ſecundam & tertiam periodum febris epidemicae ſuperioris anni adnotata ſunt.

Curatio. Idem morbus eandem curandi rationem requirebat. Praeterlapſi anni exemplis edocti, a venae ſectione omnes fere abſtinuerunt, eo facilius quidem, quod nullam nunc inflammationis ſuſpicionem inferret, qua minus cauti antea decepti fuerant. Evacuantia eccoprotica, ſed prae reliquis vomitoria, mixturae ſalinae, acida vegetabilia, iuverunt naturam plures morbo liberare, antequam ad ſecundum ſtadium perveniret, levi diarhoea oborta, & urinis hypoſtaticis factis.

Illi qui in primo ſtadio hoc modo curati fuerant, & ad ſecundum tertiumque deveniebant, minus periculoſe decubuerunt, atque facilius in ſanitatem reſtituti ſunt. Cortex peruvianus, acida mineralia, veſicatoria, reliquaque ſupra laudata, hic quoque locum obtinuerunt, & tantos effectus praeſtiterunt, ut noſtrorum aegrorum pauci deſiderarentur. Venae ſectiones, quas incautiores nonnulli ſuaſerant, decurſum primi & ſe-

ſecundi ſtadii multo breviorem faciebant, tertii vero ſymptomata adeo gravia, ut nullus fere evaſerit, cui ſanguis miſſus fuerat. Qui initio morbi evacuationes per alvum & vomitum neglexerant, in ſtatu dyſenteria putrida ut plurimum peribant.

Similem morbum in inſula Barbados anno 1770 epidemice graſſatum eſſe, legimus in *the Medical obſervations & inquiries* Tom. IV. Cap. XXIV. Hunc comitabantur ſudores profuſi, valde debilitantes. Non ſolum phlebotomiam non ferebat, ſed etiam a leniſſimis purgantibus in vitae periculum aegri coniiciebantur. Solis emeticis, repetitis vicibus datis, primae viae repurgari debebant, & cortici peruviano morbus feliciſſime cedebat.

CAPUT III.

Febris putrida nervosa anni 1770.

TERTIA vice, & sub nova facie, idem recurrit morbus versus solstitium hiemale anni 1769. Omnium epidemicorum more, primo anno 1767 - 68. furens homines invaserat, superiore paulo mitioribus symptomatibus illos aggrediebatur; hoc vero, ipsius insultus mitior & lentior est, nec tantas turbas ab initio excitat: mulieres, infantes, & inter viros, debiliores, corripit. Constitutio epidemica, causa morbi remota, debilior facta, maius temporis spatium requirit, ad principium septicum humoribus inurendum, & eorum effervescentiam putridam perficiendam. Porro, scribit Sydenhamus: (*a*) „ Observandum est, „ quod epidemici omnes, ubi primum e naturae sinu emergunt, „ exi-

(*a*) Sect. VI. Cap. I.

„ exiliuntque, quantum ex eorum
„ phaenomenis licet coniicere, prin-
„ cipio magis ſpirituoſo, ac ſubtili,
„ videntur inhaereſcere, quam ubi
„ iam magis adoleverint; quoque
„ magis ad occaſum vergunt, eo
„ magis indies craſſi atque humora-
„ les fiunt; etenim quales quales de-
„ mum fuerint inimicae iſtae particu-
„ lae, quas aëri intime permixtas con-
„ ſtitutionem epidemicam formare
„ opinabimur, omnino par eſt, ut
„ easdem maiori agendi potentia,
„ per ea tempora pollere exiſtime-
„ mus, quibus primum eruperint,
„ quam poſtquam earum vires fue-
„ rint refractae. „

Tempeſtas ſimilis fuit illi ſupe-rioris anni.

Decurſus morbi ſequens erat: *Primum ſtadium.* afficiebantur capitis dolore ab occi-pite ad orbitas, anxietatibus, nau-ſeis, appetitus defectu, laſſitudine, torpore, vertiginibus, debilitate, cum vago interdum calore febrili, extremitatibus frigidis; lingua hu-

mi-

mida erat, & muco albo obducta; morosi & meticulosi fiebant. Haec per quatuor vel quinque dies, imo per hebdomadem perdurabant, antequam notabilis febris observaretur: toto hoc intervallo ambulabant, negotia obibant, sed aliquando interdiu iacere cogebantur; frigus & calor sibi invicem succedebant; faciei color mox pallidus, mox floridus apparebat; noctes inquietas transigebant; somnus insomniis turbabatur; urinas crudas, aquosas mingebant, etsi nulla fere sitis adesset.

Secundum stadium. Post haec, corripiebantur frigore & horripilationibus, quas excipiebat, cum pulsu celeri, parvo, calor continuus non adeo fortis. Hic status comites habebat ingentem cephalalgiam cum tinnitu aurium, anxietates, iactationem corporis, ariditatem cutis, summam debilitatem, ad animi fere deliquium, si caput attollebant. Oculi lachrymantes lucem vix ferre poterant; capitis dolor

lor a minimo ſtrepitu, & ipſo lumine, augebatur; in terrorem ex minima cauſa coniiciebantur; & quod huic morbo peculiare eſt, a principio manus adeo tremebant, ut illis aliquid tenere vix poſſent. Dormientes loquebantur; ſubito evigilati delirabant; lingua tremebat, quando illam educere volebant; voce tremula, depreſſa, verba proferebant difficile intelligenda; non ſitiebant, ſed quaſi ſtupidi iacebant; ſuſpiria ipſis invitis exprimebantur, &, ſi in cauſam inquirebatur, eam ſe ignorare dicebant; reſpiratio laborioſa & inaequalis erat.

Septima vel octava die, nona & decima apud illos, in quibus ſerius febris manifeſta ſigna apparuerant, in aliquibus in collo, pectore, & nonnunquam extremitatibus prodibant maculae ſub epidermide haerentes, ad tactum non percipiendae, figurae ſphaericae, coloris rubri in purpureum plus minusve vergentis, variae magnitudinis, ſed plerumque di- *Tertium ſtadium.*

dimidiam lineam diametro aequantes, morbillis ſimiliores, quam petechiis (*b*).

Illis intermixtae reperiebantur petechiae, ſed frequentius hae ſolae erumpebant. Utraque efflorefcentia nullum levamen, nullam ſymptomatum remiſſionem afferebat; ſed permanebant usque ad finem morbi, ſive in ſanitatem, aut in mortem abiret. Paulo ante mortem color purpureus in fuſcum mutabatur.

Lenis ſudor per totum corpus erumpens, perfectam criſin abſolvebat; hanc aliquando miliaria praecedere & comitari vidimus; & talis ſu-

(*b*) ,, We frequently meet with an efflo-
,, reſcence alſo like the measles, in malig-
,, nant fevers, but of a more dull and lu-
,, rid hue, in which the skin, eſpecial-
,, ly on the breaſt, appears as it were
,, marbled, or variegated : this in gene-
,, ral is an ill ſymptom, and J have of-
,, ten ſeen it attended with very fatal
,, conſequences. ,, Huxham Eſſay on fe-
,, vers Chapt. VIII. pag. 97.

ſudor ſolus, ſine miliaribus, criſin quoque perficiebat. Profuſus nihil boni portendebat, & ab illo mox peius ſe habebat aeger.

Procedente morbo, pulſus debilior, celerrimus, & quaſi tremulus fiebat; ſurditas abſoluta, deliria continua, ſubſultus tendinum accedebant, cum omnium reliquorum ſymptomatum exacerbatione: lingua cruſta flava, nigrave, tegebatur; totum os & fauces muco tenaci obducebatur, aphthae ſequebantur. Urinae mox crudae, mox citrinae cum enaeoremate, quandoque iumentoſae erant; alvus plerumque ſegnis. Urinae & foecum involuntaria excretio, ſpaſmi musculorum faciei & extremitatum, convulſiones, inſtantem mortem nunciabant.

Differunt itaque variae febrium putridarum ſpecies tantum modo, quo aggrediuntur, iuxta humores, in quos prius cauſae agunt, vim cauſarum praediſponentium & occa-

ſio-

ſionalium, & conſtitutiones peculiares corporum, quae afficiunt, donec ad eum putredinis gradum in tertio ſtadio perveniant, qui omnibus in illo communis eſt. Methodus ergo curativa, quam in primis periodis ad ſymptomata, diverſis ſpeciebus & individuis propria, inflectere debemus, in ultima omnibus eadem convenit.

Curatio. Venae ſectionem abſolute non ferebat haec febris; vires vitales iam debiles proſternendo, in ſummum vitae periculum aegros coniiciebat. Purgantia periculo non omnino carebant, exceptis leniſſimis eccoproticis & rhabarbarinis. Vomitus, per radicis ipecacuanhae pulverem excitatus, magnum levamen afferebat: curam itaque, quando licebat, ab illo incipiebam, & alvum aliquoties movebam radice rhei cum ſale polychreſto, vel cremore tartari; remedia haec laxantia, interpoſito die uno, repetere ſolebam, donec ventriculum & inteſtina a craſ-

ſiori

ſiori ſaburra liberaſſem; quae quidem evacuationes absque virium detrimento ſic fiebant, dum alia quaecunque fortiora purgantia valde nocuiſſent.

Potus ſubacidi ad libitum propinabantur. Epiſpaſtica verſus noctem plantis pedum alligata cephalalgiam mitigabant. Moſchus in hac febre citius dari debet, quam in aliis febribus putridis, propter inordinatos nervorum motus, quos miro modo compeſcit. Quamquam virtutem antiſepticam illum poſſidere, aſſerere non poſſim, ſaltem affirmare non dubito, hoc medicamentum putredinem minime promovere.

Natura, his adjuta auxiliis, vel ſponte ſua, ſolutionem criticam per ſudores & urinas, in primo aut ſecundo ſtadio morbi quandoque perficiebat. In tertio ad omnia auxilia confugere debuimus ad tertiam periodum febris epidemicae anni 1768 ſupra relata, & iſta aeque profuerunt; citius tamen, propter debilita-

tem multo maiorem & imminens inde periculum, corticem peruvianum dedimus, nec ſemper exſpectavi, donec coctionem in urinis obſervarem, ſed quando periculum in mora videbam, ſtatim ac primae viae evacuatae erant, illum exhibere incipiebam, addita parva rhei quantitate, ut alvus libera maneret. Sicque omnes fere aegros meos ſanitati reſtitui. Veſicantia hoc anno quoque temporius & frequentius, quam antecedentibus, in uſum vocari debuerunt, ad vires vitales magis languentes excitandas. Quando vires deficere evidenter obſervabamus, vinum liberaliori manu dedimus aegris, quos optimum hoc & ſimpliciſſimum cardiacum ad vitam revocabat, & iuvabat morbum ſuperare, cui alias ſuccumbere debuiſſent.

Quaecumque ad tertium ſtadium febris anni 1768. quoad ſymptomata, decurſum, & remedia, ſu-

pra

pra (*c*) retuli, hic quoque locum habent.

Sic omnino evanuit constitutio epidemica, quae tres annos regnaverat non solum Moscuae, sed etiam in provinciis circumiacentibus. Magis tamen grassatus est morbus noster stationarius in hac urbe, in qua tot homines hiemali tempore conveniunt. A mense Maio sanissimus fuit annus 1770 adeo, ut rarissime febris putrida sporadica occurreret.

(c) Part. I. Cap. I.

PARS II.

PESTIS.

CAPUT I.

Historia Pestis Moscuensis anni 1771.

PESTIS Moscuam initio saeculi XVII. ultima vice depraedata fuerat, & ab eodem tempore nunquam ibidem apparuerat. In bello Turcico anni 1736 Otschakoviae inter milites praesidiarios Russos grassabatur, & inde in Ucraniam delata fuerat, sed non altius tunc penetraverat (*a*).

Bel-

(*a*) Historiam huius pestis scripsit, in Academia Petropolitana Medicinae tunc Professor Schreiber, sub titulo: Observat. & cogitata de pestilentia, quae 1738 & 39 in Ucrania grassata est.

Bellum inter Russos & Turcas anno 1769 incoepit in Moldavia. Initio sequentis anni audivimus pestem a Turcis in Valachiam & Moldaviam illatam, has provincias & ambos exercitus vastare; multosque Russos in urbe Yassi morbo succubuisse, quem in principio febris malignae nomine aliqui insigniebant, at doctiores Medici pestem esse agnoverant. Sequentem illius descriptionem hausi ex literis Lib. Baronis de Asch exercituum Protomedici, ad fratrem suum, medicinam cum summa laude tunc Moscuae facientem, Germanice scriptis, quas clarissimus hic vir mecum communicavit. „Vario modo homines afficit; aliqui lente „aegrotant, de capitis dolore per „aliquot dies conquerentes, tanquam a vaporibus accensorum carbonum orto, mox remittente, mox „iterum graviore; nec non aliquando intermittit, & redit. Per intervalla dolores vagos in pectore, & „praecipue in collo sentiunt: sensim

„ debiles & morosi fiunt, quasi temu-
„ lenti, soporosi. Peculiarem gu-
„ stum, & deinde amaritiem in ore
„ percipiunt; mingendoque ardo-
„ rem in urethra. „ (*symptoma initio febrium frequens.*) „ Haec excipi-
„ unt frigus & calor, omniaque pe-
„ stis confirmatae symptomata. Su-
„ dor criticus morbum aliquando
„ solvit ante exanthematum & tumo-
„ rum eruptionem. Qui celerius ve-
„ hementiusque a contagio afficiun-
„ tur, post cibum nimis lautum, ira-
„ cundiam, vehementiorem corpo-
„ ris motum &c. subito corripiuntur
„ cephalalgia, nausea, vomitu, cum
„ oculis inflammatis, lachrymanti-
„ bus; simul sentiunt dolores in par-
„ tibus, ubi bubones & carbunculi
„ erupturi sunt. Non ingens calor
„ febrilis observatur; sed pulsus nunc
„ plenus, durus, nunc parvus, mol-
„ lis, & vix percipiendus est, saepe
„ intermittens, at praesertim debilis.
„ Haec comitantur, debilitas, lin-
„ gua alba, cutis arida, urinae citri-
„ nae,

„ nae, aut turbidae ſine ſedimento, „ & in pluribus diarrhoea difficile „ ſiſtenda : tandem deliria, bubo- „ nes, carbunculi, petechiae. „

Aeſtate ſubſequente morbus Podoliam invaſit, ubi magnam ſtragem edidit; & inde Kioviam delatus eſt: in hac urbe quatuor hominum millia e medio ſuſtulit. Statim omne commercium inter Kioviam & Moſcuenſem provinciam interdicitur, vigiliae in viis publicis ponuntur, imperaturque mora aliquot ſeptimanarum, antequam Kievienſes ſuos limites tranſire poſſint.

Fine Novembris 1770 anatomiae Profector in noſocomio militari Moſcuenſi febre putrida petechiali correptus, tertia die moritur. Eiusdem noſocomii aegrorum cuſtodes in duobus conclavibus, a reliquis remotis, habitabant cum ſuis familiis. In priori cubiculo unus poſt alterum aegrotat, omnesque cum uxoribus, ſimul undecim numero, decumbunt morbo putrido acuto cum petechiis;

in aliquibus bubones & carbunculi obſervantur; inter tertiam & quintam diem morbi plerumque moriuntur. Reliquos in altero cubiculo morantes idem morbus, cum ſimilibus ſymptomatibus, aggreditur.

Die 23. Decembris in curiam medicam convocamur; noſocomii militaris primarius Medicus hoc nobis refert; tres alii Medici relati veritatem teſtantur, aſſeruntque, quindecim, tam cuſtodes, quam illorum uxores & liberos, hoc morbo a fine Novembris mortuos eſſe, quinque adhuc aegrotare, integrum præterea noſocomium eo liberum eſſe. Inter undecim Medicos nemo noſtrum hunc morbum peſtem nominare dubitavit, praeter civitatis Phyſicum, qui a Dn. Schafonsky noſocomii Medico, ad hos aegros accerſitus meram febrem putridam eſſe dixerat, nuncque verbis & ſcriptis aſſeverabat.

Iacet hoc noſocomium non procul ab urbe, extra ſuburbium Germa-

manorum, a quo parvo flumine Yaussen separatur. Suasimus ut illud statim clauderetur, & militibus circumdaretur, qui omnem communicationem cum illo impedirent; omnesque custodes, eorum uxores & liberi in peculiari loco detinerentur, aegris a sanis separatis; horumque ac mortuorum vestes & omnis supellex cremarentur. Frigus hoc anno tardius incoeperat, tempestasque humida & pluviosa fuit ad ultimos usque Decembris dies; subito tunc summum gelu obtinuit, quod per reliquam hiemem duravit.

Praeter communem hanc nostram sententiam, meam speciatim petebat provinciae Gubernator, exercituumque Dux, Comes Soltikoff, & inquirebat, quid agendum esse sentirem. In tanto publicae rei discrimine opinionem meam clare & ingenue notam facere non haesitavi. Scriptis itaque Gubernatori datis insistebam maxime necessitati, adhibendi cautelas circa nosocomium, ubi pestem in-

inter custodes esse, iterum affirmabam; hisque adhibitis, strenue inquirendi, an nullibi in urbe & viciniis adhuc lateret contagium, quod ubicumque detegeretur, simili modo sisti deberet. Quamobrem necessarium esse referebam, Chirurgis aeque ac Medicis imperare, ut in curia medica notum facerent, si quid peculiare, vel dubium in privatis suis aegrotis observarent; at si plures homines in eadem domo aegrotarent, politiae Administratores Medicos advocare debere. Nullum salutis publicae periculum superesse proferebam, dummodo haec omnia stricte observarentur, & tantum in nosocomio militari haereret hic morbus, quem solo contagio propagari asserebam. Rem difficillimam fore fatebar, si alia civitatis loca infecta essent; sed in hoc casu spem adhuc superesse, has scintillas, vigente tempestate gelida, suffocari posse, dummodo sine mora malo occurreretur.

Hoc

Hoc publicum celare volebamus, ſed rumor peſtis, quae ante aliquot menſes Kioviam depraedata fuerat, animos ſic diſpoſuerat, ut cautelae, quas circa noſocomium militare adhibuimus, maximum terrorem omnibus iniicerent. Animos errigere fruſtra conabamur.

Cum vero, elapſis aliquot diebus, audirent in noſocomio omnes ab hoc morbo liberos permanere, & ſeptem tantum cuſtodes illo laborare, in aliud extremum ſubito devenerunt, ſummamque ſecuritatem amplexi, tam primores, Gubernatore paucisque aliis exceptis, quam nobiles, plurimi mercatores & plebs, omnes cautelas reiecerunt.

Haec ſecuritas, cui multum conferebat opinio civitatis Phyſici, praevaluit ad menſem Martium usque; non amplius convocabamur. Cautelae omnes, nobis invitis, in urbe neglectae manebant; in noſocomio tantum, iuſſu Auguſtiſſimae Imperatricis in Ruſſia glorioſe regnantis, obſer-

ſervabantur; ſicque ibidem exſtincta eſt peſtis, qua viginti quatuor cuſtodes decubuerant; horum duo convaluerunt. Praeterlapſis ſex hebdomadibus a die, quo ultimus illorum mortuus erat, omnis eorum ſupellex, veſtes, lectus, &c. cum aedibus ligneis, in quibus iacuerant, combuſta ſunt, & noſocomium exeunte Februario apertum eſt.

Vulgus, quod res tantum per effectus iudicare ſolet, omnem morbum, qui plurima hominum millia ſuſtulit, peſtem nuncupat, & nunquam credit hanc adeſſe, niſi multis luctibus confirmata fuerit. Praeterea opinio apud multos, neſcio qua ratione, invaluit, peſtem, tanquam malorum catervam, regiones invadere, multos ſubito & turmatim trucidare. In omnibus fere peſtis hiſtoriis reperimus, hoc praeiudicium praecipuam fuiſſe cauſam, quae impediverit, quo minus eius principiis obſtaretur. Principium peſtis comparari poteſt ſcintillae facile exſtinguen-

guendae, ſed quae maximum incendium excitabit, nullis amplius viribus ſuffocandum, ſi ſibi relinquatur.

Opinio itaque ſecuritati favens, ut fere ſemper accidere ſolet, apud multos praevalebat. Nobis ſola remanebat conſcientia, nos officiis Medicorum & optimorum civium functos eſſe. Utinam res in hoc ſtatu remanſiſſent, nec eventus aſſerti noſtri veritatem confirmaſſet! tam multorum ſtragem, horrendamque calamitatem publicam, non vidiſſemus.

Die 11. Martii anni 1771 convocamur iterum in curiam medicam. Ampliſſima domus, in centro urbis prope flumen ſita, inſerviebat conficiendis ibi pannis pro militibus; tria hominum millia utriusque ſexus huic labori operabantur, quorum tertia pars circiter, pauperrima, in inferiori parte domus habitabat; reliqui privatas aedes, in variis urbis regionibus iacentes, veſpere petebant. Expertiſſimus Yagelsky, noſocomii militaris iunior Medicus, quem

Gu-

Gubernator eodem mane in hanc domum miſerat, nobis refert, ſe inveniſſe aliquot aegros (octo ni fallor) eodem morbo laborantes, quem apud cuſtodes noſocomii militaris ante tres menſes viderat, cum petechiis, vibicibus, carbunculis & bubonibus; ſeptemque cadavera, in quibus eadem ſigna reperiebantur. Ipſi interroganti quomodo, & quando morbus in hac domo incoeperit, operarii faſſi ſunt, initio Ianuarii mulierem, quae tumorem in gena ferebat, ad conſanguineum ibi morantem confugiſſe, & apud ipſum mortuam eſſe; ab illoque tempore quotidie eorum aliquem in morbum incidiſſe; numerando ſeptem illa cadavera, quae adhuc inſepulta iacebant, centum & ſeptemdecim ad hanc diem mortuos eſſe. Hanc relationem Dni. Yagelsky confirmant quatuor alii Medici, qui eadem die miſſi ſunt ad inſpiciendum aegros, & cadavera.

Declaramus iterum ſcriptis ad Gubernatorem, & Senatum, hunc morbum peſtem eſſe, & petimus, ut omnes, qui in hac domo habitant, extra urbem deferantur; ſani ab aegris ſeparentur; mortuorum & aegrotantium ſupellex cremetur; diligentiusque inquiratur, an nullibi adhuc in urbe ſeminium peſtis lateat. Terror omnes invadit; vident, quid negligentia in obſervandis cautelis produxerit.

Tredecim tunc conveneramus Medici, (*b*) inter quos duo, qui ante tres menſes, cum reliquis, peſtis nomen morbo cuſtodum tribuerant, hunc peſtem non eſſe, ſed febrem putridam, in peculiaribus relationibus ad Senatum, ſcribunt. Ambo & Chirurgorum maxima pars, noſtrae opinioni contradicentes, maxime in erro-

(*b*) Civitatis Phyſicus ulcere gangraenoſo cruris fine Februarii laboravit, qua propter huic conſilio medico adeſſe non potuit; nec diu ſupervixit.

rorem inducebantur, cum viderent numerum mortuorum in urbe non auctum, sed respective ad praeteritos annos minorem esse, paucissimosque aegrotos ibidem numerari.

Post aliquot dies ad senatum vocatus cum reliquis Medicis omnibusque Chirurgis, ut nostras opiniones iterum aperte declaremus, Deum testor, me persuasum habere, morbum de quo agitur, veram esse pestem; decem mei collegae sententiam meam tuentur, duo memorati nobis contradicunt, fatentur tamen, omnes cautelas non esse reiiciendas, cum contagiosi quid habeat morbus, quem pestem esse negant.

Prima dies (11. Martii) praeterlabitur deliberando; ianuae domus infectae clauduntur, milites ipsis apponuntur, ne quis exeat, vel intret; per fenestras multi aufugiunt; reliqui subsequente nocte extra urbem ducuntur, sani in monasterium ad S. Simeonem, aegri in aliud ad S. Nicolaum, quorum illud sex, hoc octo sta-

ſtadiis (Werſt) ab urbe diſtant. Haec monachorum habitacula altis muris circumdata ſunt, exitusque datur per unicam portam. Cum aliqui ex operariis, qui in propriis & privatis aedibus habitabant, quoque peſte mortui reperirentur, omnes in tertio monaſterio, extra urbem pariter ſito, ſecluduntur. Chirurgi, qui horum omnium curam gerebant, iuſſi ſunt relationem aegrotantium & mortuorum in curiam medicam quotidie mittere. Medici quoque eliguntur, qui curare debent, ut omnia, quae ad aegrorum curationem, ſuſpectorum conſervationem, & cadaverum ſepulturam ſpectant, rite peragantur. In hoc officio multum de publico meruerunt Clar. Eraſmus & Expert. Yagelsky. Quando inter ſuſpectos aliquis aegrotare incipiebat, in peculiari cubiculo detinebatur, donec ſigna peſtis apparerent, tuncque deferebatur ad noſocomium peſtilentiale ad S. Nicolaum, plauſtris & hominibus ad hoc deſtinatis.

Clauduntur balnea publica, quae plebs ſemel ſaltem in hebdomade frequentare ſolet. Urbs in ſeptem regiones dividitur, & conſtituuntur totidem Medici, quorum unusquisque duos Chirurgos vicarios habet, ut omnes aegros & cadavera inſpiciant. Ipſis quoque politiae Adminiſtratores adjutores dantur. Sepulturae in urbe prohibentur, & extra illam in diverſis regionibus, ad aliquam diſtantiam, loca cadaverum ſepulturis aſſignantur. Statuitur, ſi quis ex plebe peſte affectus reperiatur, illum in noſocomium ad S. Nicolaum deduci debere, & reliquos, qui cum illo in eodem cubiculo manebant, in locis publicis extra urbem dies quadraginta.(c) morari, aegrorum ſuppellectile combuſta: ſi vero in domo civis, vel nobilis hoc accideret, ſervos omnes in eodem conclavi iacentes in memoratis locis publicis detine-

(c) Vid. infra huius Part. Cap. IV. Chenot. de Peſte pag. 197 - 208.

neri, & dominum cum reliqua familia in propriis aedibus seclusum manere spatio undecim dierum. Haec omnia senatus consulto confirmantur & sanciuntur. Supremus publicae sanitatis Admistrator decreto Imperiali constituitur Excell. Petrus Demitrides Eropkin, vir morum integritate, genere, & virtute bellica clarus.

Pauci ètiam tum, pestem adesse, convicti erant. Tunc temporis ex Moldavia Petropolim petens, Moscuam transibat Expertiss. Oreus, exercituum Medicus, vir magna laude dignus, qui sponte sua pestiferorum in urbe Yassi curam susceperat; rogatus, ut aegros & cadavera inspiceret, testabatur, hunc morbum simillimum illi, qui in Moldavia & Valachia nuper magnam cladem fecerat, & veram esse pestem. Hoc confirmabat quoque Clariss. Lörch, Kiovia tunc redux, ubi moratus fuerat, dum superiore anno pestis hanc urbem affligebat.

Tempestas frigidissima ad medium

Aprilem perduravit; miaſma inde magis fixum & iners, eos tantum afficiebat, qui cum aegris habitabant. In noſocomio peſtilentiali tres vel quatuor de die moriebantur, totidemque circiter ex ſuſpectis operariis in morbum incidebant.

Integra civitas ex relationibus Medicorum, Chirurgorum & politiae Adminiſtratorum ſana videbatur. Plurimi credebant, Medicos, qui peſtis nomine morbum inſigniverant, fabulam protuliſſe; reliqui in dubio haerebant. Haec ſic procedunt ad medium Iunium, quo intervallo in noſocomio ad S. Nicolaum ducenti circiter mortui ſunt. Aegrotantium & morientium numerus ſenſim minuitur, & tandem per integram ſeptimanam, etſi tempeſtas ſatis calida facta eſſet, nullus peſte corripitur; in noſocomio pauci tantum convaleſcentes remanent; in urbe nullum contagii veſtigium reperitur. Inter operarios, qui in privatis aedibus habitaverant, & in tertio monaſterio ſeclu-

clusi erant, nemo spatio duorum, & ultra, mensium, peste affectus fuerat; ipsis domos suas petere, licitum est.

Spes sic nascebatur, adhibitis cautelis pestem radicitus exstinctam esse, felicioresque lucere dies. Dum hoc fruimur gaudio, exeunte Iunio in monasterio ad S. Simeonem incipiunt denuo nonnulli aegrotare eodem morbo. Die 2. Iulii in suburbio Preobraginsky, in privata domo, sex homines una nocte moriuntur, (*d*) septimus aufugit: in cadaveribus repetiuntur maculae lividae, bubones, carbunculi. Sequentibus diebus plures ex plebe in variis urbis regionibus peste decumbunt: funera insigniter augentur, adeo, ut ista, quae alias inter decem & quindecim, imo, vigentibus febribus epidemicis putridis, ut praeteritis annis, non ultra tri-

(*d*) Unde contagium susceperant, expiscari non potuimus: forte vigiliarum negligentia communicationem cum seclusis operariis habuerant, vel res ab hisce sub terra reconditas effoderant.

triginta, de die numerabantur, verſus finem Iulii ad ducenta usque quotidie notarentur. In aegris & cadaveribus petechiae latae, lividae, vibicesque obſervantur, nec non in multis carbunculi & bubones: nonnulli ſubito, vel nycthemeri ſpatio moriuntur, antequam bubones & carbunculi erumpere potuerint; plerique tertia, vel quarta die. Medio Auguſto quadringentorum erat numerus quotidie morientium, fine eiusdem menſis ad ſexcentos aſcendit (plures, quam Iulio, carbunculi & bubones occurrebant); primis Septembris diebus ad ſeptingentos, dein octingentos, & paulo poſt ad mille pervenit.

Contagium adhuc magis ſpargebatur, quando tempore tumultus, qui die 15. Septembris ortus eſt, furibunda tunc plebs noſocomia, quae peſte laborantes continebant, & loca in quibus ſuſpecti detinebantur, aperuit, omnes ſuas caeremonias eccleſiaſticas circa aegros reſtituit, & mor-

tuos

tuos in urbe ſepelivit. More ſuo denuo proximis & amicis mortuis, oſculando valedicebant; nullas volebant cautelas, illasque incaſſum adhiberi proferebant; nihil aliud hanc calamitatem eſſe dicentes (ipſorum verbis utor) quam flagellum Dei propter neglectum antiquum religionis cultum; iamque praedeſtinatos eſſe illos, qui mori deberent, hosque nullo modo ſortem ſuam vitare poſſe; cautelas omnes ipſis moleſtas, & Deo inviſas eſſe; eiusque iram ſolo cultu religioſo placari debere, reiectis auxiliis humanis. Illuſtr. Generalis Eropkin cum parva militum manu tranquillitatem publicam, & omnia in priſtinum ſtatum paucis diebus reſtituit. Tot hominum ſanorum, aegrotorumque concurſu, contagio aucto, mille & ducenti ultraque ſingulis diebus moriebantur.

Moſcua inter maximas Europae civitates numeranda, quatuor urbes continet; minima (Kreml dicta) centrum occupat, hanc ambit ſecun-

da (Kitaïa); ambae domos continent ex lateribus conſtructas, & similibus muris circumdatae ſunt; poſt has Bielogorod (urbs alba) cuius muri deſtructi ſunt; tandem Zemlanoigorod (ex Zemla terra & gorod urbs) vallo & foſſa circumſcripta: in his ultimis maxima pars aedificiorum lignea eſt. Domus non contiguae ſunt, ſed a ſe invicem aliquantulum remotae, & in ſingulis una tantum familia habitat; unicam vel duas contignationes habent. Nobiles magnum ſervorum numerum alunt. Plebs in humilibus aediculis ligneis confertim manet.

Ex omnibus Imperii partibus nobiles hiemali tempore Moſcuam petunt, & numeroſam familiam ſecum ducunt. Multi ex plebe aeſtate laboribus ruſticis operam dant, & hieme in urbem redeunt, ubi vario modo victum quaerunt. A menſe Decembre ad Martium tantus hominum confluxus urbem replet, ut ducenta & quinquaginta, ac iuxta aliquos tricen-

centa, millia ibidem numerari poſſint. Martio rus redire ſenſim incipiunt, & per totam aeſtatem quarta pars incolarum abeſt. Hoc anno multo plures aeſtivo tempore metus peſtis fugavit, adeo ut menſe Auguſto ultra centum & quinquaginta millia Moscuae remanſiſſe vix credam. Quam atrox fuerit morbus, & contagium actuoſum, eo intelligitur, quod ex hoc numero mille & ducentos quotidie auferret. Quotidianus hic morientium numerus per aliquot dies permanſit, dein ad mille regreſſus eſt. Cum tempore tumultus caeremoniae eccleſiaſticae, cum quibus mortuos ſepelire ſolent, a plebe reſtitutae fuiſſent, fere omnes ſacerdotes & eccleſiarum miniſtri peſte perierunt.

Plebs ſeveritate ad obſequium redacta, & contemplatione auctae calamitatis placidior facta, auxilium noſtrum implorare coepit. Cum monaſteria, aliaque xenodochia peſtilentialia repleta eſſent, & contagium ubique ſparſum, nemo amplius

illa

illa intrare cogebatur : ipſamet enim urbs tot aegris referta, ampliſſimum noſocomium dici poterat. Omnes tantum hortabamur, ut ſibi caverent; aegros nudis manibus, quantum fieri poſſet, non tangerent; illorum veſtimenta, & reliqua, quae circa illos fuerant, cremarent; aërem purum & liberum in cubiculis ſervarent. Exc. Comes Gregorius Orloff (nunc S. R. I. Princeps) cum ſumma poteſtate tunc Moſcuam advenit. Iuſſit, me aliosque Medicos noſtras ſententias, ſeorſum ſcriptas, dare, iisque praecipue inſiſtere, quae neceſſaria iudicaremus ad delendum contagium; ex iſtis, publica tranquillitate ſtabilita, meliora elegit, & omnia optime ordinavit, tam quoad aegrorum curam, quam ſanorum praeſervationem. Nova adhuc noſodochia conſtrui curavit, in quae recipiebantur pauperes. Iam ab aliquibus menſibus peſtis in multos pagos proximos & remotos delata fuerat; urbes quoque kalumna, Yeraslaff, Tula,

eam,

eam, una cum effugientibus Moſcua, receperant; in has & illos mittuntur ſanitatis Inſpectores, Medici & Chirurgi. Conſtituitur conſilium ſanitatis, ex Illuſtr. Eropkin Praeſide, aliquot Conſiliariis, tribus Medicis & uno Chirurgo. Relationes Medicorum & politiae Adminiſtratorum ad illud quotidie deferebantur, omniaque ad publicam ſanitatem ſpectantia dirigebat. Duo Medici Clariſſ. Pogaretzky & D. Meltzer, promiſſa ipſis mille nummorum (Roubles) mercede, noſocomia peſtilentialia intrant.

Die 10. Octobris primum gelu obſervavi, ab eadem morbus mitior factus eſt, & miaſma magis fixum. Aegrorum & mortuorum numerus ſenſim minuitur; decurſus morbi, qui unius, duorum, vel trium dierum prius erat, ad quinque & ſex nunc extenditur. Petechiae lenticulares, aliaeque maculae & carbunculi, non tam frequenter occurrunt; in omnibus ſere aegris bubo-

nes

nes obſervantur. Summum frigus, quod duobus ultimis anni menſibus regnavit, miaſmatis vires adeo fregit (*e*), ut lentius, nec tam facile inficerentur illi, qui aegris adſtabant, & mortuos ſepeliebant, multique infecti vix aegrotarent, cum bubonibus ambulantes.

Finis anni 1771 dirae huic cladi, tam Moſcuae, quam in aliis Imperii Ruſſici locis, Deo favente, finem quoque impoſuit. Praeter memoratas urbes, plus quam quadringenti pagi infecti fuerant.

Per totam hiemem tempeſtas valde gelida permanſit. Ad eradicandum miaſma, portae & feneſtrae cubiculorum, ubi peſte affecti decubuerant, diſruptae ſunt, & haec loca pulvere antipeſtilentiali (*f*) ſuffumigata: aedes ligneae humiles & vetuſtae dirue-

(*e*) Mercurius in thermometro Reaumuriano inter 16 & 22 gradus infra punctum congelationis conſtanter ſtabat.

(*f*) Vid. infra huius Part. Cap. 4.

ruebantur. Veſtigia peſtis per totam urbem reperiebantur. Menſe Februario 1772 in variis locis detecta ſunt ultra quadringenta cadavera, quae praeterlapſo anno ſub ipſis aedibus ſepulta fuerant. Tanta ineſt frigori efficacia ad delendum contagium, ut nullus eorum aegrotaverit, qui haec e terra effoderunt & ad ſepulcreta publica deduxerunt (*g*).

Numerus peſte mortuorum Moscuae in relationibus ad Senatum & Conſilium ſanitatis ſeptuaginta millia ſuperavit: unico menſe Septembre ultra viginti duo millia numerabantur (*h*). Si his addimus illos, qui priva-

(*g*) Clariſſ. Pogaretzky, qui curam peſtiferorum in noſocomio, Laſerte vocato, menſe Octobri ſuſceperat, mihi poſtea narravit, veſpillones aliquot pelles ovillas, quibus aegri uſi fuerant, prius frigidiſſimo aëri libero menſe Decembre per 48 horas expoſitas, induiſſe, & horum nullum morbo correptum fuiſſe.

(*h*) Haec enumeratio non accurata eſt; debuiſſet ſaltem ad 27 millia aſcendere nume-

vatim (*i*) & clam ſepulti ſunt, ad octoginta millia facile aſcendet; quibus adiiciendi ſunt mortui in pagis plus quam quadringentis infectis, & urbibus Tula, Yeraslaff, Kalomna (*k*); unde patet, hanc peſtem circa centum millia hominum ſuſtuliſſe. Ve-

merus mortuorum menſe Septembre; cum primis huius menſis diebus ſeptingenti de die, dein octingenti, poſtea ad mille, tandemque mille & ducenti per aliquot dies in diariis notarentur. Sed tempore tumultus funera inſcribi non potuerunt, unde error ortus eſt.

(*i*) Horum numerus non parvus fuit, vaſtante enim peſte, veſpillones, equi, & currus ſepeliendis cadaveribus longe non ſufficiebant; multa per duos tresve dies inſepulta iacebant: amici, cognati, vel pauperes mercede conducti, illa auferebant; omnia notari non potuerunt, praeter alia plurima, quae clam ſepeliebantur, & quorum nulla quoque mentio fiebat in relationibus ad Senatum.

(*k*) Magnam cladem non paſſae ſunt, quia, exemplo Moſcuenſium edocti harum urbium incolae, omnes cautelas ſtatim admiſerunt. In pagis magis debacchata eſt peſtis, iis praeſertim, qui remotiores erant.

Vespillonum officiis fungebantur homines laboribus publicis, vel morti condemnati, & his deficientibus, multi ex pauperrima plebe mercede conducti sunt: ipsis vestes dabantur, pallium nempe, chirothecae, & larva, ex tela piceata confectae; iussimusque, ut nunquam nudis manibus cadavera contrectarent; sed respuebant: impossibile illis videbatur, homines solo cadaveris, aut vestium contactu in mortum incidere posse; potius inevitabili fato effectus contagii attribuebant. Plura horum millia amisimus, & raro ultra hebdomadem sani permanebant; plerosque quarto, vel quinto die aegrotare incoepisse, ab inspectoribus relatum accepi.

In solam plebem, ut semper accidit, saeviit pestis; inter nobiles, & ditiores mercatores neminem fere, praeter paucos valde incautos, invasit. Solo aegrorum & rerum infectarum contactu communicabatur; atmosphaera contagium non spargebat,

bat, ſed ſaniſſima ſemper fuit. Viſitando aegros tam prope adſtabamus illis, ut ſola pedis diſtantia inter nos & eos ſaepe vix remaneret, & absque alia quacunque cautela, quam quod nec corpus, neque veſtes, aut lectum tangeremus, a peſte immunes permanſimus. Linguam propius obſervando, ſolebam linteum aceto communi imbutum naribus & ori admovere.

Inter tot luctus tres ſolummodo, quantum mihi notum eſt, nobiles peſtis affecit, pauciſſimos praeſtantiores cives, trecentos extraneos inferioris conditionis; reliqui omnes ex infima gente Ruſſica erant. Illi, calamitoſo hoc tempore nihil praeter cibos, hi vero, quodcumque flammis ſubreptum clam vili pretio vendebatur, emebant; quod hereditate acquirebant comburere recuſabant; alii multa furtim auferebant. Quodcunque dixerimus, clamaverimus, nihil juvit.

In urbe Chirurgi duo, in noſocomiis

miis plures Subchirurgi mortui sunt. Unicus Medicus Clariss. Pogaretzky, & nosocomii ad S. Nicolaum primarius chirurgus Samuelowitsch, peste aliquoties correpti sunt, sed sudores critici in primo insultu eos semper a miasmate recepto liberaverunt.

Orphanotrophium Imperiale, quod mille circiter infantes, (*l*) & quadringentos adultos, tam nutrices & custodes, quam magistros & operarios &c. continebat, cautelis infra enarrandis (*m*) a peste liberum servavi: quatuor tantum operarii, & totidem milites, qui nocturno tempore sepes transcenderant, variis temporibus ibi peste correpti sunt; hisque a reliqua domo seclusis, malum non latius serpsit. Sic integra haec domus sana permansit, quamquam omnes circumiacentes aedes vastatae fuerint. In dirissimae itaque pestis furo-

(*l*) Parvuli lactentes fere omnes nutricibus ruri dati fuerant.

(*m*) Huius part. Cap. IV.

rore atmoſphaera minime contagioſa fuit, in calore aeſtivo aeque, ac in gelida tempeſtate (*n*); & contagium ſolo contactu aegrorum, vel rerum infectarum, propagabatur.

Iuvenes, robuſtos homines utriusque ſexus facilius occupabat peſtis, quam aetate provectos & debiles: gravidis non parcebat, nec lactantibus. Infantes quatuor annis minores difficilius infici, infectosque peioribus ſymptomatibus laborare, mihi videbatur.

Etſi nonnulli darentur, in quibus nulla notabilis febris obſervabatur, omnes fere tamen plus minusve febricitabant. Apud aliquos, numero quidem paucos, in principio morbi delirium in phrenitidem abibat cum fe-

(*n*) Mirum eſt, quod in Aſia & Africa verſus ſolſtitium aeſtivum peſtis vulgo ceſſet, uti teſtantur Ruſſel in the natural hiſtory of Aleppo, & Proſper Alpinus de Medicina Aegyptiorum; dum in Europa tunc exacerbatur, & hiemali frigore domatur.

febre intenſa. Plurimi debiles iacebant, de anxietatibus praecordiorum & cephalalgia tantum conquerentes.

Nimis prolixa multis fortaſſe videbitur haec peſtis hiſtoria, ſed perſuaſum habeo, ex ſimplici & ingenua ingreſſus, progreſſus, ſymptomatum, reliquarumque circumſtantiarum narratione, huius morbi naturam & progrediendi modum melius intelligi, convenientemque methodum curativam & prophylacticam multo facilius inveſtigari poſſe, quam ex omnibus ratiociniis & diſſertationibus, quae in immenſis loïmographorum voluminibus reperiuntur.

Diu inquiſivit noſocomii militaris Medicus, unde, & quomodo in illud devenerit peſtis, tandemque invenit, duos milites, qui menſe Novembre anni 1770 ibidem mortui erant, ex urbe Choczim, ubi peſtis graſſabatur, Moſcuam adveniſſe, mortuo in itinere Tribuno, quem ſequebantur. Horum cadavera forte ſecuit anato-

miae Prosector, unde, si pestis illum sustulit, contagium suscepit. Verosimile est, custodes ab ipsis infectos fuisse frequenti communicatione, dum vivebant; sive contrectatione vestimentorum, & cadaverum; sicque illos contagium inter suas familias sparsisse.

CAPUT II.

Diagnosis Pestis.

Definitio. Ex historia superiori capite tradita, aliisque pestis relationibus, constat, illam esse morbum acutissimum, petechiis, bubonibus, carbunculis, anthracibus plerumque stipatum, febrem (nisi subito trucidet) comitem habentem, & valde contagiosum, ex Aegypto, vel aliis Turcici Imperii provinciis, ad nos per contagium allatum.

Ut absolute denotetur pestis, debent haec omnia symptomata in aliquibus, aut pluribus aegris observari.

Vi-

Vidimus ea ab initio peſtis Moſcuenſis adfuiſſe, quae nullum dubium de morbi natura admittere debuiſſent. Eadem ſeorſum ſumpta, peſtem minime conſtituunt: decurſus celer pluribus morbis communis eſt; petechiae & quidem latae in morbis putridis vulgaribus obſervantur; dantur quoque in aliis carbunculi & anthraces; bubones luis venereae & ſcorbuti etiam proles ſunt; & nonnunquam, etſi raro, in febribus putridis apoſtemata ſub axillis criſin abſolvunt, ſed tunc tarde ſuperveniunt, & hi morbi aliis ſymptomatibus carent, quæ, una cum bubonibus, peſtem conſtituunt. Summum contagium, quo ex uno homine in alios morbus facile defertur, in definienda peſte maxime neceſſarium eſt; ſine hoc enim non datur peſtis. Tandem, ſi communicatio adeſt per cōmercium, aut bellum cum Turcis, vel Aegypto, & morbus, cui data definitio omnino convenit, aliquot, vel plures occupat, peſtem eſſe, certum eſt. Non

possunt in similibus casibus nimis cauti esse Medici, cum minimus error summum damnum inferre valeat. Si pestis nomen tribuunt morbo, qui pestis non est, commercio & publicae rei valde nocent, inanemque terrorem omnibus incutiunt: ubi vero praesentem illam non agnoscunt, vel declarare negligunt, impediunt, quo minus principiis obstetur, & horrendam cladem in populos inducunt. Vidimus, quam facile in nosocomio militari Moscuensi ab initio cognitus morbus suffocatus fuerit; & quam tuto quoque iisdem cautelis in pannorum officina exstingui, tantaque calamitas averti potuisset, si mense Ianuario, quando ibidem incoepit, denunciatus fuisset. Miasma ab initio, propter frigus iners & magis fixum, lentius serpebat, sed deinde calore aestivo excitatum & subtilius factum, ineunte Iulio furere incoepit, homines celerrime inficiens & trucidans.

Vario modo morbus incipit, iuxta diversas corporum constitutiones, ac an-

anni tempeſtates, & quandoque ſub larva aliorum morborum; (*a*) ſed plerumque cephalalgia, temulentia; horripilatione, virium proſtratione, febricula, cum nauſea & vomitu, plus minuſve copioſo, variae materiae; oculi rubicundi ſunt, aſpectus triſtis; lingua alba, ſordida. Cum his ſymptomatibus per horas, imo diem unum alterumve, nonnunquam obambulare valent. Pruritum & dolores percipiunt in locis, ubi bubones & carbunculi erupturi ſunt. In furore peſtis plures prima vel ſecunda die morbi moriuntur, antequam prodeant

(*a*) „Ipſa peſtis quandoque ſub larva alio„rum morborum latuit. Dum anno de„cimo tertio huius ſaeculi Vindobonae „graſſabatur, ſaepius occultabatur ſub „pleuritidis, catarrhi, anginae ſpecie; „brevi poſt prodibant bubones & car„bunculi, certiſſimi peſtis teſtes, & ſti„pati ſolitis ſymptomatibus.„ Van Swieten Comment. in aphoriſm. Boerhaav. ad §. 1404. Tom.V. pag. 152. 153. & Wiener Peſtbeſchreibung und Infecktions-Ordnung pag. 245.

ant tumores, petechiis vel maculis rubris paulo ante mortem cutem deturpantibus; & nonnulli sine hisce exanthematibus (*b*). Secunda, vel tertia die bubones & carbunculi apparere solent, raro quarta. In aliquibus primus insultus morbum inflammatorium aemulatur; calor urens, sitis ingens, urinae flammeae, genae rubentes, delirium ferox & phreniticum, hoc demonstrant; in plerisque vero in principio febris nervosae formam induit; calor levis est, parum sitiunt, urinae crudae sunt & aquosae; se leviter tantum aegrotare putant, donec summa virium prostratio, bubones, carbunculi, petechiae, vibices, nullum ipsis & adstantibus dubium de periculo relinquant. Dantur, at rarissime, in quibus typum febris intermittentis servat. Ante sextam diem omnes fere moriuntur; qui septimam superant,

(*b*) Confer. Chenot de Peste Cap. IV. pag. 97. & Sydenham. Sect. II. Cap. II.

rant, maximam ſpem recuperandae valetudinis iure fovent.

Bubo (*c*) eſt tumor glandulosſus dolens, plus minusve elevatus & profundus, glandulas inguinales aut ſubaxiliares occupans. Idem nomen in peſte quoque tribuitur aliis tumoribus glandulosſis externis per totum corpus; hinc genas, collum, &c. bubones obſidere dicuntur. In inguinibus infra commiſſurum femorum, & ſub axillis aliquot digitos transverſos infra cavi fundum, ſedem ſuam vulgarem peſtilentiales habent. Bubones veram peſtis criſin conſtituunt; *Bubones.*

(*c*) „Inguina βȣϐονες dicuntur, & glan„dularum tumores in inguinibus eodem „nomine deſignantur. Aliarum glandu„larum tumores per reliquum corpus di„ſperſi, ſimiliter bubones vocati ſunt. „Uſu tamen obtinuit poſtea, ut tumores „ſub axillis nati & in inguinibus hoc no„mine inſignirentur. „ Van Swieten Comment in Aphor. Boerhaav. ad §. 1448. Tom. V. pag. 437. & confer. idem ad §. 416. Tom. I. pag. 727. ſeq.

tuunt; quae ut ſanitas ſequatur, perfecta eſſe debet, bona maturatione & ſuppuratione. Saepe accidit, bubonem pervenire ad molem nucis avellanae, imo iuglandis, & paulo poſt evaneſcere; vel dum remanet, non inflammari, nec dolere: nullum tunc inde levamen percipit aegrotus, & in priori caſu mors non procul eſt. Quandoque ſubito oriuntur magni bubones, flaccidi, absque inflammatione & dolore, notabilibus, qui tantum levamen afferunt, ut aegri, qui paulo ante in extremis eſſe videbantur, ambulent, comedant, ſeque ſanos credant; ſed elapſis aliquot horis ſubito moriuntur. Si itaque bubones ſenſim mole augentur, dolent, rubent, ad ſuppurationem tendunt, & ſimul reliqua ſymptomata morbi mitiora fiunt, veram & perfectam criſin exſpectare poſſumus. Bubo unicus inguen, vel axillam vulgo occupat; reperiuntur non raro bubones in utroque inguine, rarius ſub

am-

ambabus axillis, at frequentius in uno inguine & ſub axilla ſimul.

Parotides. Parotides in peſte quoque occurrunt, & bubonibus aequiparari poſſunt; ſed non adeo completam criſin perficiunt, ac bubones inguinales vel ſubaxillares.

Carbunculi & Anthraces. Carbunculus eſt macula gangraenoſa cutis, partis aduſtae faciem prae ſe ferens (unde forte hoc nomen recepit), rubor nempe veſiculis pallidis, lividis, aut nigris obſitus, inflammatione cinctus, in eſcharam nigram duramque cito degenerans (*d*). Anthracis nomine, quod Graece idem ſignificat, ac latine carbo, vulgo venit malum priori ſimile, ſed gravius, magis prominens, & panniculum adipoſum altius penetrans, carnibus circumiacentibus valide inflammatis & dolentibus (*e*).

Car-

(*d*) Vid. Aurel. Cornel. Celſi Medic. Lib. V. Cap. 28. Nr. 8.

(*e*) Ibid. Nr. 1. & conf. van Swieten Comment. in aphoriſm. Boerhaav. ad §. 416. Tom. I. pag. 729.

Carbunculi ſedem ſuam habent in collo, genis, pectore, dorſo, & extremitatibus, ac nonnunquam ipſis bubonibus inſident: anthraces in collo & dorſo plerumque obſervantur. Incipit carbunculus a puncto minimo, unde tanquam a centro expanditur, veſiculam unam, vel plures ferens, quibus ruptis ſanies effluit, & ſubiecta cutis liveſcens ſideratur. Quando aegri vires deficiunt, non elevatur; ſed iſtis adhuc vigentibus, partes vicinae inflammantur, circulus ruber in ambitu eſcharae apparet, ſuppuratque, & ſic facta crena, ſeparatio mortui a vivis incipit: procedente ſuppuratione ſub parte gangraenoſa verſus fundum, eſchara undique ſoluta cadit, & ulcus relinquit. Aliquando ſine bubonibus carbunculi prodeunt, ſaepius eos comitantur, ſed ſerius tunc illis ſupervenire ſolent.

Petechiae & Vibices. Petechiae ſimiles iis ſunt, quas in febribus putridis videmus, vel maiores, aliquando magnitudine lentem aequantes; coloris purpurei, lividi,

aut

aut nigri. Accidit quoque, quod cutis varietur innumeris minimis punctis, & vibicibus, lividis, nigrisve, partem verberatam referentibus. Haec omnia exanthemata pessima sunt; ultimaque instantem mortem praenuntiant.

De pulsu in hoc morbo propria experientia nihil referre possum. Cum haec pestis tanta contagii vi praedita esset, ut solo aegrorum attactu inficeret, pulsum non explorabamus. Medici & Chirurgi in xenodochiis cum chirothecis pulsum tangebant, alii folia Tabaci in promptu habebant, quae prius aegrorum carpis imponebant. Relationibus ab illis ad curiam medicam missis, compertum habeo, in diversis aegris pulsum valde differre, in uno eodemque homine admodum inconstantem, mox frequentem, durum, fortem, mox lentiorem, mollem, parvum, sed plerumque debilem cum vario frequentiae gradu, reperiri. Si propria conservatio nos non impulisset, *Pulsus.*

ut

ut certum periculum vitaremus, ab exploratione pulſus abſtinendo; iuſſiſſet aliorum ſalus, quos, ſuſcepto contagio, inficere potuiſſemus. Color faciei, totius corporis habitus, reſpiratio, conditio linguae orisque, ſitis, urinae, & reliquae circumſtantiae, gradum caloris vimque circulationis illis quodammodo denotabant, qui morborum obſervationi aſſueti, per analogiam diiudicare poterant. Ne quis tamen credat, me inde concludere velle, pulſus explorationem in hoc morbo inutilem, & ſuperfluam eſſe.

A ſymptomatum varietate opinio nata eſt, tres dari peſtis ſpecies; petechialem nempe, carbunculis ſtipatam, & bubonalem. Relata hiſtoria ſatis demonſtrat, unum eundemque morbum eſſe, qui ſub diverſis circumſtantiis, & variis temporibus, cum maiori, vel minori atrocitate homines afficit. Petechiae, bubones, carbunculi ſaepe in eodem aegro ſimul obſervantur, vel illis hi ſuc-

ſuccedunt, aut viceverſa. Iulio plures moriebantur ante tumorum eruptionem, cum ſolis petechiis; Auguſto & Septembre haec exanthemata, cum bubonibus & carbunculis, in plerisque reperiebantur; a medio Octobris morbus mitior factus, adhuc petechias & carbunculos producebat, ſed non tam frequenter, nec adeo malignos. Ante hoc tempus ex centum aegris vix quatuor evadebant; ultimis vero anni menſibus multo plures. In peſte Londinenſi idem obſervavit Sydenhamus: (*f*)
„ Ita primis menſibus, quibus graſ-
„ ſabatur peſtis, nullo fere non die
„ eius contagio adflati, dum in triviis
„ verſarentur, inopinantes exſtincti
„ ſunt, nihil prorſus mali praeſenti-
„ entes; cum, ubi morbus adoleve-
„ rat, neminem, niſi febre atque aliis
„ ſymptomatis praecedentibus, un-
„ quam proſtravit: ex quo abunde
„ conficitur, morbum hunc in ipſis
„ in-

(*f*) Sydenh. Sect. IV. Cap. III.

„ incunabulis magis efferatum atque „ acutum fuisse, (g) quam post principia: licet pauciores prima acie „ iugulaverit, aucto iam scilicet, „ quem habebat in corpora humana, „ influxu. „ Per bubones natura conatur, se malo liberare; carbunculi & petechiae mera symptomata sunt, solutionem humorum putridissimam, maximamque acrimoniam denotantia; hinc, quo illi frequentius, & hi rarius accedunt, eo mitior pestis est.

Prognosis. Nulla certa prognosis in singulis aegris formari potest. „ Videlicet „ vere Protheus morbus non in variis tantum, sed in uno eodemque „ aegro intra breve tempus novas „ induit formas, nova offert phaenomena, novas aperit origine, nexu, „ progressu, successu, mire variantes „ scaenas. In hoc aegro levis invasio impraevisam mox aperit morborum catervam; in isto terrifica

„ ini-

(g) Notandum est, quod haec pestis aestate incoeperit.

,, initia ſalutarem nanciſcuntur exi-
,, tum : ille praeter ſpem emergit,
,, quem morbi gravitas morte dam-
,, nare videbatur. Alter perit, qui
,, ſe vix aegrotum exiſtimat, tertium
,, videas ſanorum more circumam-
,, bulantem, qui poſt paucas horas
,, cadit mortis victima. ,, (*b*) Bubonum bona ſuppuratio, ut & in carbunculis ſeparatio eſcharae, cum reliquorum ſymptomatum levamine, laetam prognoſin praebent.

Differentia inter peſtem & febres putridas.

Ex his omnibus elucet, qualis ſit febrium putridarum & malignarum, quae, ob deleterios effectus ſuos, peſtilentiales (*i*) quandoque ab Aucto- ri-

(*b*) Chenot. de Peſte pag. 93. Conf. Ruſſel the Natur. Hiſtory of Aleppo pag. 229 & 235.

(*i*) ,, Suadeo itaque, ut illi epidemici mor-
,, bi, qui contagio, ſymptomatum ſaevi-
,, tie & anomalia ad peſtem quadantenus
,, accedere videntur, potius a praevalen-
,, te quodam ſymptomate cognominentur,
,, quam ut inepte peſtis nomen uſurpetur,
,, & inde doctis erroris, & plebi terroris

ribus nominantur, diſtantia a genuina peſte, quantumque inter ſe differant. Hae febres generaliter decurſum lentiorem habent; non omnibus unquam ſymptomatibus, quae peſtis comites ſunt, ſtipantur, nec tam certo trucidant; & ubi contagioſae evadunt, minori tantum gradu hanc ſe propagandi vim acquirunt.

Quomodo Peſtis propagetur. Miaſma peſtilentiale ad nos allatum, per aegrorum contactum, vel fomitem, aut aërem occluſum & effluviis contagioſis refertum, minime vero per liberam atmoſphaeram propagari, extra omne dubium ponere, ſequentia argumenta mihi videntur. Morbos epidemicos, quorum

---

„ anſa detur. „ Chenot. de peſte pag. 52. „ Differt peſtis a peſtilentialibus morbis, „ quod peſtis eſt genus morbi unicum iam „ definitum; peſtilentiales vero tot ſint „ morbi, quot ſunt maligni & epidemici, „ qui plures e medio tollunt, quam ſanos „ dimittunt. „ Sauvages Noſolog. Tom. I. pag. 414.

rum causae in atmosphaera haerent, nemo vitare potest. Omnes illi, qui abstinent a communicatione qualicumque cum aegris tam immediata, quam per varias substantias, quae seminium recondunt, a peste immunes remanent, etsi in eadem regione, vel urbe vivant, quas ista depopulatur; dum pauperes labore victum quaerere coacti, & propriae conservationis minus solliciti, aegrorum commercium non fugiunt, vestimentis teguntur, quae vili pretio emunt, vel hereditate acquirunt, sicque contagio continuo expositi, labe inficiuntur. E contra, si in atmosphaera haereret morbi causa, vel in statu suo activo ab illa circumferretur, necessario sequeretur, omnes eiusdem regionis, saltem loci, incolas cuiuscumque conditionis indiscriminatim affici debere, quod in pluribus morbis epidemicis accidere, notum est. Unicum vero hoc quoad pestem atmosphærae adscribi potest, quod eius conditiones corpora nostra suscipien-

do contagio plus minusve diſponere, & miaſmatis virus acuere, vel obtundere & deſtruere valeant. Quod quidem Sydenhamo iam compertum erat, quando ſcripſit: „Interea aëris „ diſpoſitionem quantumvis λοίμωδη, „ peſti ſuſcitandae imparem eſſe, ve- „ hementer ſuſpicor; quin peſtilen- „ tiae morbum alicubi ſemper ſuper- „ ſtitem, aut per fomitem, aut per „ peſtiferi alicuius appulſum, e locis „ infectis in alios deferri, ibidemque „ nonniſi accedente idonea aëris dia- „ theſi popularem fieri. „ (*k*) Noſtrae experientiae conformis quoque eſt Swietenii ſententia: (*l*) „ Qui enim „ ad primum peſtis appropinquantis „ nuncium mutaverunt locum, ac „ longe e contagio remoti vixerunt, „ immunes manſerunt, ut notum eſt. „ Sed & obſervata docuerunt, illos, „ qui domibus ſuis incluſi vixerunt, „ ab

(*k*) Sect. II. Cap. 2.
(*l*) Comment in aphoriſm. Boerhaav. ad §. 1407. Tom. V, pag. 157 ſeq.

„ ab omni commercio hominum re-
„ moti, a peſte tutos manſiſſe. Plu-
„ res tales caſus legi poterunt, (*m*) ubi
„ homines de omnibus ad victum
„ neceſſariis colligendis ſolliciti pri-
„ us, domos deinde occluſerunt;
„ ita ut toto morbo graſſantis tempo-
„ re nihil de illis audiretur omnino.
„ Finita labe hac epidemica, nullus
„ ex his familiis deſiderabatur. Dum
„ peſtis annis 1718 & 1719 in urbe
„ Aleppo ſaeviret adeo, ut octoginta
„ hominum millia perirent ſex men-
„ ſium ſpatio, familiae Anglicae, do-
„ mibus ſuis recluſae manſerunt in-
„ columes. Simili modo collegia a
„ civibus academicis habitata, & mo-
„ naſteria manſerunt pro maxima
„ parte a peſte libera. Aliis quoque
„ temporibus in Aleppo, graſſante
„ peſte, Europæi domibus ſuis oc-
„ cluſi, ab omni commercio reliquo-
„ rum remoti, a peſte liberi vivunt,
„ dum

(*m*) Citatur hic Lobb, of the plague pag. 45 &c.

„ dum incolae Mahometani, fatalem „ necessitatem omnium rerum contingentium, ex religionis suae instituto, credentes, nullam volunt „ cautelam adhibere & turmatim pereunt. Prudentiores tamen sub „ praetextu religiosae peregrinationis, Mahometis nempe sepulchrum „ veneraturi, se contagii periculo „ subducunt. Voluerunt quidam ex „ illis, Europaeos, peculiari quadam „ idiosyncrasia, a peste minus infici; „ sed certis constitit observatis, nativos huius regionis incolas, si una „ cum Europaeis reclusi maneant, „ eodem cum illis privilegio gaudere, & contra, Europaeos, si hanc „ cautelam vel negligant, vel sero „ nimis adhibeant, aut in publicum „ prodeant, antequam pestis cessaverit, aeque infici ac reliquos. (*n*)

„ Ve-

(*n*) Citatur Russel, the natural history of Aleppo pag. 250 - 262. pro cautelis, quae cum successu adhibentur ad vitandum pestis contagium.

„ Verum quidem eſt, quod legatur
„ apud eundem Auctorem (*o*) Euro-
„ paeos ſic reclusos, veſperi in ſupe-
„ riori domus parte, quae plana eſt,
„ cum vicinis ſimiliter recluſis, con-
„ fabulari, imo feneſtris apertis cum
„ invicem loqui. Adeoque videtur
„ inde concludi poſſe, peſtis conta-
„ gium non haerere in aëre, cum
„ tunc tales incluſi in urbe infecta ha-
„ bitantes, eundem cum reliquis ci-
„ vibus aërem inſpirent, & totum
„ corpus eorum undique alluatur
„ aëre infecto, nec tamen inficiantur.
„ Sed conſiderandum eſt, haec col-
„ loquia tantum miſceri in ſuperio-
„ re domuum parte; (*p*) adeoque
„ contagium de peſte laborantium
„ corporibus exhalans, diſpergi per
„ to-

(*o*) Lob of the plague pag. 45.

(*p*) Aeque impune potuiſſent in viis & pla-
teis ambulare, imo domos, ubi infecti
iacebant, intrare, dummodo aegros, vel
res infectas non tetigiſſent: quod mea &
multorum aliorum experientia comproba-
tum habeo.

„ totam atmoſphaeram, & omni inferiori aëre quaſi dilui, ſicque iners reddi. Notum eſt, venena acerrima ingenti aquae copia diluta, reddi innocua. Videtur itaque peſtis venenum ibi imprimis nocentiſſimum eſſe, ubi confertum & copioſum, longe minus, ubi dilutum & rarum eſt. Multa hanc opinionem confirmant experimenta: &c. „ Sic vir ſingulari ingenii acumine praeditus, aliorum obſervata perpendens, inde concluſiones elicit, quibus demonſtrat atmoſphaerae qualitates, ut peſtis cauſas minime accuſandas eſſe, nec aërem contagium procul deferre. Ex illis quae iam retuli, quaeque novis exemplis infra confirmabo, veritas huius ſententiae luce clarius elucere mihi videtur. Eaedem obſervationes evincunt, aërem liberum nunquam contagioſum fieri, niſi in viciniis locorum, ubi plura cadavera hominum peſte mortuorum inſepulta putreſcunt; occluſum vero, copioſis denſisque efflu-

effluviis aegrorum confertim in eodem cubiculo iacentium oneratum, ſanis haec loca intrantibus labem inferre poſſe; & quamprimum eidem libera communicatio cum atmoſphaera conceditur, haec effluvia diſperſa & diviſa virus ſuum perdere. Vidimus frigus hiemale miaſma obtundere & congelare, aeſtivum calorem illud acuere ac volatilius reddere, & tamen aeque ſanam aeſtivo tempore remanſiſſe atmoſphaeram, ac hiemali.

Comparatio peſtis cum Variolis.

Nulli morbo magis comparari poteſt peſtis, quam variolis. Uterque per contagium recipitur; amborum primum inſultum cephalalgia & vomitus comitantur; in variolis febris plerumque intenſior eſt, quam in peſte; dein prodeunt tumores ſingulis proprii, in hac bubones, in illis puſtulae peculiaris & determinatae formae; remittunt tunc priora ſymptomata, &, ſi bona ſuppuratio ſuccedit, ex utroque morbo aegroti evadunt.

Prae-

Praeter haec dantur in variolis, ut in peste, exanthemata symptomatica: in variolis petechiae, & nonnunquam carbunculi; sed utraque in peste multo frequentius. Accidit quandoque, quod ante tumorum & exanthematum eruptionem per sudores aegri peste liberentur; sic quoque datur febris variolosa sine variolis. (*q*) Quibusdam anni temporibus, etsi miasma variolosum adsit, fixum & iners, illos tantum afficit, qui immediatam communicationem cum aegris habent, dum aliis tempestatibus & aëris constitutionibus, volatilius & actuosius factum, longe lateque per varios fomites dispergitur: hoc ipsis cum peste quoque commune est. Inter mille homines unus, vel alter nunquam variolis corripitur, etsi cum variolosis habitet; sic aliquos vidi, quos pestis nunquam invasit, quamquam contagio diu expositi manserint. Mulier ex Ger-

(*q*) Sydenham. Sect. II, Cap. III.

Germania oriunda, ſartoris mater, aegrotanti filio adſtabat, eius uxori ſimiliter, & ſeptem liberis, omnes, una cum ſerva, peſti ſuccubuerunt, illa perfecta ſanitate ſemper gaudebat, ſanaque permanſit. Alia ex plebe Ruſſica anus cum octo infantibus, & duabus aliis mulieribus in uno cubiculo habitabat, praeter hanc, & puerum ſex menſes natum, omnes peſtis victimae fuerunt, & cadavera ſpatio duorum dierum in eadem domo inſepulta iacebant, illa omnes aegros, & cadavera absque ulla cautela ſaepiſſime amplexa fuerat, & tamen incolumis remanſit; ut & uxor caminorum ſcoparii, cuius hiſtoriam infra referam, (*r*) quae marito & alii aegroto in eodem cubiculo decumbentibus per totum morbi decurſum adſtiterat. Talia exempla tamen valde rara ſunt, & forte inter mille unicus hoc privilegio gaudet.

Va-

(r) Huius Part. Cap. IV.

Variolarum morbus apud nos (s) multo mitior eſt, quam peſtis, & plurimi inde evadunt; hominesque illum ſemel paſſos nunquam corripit ſecunda vice. In Europam ſaeculo ſeptimo ab Arabibus ex Aſia allatus, continuo inter nos haeret. (t) In his peſti non conſonat, quae omnes fere trucidat, quos aggreditur, pluries eundem hominem afficit, & tandem exſtincta nunquam in Europa

(s) Kalmukis aeque funeſtae ſunt variolae, ac nobis peſtis, unde apud illos mos eſt, quod, ſi aliquis iſtis corripiatur, campos ſubito mutent, & procul aufugiant, aegrum ſolum relinquentes cum aqua & cibis, pro aliquot diebus neceſſariis.

(t) Apud plebem omnes fere in infantia, vel iuventute variolis laborant, cum contagio ſine cautela expoſiti ſint; dum procerum proles, durantibus epidemiis varioloſis, a commercio reliquorum ſecluſi tenentur. Hinc explicari poteſt, cur, antequam inoculatio in aulis accepta fuerat, multi principes variolis in aetate iam provecta decumberent: ab illis enim liberi ſervabantur, donec infortunio quodam ad ipſos contagium penetraret.

pa iterum apparet, nisi aliunde advecta. Insitio itaque, quae variolas adeo mites creat, & homines ab illis, ut variolae naturales, per totam vitam liberos reddit, quoad pestem minime convenit, cum experientia comprobatum sit, hanc illos non solum in variis vitae periodis, sed & in eadem epidemia, bis, aut saepius occupare posse.

Nugis & fabulis, quae apud multos loimographos leguntur, diu insistere, me pudet: astrologiae enim & praesagiorum tempora praterlapsa sunt, imperioque philosophiae naturalis locum cesserunt. Quid igitur immorabor in refutandis praesagiis pestis a cometis, & lusibus puerorum, (*u*) dum tumulos construunt, ac sepulturas fingunt? Stultissima plebs talia excogitare & credere potest: mirum est, quod a Medicis unquam accepta relataque fuerint. Verosimilior videri posset opinio, qua sta-

(*u*) Diemerbröck de peste.

ſtatuitur, aves aufugere e locis, quae peſtis depraedatur; ſed & hanc falſiſſimam eſſe, affirmare non dubito. Non minorem avium cuiuscunque generis numerum toto hoc anno Moscuae volitare vidimus; nec illae, quae caveis incluſae in domibus ſervabantur, peius, ac aliis temporibus, ſe habuerunt, quamdiu aderant homines, qui ipſis pabulum praebebant: ſed facile eſt credere, multas, in tanta rerum perturbatione, negligi, & fame ſitique perire. Huc quoque pertinent aliorum ſomnia, (*x*) qui imaginabantur, ſe vidiſſe nubeculas in aëre natantes, & domos ſuper quas cadebant, inficientes; nec non globos (*y*) igneos, caeruleos, labem inferentes. Coelum ſerenum fuit Moscuae Iulio & Auguſto, dein ſaepius nebuloſum; ſed

(*x*) Schreiber de peſtilentia pag. 6. Sorbait conſ. de peſt. pag. 34. 36.

(*y*) Sorbait ibid. pag. 137 - 140. & Medic. pract. Tractat. VIII. Cap. XV.

ſed ſimile quid, nemo unquam vidit. Praeterea ab omni probabilitate haec nimis remota ſunt, ut minimam fidem ipſis adhibere poſſimus. Ingenia hominum terrore perculſorum prona ſunt, fabulas excogitare, & in maximis inſuetisque calamitatibus portentoſum & ſtupendum quid in cauſis & effectibus exquirere, dum naturalis rerum naturalium decurſus obſervationem negligunt.

CAPUT III.

Curatio Peſtis.

Nullum adhucdum notum eſt remedium ſpecificum adverſus peſtem, quod miaſma in corpus humanum receptum, vi quadam peculiari iners reddere, vel deſtruere valeat: quin imo, nulla certa curandi methodus ad hanc usque diem innotuit, quae multos ſanitati reſtituat. Initio, & in vigore peſtis vis morbi omnium medicamentorum virtutes longe ſu-

ſuperat, & adhibitis, vel neglectis artis auxiliis, aegri fere omnes aeque moriuntur; quando mitior facta eſt, plures ſponte ſanantur. Hinc fit, quod Auctores, alias fide digni, varia remedia ad curandam peſtem decantent, ſeque illis multos ſanaſſe proclament. Quantam medicamentorum farraginem apud plurimos peſtis ſcriptores legimus! Quales formulae in eorum libris reperiuntur! ubi contraria cum contrariis, ſine ordine & methodo, mixta, nullam veram indicationem illos ſecutos eſſe, teſtantur.

Quamdiu nullum medicamentum ſpecificum notum erit, unicum remanebit, ut inquiramus in naturam morbi, quem miaſma creat, obſervemusque effectus, qui inde ſequuntur, conatus naturae, & vias, per quas ſe malo liberare ſolet, tandemque ſymptomata, quae bonum & malum eventum praenuntiant: his cognitis, per analogiam conveniet incedere, & illa in uſum vocare, quae

ex-

experientia nos docuit prodesse in morbis, quorum genus propius ad pestem accedit; simul oportebit naturam in conatibus suis iuvare, & obstacula removere.

Ex historia pestis liquet, in infectis affectus nervosos febrem praecedere, hancque ex genere putridissimarum esse, propriis symptomatibus stipatam, quibus a reliquis distinguitur. Constat quoque, paucos dari, in quibus sub forma febris inflammatoriae appareat, & hoc, quando accidit, tantum in primo insultu fieri, dum miasma in nervos agens in valde plethoricis, hanc febrem suscitat, antequam humoribus corruptionem induxerit, mox secuturam; unde subito ex morbo inflammatorio in putridissimum tunc incidunt.

Haec considerans, & animo volvens, duplicem reperio symptomatum seriem in peste: priora pendent a miasmate nervos afficiente, sicque oeconomiam animalem turbante; se- *Distinctio.*

K quen-

quentia vero ab ipſis procedunt ef-
fectibus miaſmatis in ſanguinem, hu-
ius nempe ſolutione putrida, & acri-
monia peculiari, naturae fermenti
ſui analoga. Illum ſtatum nervoſum,
hunc putridum voco.

Status nervoſus

In primo per ſudores miaſma
nonnunquam eliminatur; cum ad-
modum ſubtile & volatile ſit, coctio-
ne non eget, ſed poros facile per-
meat, & per hos, tenuiſſimis fluidis
iunctum, expellitur. Naturam iuva-
re oportet per ea, quae lenem dia-
phoreſin promovent, qualia ſunt,
potus tepidi ſubacidi, infuſa theifor-
mia cum ſucco citri, vel aceto. emul-
ſiones camphoratae, iulapium cam-
phoratum cum aceto, moſchus;
haec ultima eo efficacius diaphore-
ſin inducere valent, quod nervorum
turbas quoque compeſcant. Si un-
quam in peſte venae ſectioni locus
datur, hic ille eſt, quando primae
illae nervorum turbae in ſumme
plethoricis graviſſima ſymptomata
inflammatoria excitant. Hoc modo
opi-

opitulari debemus in ſtatu nervoſo; ſed rariſſime Medicis opportunitas datur, hanc methodum adhibendi: namque, vel miaſma nervos violenter afficiens, quaſi fulmineo ictu homines interficit; aut dum leves turbas ab initio creat, artis auxilia plerique reſpuunt, ſe aegrotare vix credentes; vel tandem ſtatus nervoſus nimis brevis eſt, ut in noſtra peſte a Iulio ad finem Octobris, ubi aliquot horis a prima aegritudine elapſis, ſtatus putridus plerumque actutum incipiebat.

Status putridus

Quando miaſma iam ſanguinem ſolvere incipit, ipſumque acrimoniae ſuae participem fecit, non dubito, quin cortex peruvianus, & acida mineralia, ſolutioni humorum in febribus putridis vulgaribus adeo efficaciter reſiſtentia, hic quoque maxime conducant. Huic ratiocinio ex analogia ducto, quamquam pauciſſimi ex illis, quibus iſta remedia data ſunt, evaſerint, experientia nullo modo contraria videtur. Corticis

& acidorum mineralium effectus lenti sunt, magnaque copia per aliquot dies in memoratis morbis ingeri debent, antequam humorum incipientem putredinem sistere possint; pestis has febres, & decursus celeritate, quae citissimam corporum ruinam minatur, & symptomatum violentia, longe superat. In his itaque medicamentis solae desiderantur intensiores virtutum vires, atrocitati, & celeritati morbi adaequatae.

Praeter difficultates a morbo creatas, quamplurimae dantur, quae a multis circumstantiis, tempore pestis occurrentibus, unice pendent, & impediunt, quo minus Medici frequentes accuratasque observationes instituant, & in medendo methodum sequantur. Plerumque nimis tarde vocantur ad aegros, qui malum celare conantur, ne a sanguineis & amicis violenta manu separentur, & in nosocomia ducantur: plebs omnia medicamenta reiicit, remediis domesticis a mulierculis laudatis, maiorem fidem

fidem adhibens, praecipue dum videt, aeque multos auxiliis medicis utentes hoc perire morbo. In nosocomiis maximo aegrorum numero refertis aër impurus contagiosusque, foedorum vaporum inspiratio, violenta detrusio, terror, moestitia, penuria saepe rerum pro tot aegrotis accumulatis necessariarum, custodum & ministrorum crudelitas, continuo aspectu tot tantarumque miseriarum aucta, minima ad singulos aegros attentio, una eademque medela promiscue adhibita, loca misericordiae & charitatis in horrendos acervos calamitatum, sedesque dolorum, & desperationis; templa sanitatis in lethiferas cloacas, mutant; adeo ut mihi mirum videatur, quod unicus ex centum ibi mortem evadere possit. Legamus omnes Loimographos; similes, easdemque miserias reperiemus ubique pestis comites fuisse. Quis ergo accuratas observationes in nosocomiis pestilentialibus factas, unquam exspectabit? Quis

ab ipſis peritiſſimis Medicis, & optimis remediis felices curationes ibi expetet? Accuratae ideoque obſervationes circa medendi methodos, & remedia, admodum difficiles, & rarae ſunt, quando peſtis populoſas urbes vaſtat. Civilis adminiſtratio, & cura publicae ſanitatis prius ſic inſtituenda eſt, ut civium ſaluti absque tanto infectorum detrimento conſulatur, antequam in arte noſtra auxilia quaerere poſſimus.

Cum in principio omnes peſte affecti in xenodochia traherentur, rariſſime mihi, reliquisque civitatis Medicis occaſio occurrit, medicamentorum indicatorum effectus experiundi; at quando integra civitas infecta, noſocomio ſimilis facta fuit, animus mihi erat illis, quos morigeros reperirem, exhibito vomitorio, corticem peruvianum & acida mineralia magna quantitate dare; ſed ad tantum malignitatis gradum peſtis tunc pervenerat, ut omnes fere prima, vel ſecunda die ſubito, & praeter

ter exſpectationem morerentur, antequam ipſis propinari potuiſſent. Menſe Septembri mulier 24 annorum cephalalgia corripitur cum febricula & vomitu, mox bubones in inguine, & ſub axilla dextris, magnitudinis nucis avellanae prodeunt, alteraque die petechiae parvae per totum corpus; debilis erat, & quaſi temulenta, lingua alba, humida, urinae pallidae; de capitis dolore & anxietatibus conquerebatur. Aſſumptis radicis ipecacuanhae granis viginti, quae vomitum excitarunt, propinabam ipſi decoctum ſaturatiſſimum corticis peruviani, cuius libris duabus addideram drachmam unam cum dimidia extracti eiusdem corticis, elixir vitrioli acidi Diſpenſatorii Londinenſis drachmam integram, & ſyrupi altheae unciam unam: huius medicamenti omni bihorio vaſculum trium unciarum ſumebat, & praeterea quater de die deglutiebat drachmam dimidiam corticis peruviani in ſubſtantia: pro potu ordinario de-

coctum hordei ſpiritu vitrioli acidulatum uſurpabat. Bubones mole ſenſim augebantur, & elapſis aliquot diebus nucem iuglandem aequabant; in iſto ſtatu permanſerunt absque ullo ſuppurationis indicio: aegra paulatim melius ſe habere incoepit, & hebdomadis ſpatio, fere in integrum convaluit: tunc me invito in noſocomium detruſa eſt, unde paulo poſt egreſſa, integra ſanitate gaudens ad me venit. Ob cauſas enarratas rariſſime aegrorum curam habere nobis datam fuit; perſuaſum tamen habeo, ſimili methodo multos ex mortis faucibus eripi potuiſſe ex illis, in quibus miaſma lentius, mitiusque procedebat. Hoc confirmare videntur caſus trium infantum, quorum unus annum natus erat, alii iuniores; omnes peſtilentialem bubonem in inguine gerebant cum febre, & ſumma debilitate: ipſis decoctum corticis peruviani cum eiusdem extracto dedi, unde melius ſe habuerunt, & bubones maturati, bonam ſuppurationem

na-

nacti ſunt. Duo integre convaluerunt; tertius cum iam convaleſceret, convulſionibus a dentitione ortis, ſuffocatus eſt. Etſi hoc menſe Decembri acciderit, quando morbus multo mitior factus, felicem exitum in multis habebat, huius tamen remedii efficaciam confirmare poteſt, cum infantes ſemper gravius peſte afficiantur, (*a*) quam adulti, & in tribus ſimul decumbentibus eosdem ſalutares effectus praeſtiterit.

Sanatio in mitiori tantum peſtis gradu, ut iam retuli, ab acidis mineralibus & cortice exſpectari poteſt; multis, ſcio, data fuiſſe haec remedia, quos non ſolum non ſanaverunt, ſed eorum ne quidem ultimam horam protraxerunt. Nihil praeſtiterunt plurima alia cuiuscunque generis, nec theriaca, immerito adverſus peſtem decantata, nec camphora, nec ſpiritus nitri dulcis. Unde concludere licet, peſtis atrocem indolem omni-

(*a*) Conf. Chenot. de Peſte pag. 169.

omnium medicamentorum hucusque cognitorum, ipſorumque adverſus eius naturam quam maxime accommodatorum, vires longe ſuperare. Prae caeteris tamen, analogia, & relatis obſervationibus inductus, maiorem fiduciam haberem in cortice peruviano & acidis, liberali manu datis; ſimul debilitati per camphoram, elixir vitrioli, vinum & veſicantia ſuccurrendo. Illi, qui in ſtatu nervoſo moriuntur, valida medullae encephali affectione, e medio tolli videntur; alii febre putridiſſima, peculiaris naturae.

Emetica. Lenia vomitoria, ut radix ipecacuanhae, nonnullis levamen quoddam attulerunt. Chirurgus, qui ex Anglia magnam copiam pulveris, James' s' powder dicti, (*b*) attulerat, aliquibus illum dedit; ſed non audivi, quod magis profuerit.

Purgantia. Purgantia, & quidem leniſſima, omnia peſſundabant; ab horum uſu in

(*b*) Vid. ſupra Part. I. Cap. I.

in diarrhoeam vix compeſcendam, & ſummam debilitatem aegri incidebant.

Venae ſectionem Sydenhamus laudat in peſtis initio, antequam tumores in ſuperficie corporis appareant, eaque multos ſe ſanaſſe refert: (*c*) e contra Sorbait (*d*) triſtiſſima experientia ſe edoctum fatetur, plerosque, quibus ſanguis miſſus fuerat, occubuiſſe. Venae ſectionem in peſte valde nocivam, iudico. Nollem tamen omnino & abſolute illam diſſuadere, ſi in plethoricis morbum inflammatorium cum phrenitide ſtatus nervoſus proferret, quod in peſte Moſcovienſi rariſſime accidit, uti & in illa, cuius Chenot hiſtoriam tradit. (*e*) *Venae ſectio.*

Quan-

(*c*) Sect. II. Cap. I. In peſte Aleppenſi an. 1742 - 1744. largam ſanguinis miſſionem prima morbi die profuiſſe, & ea elapſa, aegris ſemper noxiam fuiſſe, ſcribit Ruſſel, The natural hiſtory of Aleppo p. 242.

(*d*) Conſilia medica de peſte p. 76.

(*e*) De Peſte pag. 130.

Quando miaſma iam intime humoribus mixtum eſt, & ſanguinem corrumpere incoepit, natura a materia morbi ſe liberare conatur per depoſitionem in glandulas externas. Ubi tumere, dolere incipiunt glandulae, fomentis & cataplaſmatibus emollientibus laxandae ſunt, ut facilius humores huc propulſos recipiant, & deinde ad maturationem, & ſuppurationem perveniant, a quibus aegrorum ſalus pendet. Hoc fieri intelligimus, ſi tumores glanduloſi mole ſenſim augentur, dolent, inflammantur cum levamine, & reliquorum ſymptomatum remiſſione. Bubones indolentes, flaccidos irritare convenit, addendo cataplaſmatibus emollientibus cepas ſub cineribus aſſatas; vel ipſis imponendo emplaſtra irritantia, diachylum cum gummi, aut meliloti admixto veſicatorio; vel veſicatorium ſincerum, ſi ſumma aegri debilitas ſtimulum requirit. Bubo maturus aperiatur lanceola, & curetur, ut abſceſſus tra-

ctari

ctari ſolent; adhibitis interim medicamentis internis putredini reſiſtentibus, & vires refocillantibus: cortex peruvianus his indicationibus quoque omnino reſpondet. Ulcera a bubonibus peſtilentialibus relicta difficile & lente conſolidantur. Aliquando, ſed raro, bubonibus non ſuppurantibus, aegri ſanantur, tumoresque ſcirrhoſi remanent, qui praeter leviſſimum tumoris incommodum, nullam moleſtiam creant. Bubonum germina ſponte diſſipari quoque viſa ſunt, dum aegri convaleſcebant; at ſimiles caſus rariſſimi fuerunt.

Carbunculi & Anthraces.

Carbunculus eſt affectus gangraenoſus mere ſymptomaticus, & nunquam criticus; quo enim plures, vel maiores adſunt, eo periculoſior morbus; (*f*) hinc quoque anthrax carbunculo peior eſt. Omnes, qui de peſte ſcripſerunt, ſuadent carbunculos

(*f*) Conf. Chenot. de Peſte pag. 183. 184. & vid. ſupra Part. huius Cap. II.

los ſcalpello ad vivum usque incidere, quo eſchara facilius ſeparetur. In noſtra peſte ſcarificationes carbunculorum in multis factae ſunt, quae horum mortem minime retardarunt. Separatio eſcharae eſt naturae opus, & tantum accidere poteſt in hoc morbo, quando humorum putrida degeneratio emendata infra iacentes partes a ſideratione liberas ſervare valet; quo facto, ſola circulationis vis vaſorum ſanorum extremitates ſolvit ab illis, quae ſanguinem amplius non admittunt; ſicque vaſa ſana a parte gangraenoſa in toto ambitu, & fundo recedunt. Attamen ſub his humorum conditionibus, ſcarificationes, pervia adhuc vaſa a preſſione liberando, ſeparationem eſcharae promovebunt, (g) ad quam quoque conferent fomenta

(g) Conf. van Swieten Comment. in aphor. Boerhaav. ad §. 435. Nr. 2. Tom. I. pag. 778. & ad §. 444 & 445. Tom. I. pag. 787. ſeq.

menta ex decocto corticis peruviani. Ante escharae separationem, si inflammatio adiacentium partium valida est, emollientibus temperari debet. Carbunculus indolens, & collapsus stimuletur fomentis & cataplasmatibus antisepticis irritantibus, e scordio, ruta, cepis. Ulcus auxilia chirurgica requirit, quae in aliis ulceribus conveniunt, pergendo in interno usu medicamentorum antisepticorum.

Petechiae Vario morbi tempore petechiae in peste apparent, ut plurimum tamen inter secundam & quartam diem; quo citius, eo peius. Lenticulares & vibices, pessima signa sunt. Puer annum natus, quem pridie sanissimum videram, plures petechias lenticulares coloris violacei in variis corporis partibus ferebat, & inter alias unam in fronte, cuius diameter duas lineas aequabat; eadem die occubuit. Multi petechias unam, vel alteram diem ante mortem gerunt, in plurimis mortem paucis tantum

ho-

horis antecedunt. Quo illarum color ad nigrum propius accedit, eo peiores censeri debent: attamen gradus periculi non semper ex earum colore absolute determinari potest; cum non raro accidat, quod parvae maculae purpureae, pectus & dorsum obsidentes, paulo ante mortem prodeant, (*b*) & pestis vario modo homines necet, atque impraevisis stupendisque symptomatibus omnem doctrinam fallat; quapropter evadunt, quos eadem hora morituros credidisses; quique ob symptomatum levitatem, exanthematum colorem, & vires constantes, morbum facile superare videbantur, subito e medio tolluntur. Ante quartam diem, nihil pronunciari potest, hac superata, spes recuperandae sanitatis affulget. Quodcunque putridam sanguinis solutionem emendare valet, ad petechias convenit; nulla medicamenta hucusque nota hanc virtutem magis pos-

(*b*) Conf. Sydenh. Sect. II. Cap. II.

poſſident, quam peruvianus cortex, & acidum vitriolicum. (*i*)

Lipothymia & Aſphyxia. Lipothymiae frequenter in peſte obſervantur, & aſphyxiae accidunt, in quibus mortuis ſimiles jacent: curam ideoque habeant Magiſtratus, ut nemo ſepeliatur, niſi conſtiterit, vere mortuum eſſe. Hoc eo maiorem eorum attentionem requirit, quod veſpillones, tot calamitatum continuo aſpectu, omni humanitatis ſenſu orbati, cadaverum acervis eodem animo plauſtra cumulent, ac laniones mactatis ovibus & vitulis.

Diaeta. Eadem diaeta requiritur, ac in febribus putridis. (*k*) Debilibus & convaleſcentibus vinum aqua temperatum, vel cerevifiam bene fermentatam ſuaſimus: nihil magis conducit ad ſpiritus languentes excitandos, & vires refocillandas.

Vermes. Vermes teretes ſaepe per ſuperiora & anum in peſte eiiciuntur, nonnunquam magna copia. Talis vermium

(*i*) Vid, ſupra Part. I. Cap. I. (*k*) ibid.

mium excretio nihil boni praenuntiare ſolet; nec quidem cauſa, nec effectus ſunt peſtis, ut nonnulli crediderunt; ſed quando humores, & bilis praeſertim, ad ſummum putredinis & acrimoniae gradum pervenerunt, inteſtinis illi minus adhaerent, & habitationem ipſis ingratam facile relinquunt.

Gravidae peſte affectae fere omnes abortum patiuntur, & haemorrhagia uteri pereunt.

Antequam huic capitulo finem imponam, non poſſum non ſententiam Clariſſ. Chenot de peſtis antidoto referre: (*l*) „Manet ignota peſtis „vera antidotus, & manebit forte „ſemper, niſi aliam a maioribus no„ſtris ineamus viam, idoneaque adi„piſcendae certitudini inſtituamus & „iteremus experimenta. In ſimplici„bus quaerendam eſſe veram peſtis „antidotum, demonſtrat irritus, in„fauſtusque per tot ſaecula compoſi„to-

(*l*) De Peſte pag. 288.

„ torum uſus. Idem ſuadet analoga
„ eorum quae habemus, paucorum
„ quidem, ſpecificorum ſimplicium
„ ratio. Profecto, ſi opium dolores
„ mitigat, cortex peruvianus febres
„ fugat, mercurius miaſma venere-
„ um domat, aut ſaltem educit, ci-
„ cuta ſcirrhos cancroſos reſolvit,
„ quis audeat aſſerere humano gene-
„ ri adverſus morborum diriſſimum
„ nullam ſingularem medelam ab a-
„ dorando ter Optimo rerum Autho-
„ re creatam & conceſſam eſſe; eam
„ fors offert in plantis, quas caeterum
„ raras, aut etiam non ante viſas in
„ quadam regione, aut certa eius pla-
„ ga, magna copia aliquibus annis,
„ temporibusve naſci videmus; quas-
„ que deſes, quae nos tenet in notis
„ remediis, fiducia contemnit, aut
„ ſaltem negligit in obſervandi in-
„ curia: fors eam recondunt com-
„ poſita, ſed deſtructa, aut ineſſicaci
„ virtute. Fors ipſa, quae ad alios
„ uſus adhibemus, remedia. Fors
„ plantae, quarum virtutes ignora-

 „ mus

„ mus, ſors quas ſuſpectas habemus, „ ſors ipſae venenoſae, animaliave, „ ſors denique mineralia. „

CAPUT IV.

Prophylaxis.

Generales cautelae, quibus fines regionum contra peſtem muniuntur, iam apud Europae populos Chriſtianos, ubi neceſſe eſt, adeo ſtabilitae ſunt, ut ipſi ubique via interclusa ſit, nec niſi incuria intromitti poſſit. Harum infra mentionem faciam.

In bello cum Turcis. Antequam ad ea deveniam, quae agenda ſunt, ad praecavendum ulteriorem contagii progreſſum in locis, in quae peſtis penetravit, haud inutile fore judico, paucis praecipuas proferre cautelas, quibus in bellis cum Turcis, exercitus a peſte defendi debeant, & quomodo impediri poſſit, ne ex theatro belli in alias provincias deferatur.

Sci-

Scimus Mahometanos a pluribus retro ſaeculis hoſtibus ſuis ſaepe plus nocuiſſe peſte, quam armis. In bellis propter terram ſanctam cum Saracenis exeunte ſaeculo XI ad finem XIII ſuſceptis, tot gentes ex diverſis Europae regionibus convenientes, maximam ſuorum exercituum partem in Aſia & Africa hoc morbo perire viderunt.

Capta ſaeculo XV a Turcis Conſtantinopoli, & deſtructo Imperio Orientali, bella ſaepe inter illos & Germanos, Polonos, Ruſſosque orta ſunt, in quibus harum gentium exercitus peſtis vaſtavit, ipſarumque regiones invaſit.

In bellis cum Turcis exercitus ab hoc morbo omnino liberos ſervare difficillimum eſt: milites poſt praelia devictorum hoſtium ſpolia capiunt, captivos ſecum ducunt; ſi peſtis tunc inter eos graſſatur, veſtes infectae, vel captivi illam inducunt. At contagii progreſſus in exercitibus ſiſtentur, ſi imperatur, ut omnes

aegri ſtatim in noſocomia deferantur, nullusque inter ſanos remaneat; ſi Medici & Chirurgi attenti ſunt ad morborum ſymptomata, atque, quamprimum deprehendunt aliquem peſte affectum, illum in peculiare noſodochium, huic ſoli morbo deſtinatum, & ab exercitu convenienter remotum, cum veſtibus, lecto &c. mittunt, armatura aceto lota, antequam aliis tradatur; ſi trophaea aëri libero diu expoſita manent.

In urbibus captis, ubi peſtis veſtigia reperiuntur, prius, quam milites domos intrent, cubicula pulvere pyrio ſuffumigentur; vel, ſi fieri poſſit, illa eligantur, ubi nemo peſte antea decubuerat. Mihi ſaepe narravit Excell. Comes Petrus Panin, Turcarum Benderae victor, initio obſidionis peſtem hanc urbem vaſtaſſe, ibique extinctam eſſe, antequam capta fuerit: hoc fumo pulveris pyrii, in quo die nocteque obſeſſi haerebant exploſione tot tormentorum bellicorum, tribuendum eſſe

esse credebat; cui opinioni facile assentior. Certum est, acida omnia seminium pestilentiale destruere; pulvis pyrius ex sulphure & nitro praecipue constat, haec sub detonatione spiritus acidos minerales emittunt, qui vaporum tenuissimorum forma omnia penetrant. Sic pulveris antipestilentialis, quo Moscuae usi sumus, sulphur & nitrum basim quoque constituunt. (*a*)

Inter loca, quae sunt theatrum belli, & internas provincias limites, vigiliis munitae, ponantur, quas nemo, qualiscumque sit, transire possit. In viis publicis iuxta hos limites exstruantur domus, quae plura conclavia separata habeant, ubi manere debebunt omnes ab exercitu redeuntes, donec pestis suspi-

(*a*) Aërem nitrosum substantias animales a putredine servare, & incipientem putredinem arcere, constat experimentis celeb. Priestley. vid. eius Experiments and observations on different kinds of air. Sect. VI. pag. 123. seq.

picionem integre exuerint, antequam ulterius progrediantur. Omnia in hisce locis stricte observari debent; vestes arcis inclusae libero aëri exponi; si quis peste afficitur, in nosocomium deferri, & cubiculum, in quo manebat, mundari & fumigari. Nullae merces transmittantur, nisi prius exploratae fuerint; idem cum trophaeis agendum est. Nuncii ibidem literas deponant, quas acu perforatas, aceto immersas, & super fumo accensi iuniperi exsiccatas, alii, intra limites manentes, deferant.

Pestis ingressus. Miserrima, ac deploranda est Medicorum conditio a primo pestis ingressu, ad finem usque, nisi, postquam naturam morbi magistratibus declararunt, omnes cautelas cum illis unitis viribus quamprimum adhibendo, adeo felices sint, ut eius primordia, omnibus insciis, suffocent. Quando enim adeo provecta est pestis, ut necessariae cautelae naturam mali, & periculum divul-

vulgent, omnium contumelias Medici ferre debent, mercatorum praecipue, aliorumque lucri avidorum, qui tunc pestem esse, negabunt, eo quod plura hominum millia nondum interfecerit: unicum ipsis superest, ut conscientia, religio, & amor proximi eorum animos erigant ad ferendas iniustitias, & adversa, quae ipsis undique creabuntur. Omnibus itaque bene perpensis, conscientiae nutum sequantur Medici, propriamque salutem, tranquillitatem, famam, Deo committant. Mense Februario, dum sperabamus, nos pestem in principio suffocasse, ineffabili gaudio fruebamur, convicia illorum laete ferebamus, quos a tanto malo liberos servare posse, credebamus. In summo calamitatis gradu, quando cum tota furiarum acie pestis debacchatur, & nemo amplius de natura morbi dubitat, Medici summis angustiis urgentur, dum, praeter vitae periculum, in quo perpetuo cum suis familiis versantur, tot mortis victimas cadere vi-

vident. Sed, quam infelix ille, cui conſcia mens reprobrat, quod negligentia, vel quem cives merito incuſant quod inſcitia tot homines in tanta mala proiecerit!

Peſtis primordia clam ſuffocanda.

Si in urbe, vel alio quocunque loco, morbus obſervatur, definitioni, quam dedimus, (*b*) omnino conveniens; acutus nempe, celerrimi decurſus, ſupervenientibus inter ſecundam, & quartam diem bubonibus, carbunculis, petechiis variae magnitudinis & coloris, ſimulque valde contagioſus, cephalalgia, & vomitu ut plurimum incipiens; ſi ſimul poſſibilitas adſit, quod per commercium, vel bellum, aliamve quamcunque viam ex locis, ubi peſtis regnat, allatus fuerit; peſtem adeſſe ſe ſuſpicari, Magiſtratibus declarent Medici, dum cives, & reliquos incolas illam celant, ne ſubitum terrorem iniiciant, & ſine neceſſitate commercio damnum inferant. Cum ſummum contagium

(*b*) Supra Part. huius Cap. II.

gium unum ex praecipuis peſtis characteribus conſtituat, impoſſibile eſt Medicis, in primo, vel altero homine, qui in regione, vel urbe quadam, ſimili morbo laborat, praecipue, ſi peſtis in viciniis non graſſatur, abſolute determinare, illum peſtem eſſe, etſi reliqua eius ſymptomata adſint. Spatio aliquot dierum hoc dubium ſolvi poterit, nam ſi peſtis eſt, reliqui in eodem cubiculo cum aegris habitantes, illa quoque corripientur.

Quando Medici, quorum doctrina & probitas notae ſunt, hiſce convicti, peſtis praeſentiam denunciant, Magiſtratus, nullo reſpectu habito ad aliorum Medicorum contrarias ſententias, ſalutis publicae curam habeant, aegros & ſuſpectos extra urbem quam citiſſime relegandо in domum ab aliis aedibus remotam, illamque vigiliis circumdando, ne quis cum ipſis communicationem habere poſſit. Infecta familia nocturno tempore transferatur

ſub

ſub alio quocunque praetextu, ne peſtem ſuſpicentur cives; in unica enim haerens contagium, facile clam ſuffocabitur. Si Magiſtratibus adhuc dubium de morbi natura remaneret, aliquot homines capite damnatos cum aegris ſecludant, horum veſtibus induant, nihilque interim in cautelis negligant: duae, vel tres ad ſummum hebdomades omnem haeſitationem tollent; multo enim citius morbus contagium ſequi ſolet.

Peſtis divulgata. Si plures domus infectae reperiuntur, impoſſibile eſt, naturam mali publicum celare, quia neceſſariae tunc cautelae illam divulgant. Aegri, & omnes, qui cum illis habitarunt, ab omni communicatione cum reliquis incolis impediantur. Aegrorum ſupellectilem cremare oportet, exceptis rebus durioris conſiſtentiae, quas aceto lavare ſufficiet. Res, quae flammis dantur, non debent manibus tractari, ſed forcipibus & baculis, hamis inſtructis,

cor-

corripi & in ignem coniici, cadaveraque hoc modo plaustris imponi, quibus ad sepulturam feruntur. Constituantur viri probi & strenui, qui sua praesentia & auctoritate impediant, ne aliquid furtim auferatur. Hortentur aegrorum consanguineos, & amicos, ut, si vestes, vel tale quid nuperrime ab illis acceperint, haec comburant; ac Medici diligenter observent, an istorum nullus in morbum incidat.

Consilium sanitatis ex proceribus quibusdam, duobus, vel tribus Medicis, & totidem praestantioribus civibus constans, sub Magistratuum auctoritate omnia dirigat, quae ad publicam sanitatem pertinent. Urbem in regiones dividet, in quarum singulis constituet Medicum, qui omnes aegros visitabit, dato iussu omnibus civibus, ut quando ex ipsorum familia aliquis aegrotabit, quam primum notum faciant; statuetur quoque, quod nemo sepeliri poterit, nisi prius Medicus cadaver inspexerit,

sche-

ſchedulamque dederit, qua conſtet, an peſte, aliove morbo mortuus ſit. Ad hoc peculiares mercedes Medicis dabuntur: ſi Medicorum numerus non ſufficit, Chirurgi iisdem officiis fungi poterunt.

Plebis egeſtas, aliorumque avaritia, ſemper & ubique praecipuae fuerunt cauſae, quae contagium diſſeminarunt. Parentis, vel conſanguinei mortui hereditate privari, aegre fert pauper, qui plus famem, quam mortem timet, iniuſtitiamque ſe pati perſuaſus, clam aliquid auferre conatur; alter lucro allectus, omnem metum deponit, dummodo vili pretio emere poſſit. Unicum, & efficax datur huic malo remedium, ſine quo ab omnibus reliquis cautelis nihil ſperandum eſt: ex aere publico conſtituatur pecuniae ſumma, qua omnia, quae comburuntur, ſtatim ſolvantur. Deploranda enim ſatis eſt illorum conditio, quorum familias peſtis occupat, qui proximos amittunt, & a reliquis ſecluſi, mortem

ex-

exſpectant; cur adhuc debent rebus ſuis ſpoliari, nullamque ſpem alere poſſe, ſed extremam praevidere paupertatem, ſi evadunt? Eligendi ſunt cives, qui rebus cremandis iuſtum pretium ſtatuant, illud ſolvant, vel pecuniam hanc deponant in locum publicum, inſcriptis nominibus illorum, ad quos pertinet, ut ipſis, ſi morbum ſuperant, vel eorum heredibus, ſi moriuntur, reſtituatur. Sumtu publico tam aegri, quam ſuſpecti ali debent, neceſſariaque ipſis ſuppeditari: humanitas, & reliquorum incolarum ſalus id exigunt. Ad hos uſus magna pecuniae ſumma in promptu ſit, quo, ſi neceſſitas urgeat, nihil moram patiatur. Si a principio peſtis omnia ſic ordinantur, multis expenſis opus non erit, contagium facile ſiſtetur, & malum in incunabulis ſuffocabitur. Exſtincta peſte, tamdiu ſecluſi adhuc remanere debent omnes, qui convaluerunt, vel aegris adſtiterunt, donec certo & absque omni dubio conſtiterit, nihil

hil amplius ex illorum commercio reliquis civibus timendum esse. Usus apud omnes gentes Europaeas ad quadraginta dies explorationis tempus protulit, unde quadrantana (quarantaine) nuncupatur, de qua re mentem meam infra patefaciam. Antequam libero civium commercio restituantur, omnes vestibus exuti, aceto laventur per totum corpus, novasque induant; priores cum supellectile comburantur, & domus pulvere antipestilentiali suffumigetur. Quibus peractis, reliquae cautelae nondum negligendae sunt; sed per plures menses adhuc inquirendum est, an nullibi seminium lateat; utrum nemo vestes, vel merces infectas in arcis, aut sub terra absconderit: nam ex tali fomite pestis inopinate recrudescere posset. Sarcinis inclusum seminium pestilentiale, vel fascibus contentum, peius fit, atque sic ad magnam distantiam deferri potest, ac diutissime servari. Mora in sarcinis bene tectis, & clausis, vis eius dele-

iete-

leteria adeo augetur, ut exempla dentur hominum gravissimis symptomatibus affectorum, vel subito mortuorum, dum tales sarcinas aperiebant (*c*). Anno praeterlapso, postquam siluerat Warsaviae pestis, dum hanc urbem *Erndtel* transiret, Mariaeburgum & Gedanum cum aula regia discedere debuit: in oppido Langenfurt aurigae uxor puerperio proxima, mense Octobri, culcitras abstulit, quibus ante annum peste mortui incubuerant. His usa mox peste corripitur cum bubonibus in inguinibus; paulo post feliciter peperit, sed haemorrhagia uteri oborta, periit una cum infante. Maritus brevi post eodem morbo cum bubonibus & carbunculis mortuus est, ac plures alii infecti sunt, quorum últra viginti moriebantur. Haec infectio ad Februarium usque durabat sine insigniori tamen strage, quia aulici per plures

(c) Antrechaux Relation de la peste pag. 65, &c. Chenot. de Peste pag. 166.

res villas & pagos dispersi erant, donec sub mensis Martii initium cessaret penitus. (*d*)

Pestis grassans. Quando malum altas radices iam egit, res multo difficilior evadit, maximaque calamitas imminet; nondum tamen omnino desperandum est: namque, si ex una parte magistratus & consilium sanitatis omnem curam impendunt, atque ex altera cives non reluctantes sunt, forte adhuc sisti poterit, favente praesertim anni tempestate. Primum est praecavere, ne in viciniam & alia loca deferatur. Notum omnibus faciant mandato typis expresso pestem adesse, contagium in atmosphaera non haerere, sed per solum aegrorum & rerum infectarum contactum propagari; omnes hortentur incolas, ut mandata pro salute publica, singulorumque conservatione, data, strictissime observent; vestes, & suppellectilem, qui-

(*d*) Erndtel Warsavia physice illustrata pag. 171. 172.

quibus alii usi sunt, non emant: hasque vendere nemini licitum sit. Praeterea, si in una tantum urbis parte pestis haeret, communicatio cum reliquis intercludatur.

In principio pestis, dum paucae tantum familiae infectae sunt, publica salus exposcit, ut extra urbem, vel in eadem in locum remotum relegentur, omnisque ipsis communicatio cūm reliquis incolis intercludatur; quod quidem cum minimo, quantum fieri potest, illarum incommodo, atque cum humanitate ac mansuetudine peragi debet. At, ubi calamitas, infortunio vel neglectu priorum cautelarum, eo devenit, ut multos iam invaserit pestis, ac per totam civitatem dispersa sit, nulla amplius spes remanet, hisce penitus illam eradicari posse. Inhumanum tunc barbarumque foret, tot infelices familias disturbare, aegros a sanis violenta manu separando, patrem liberorum, uxorem mariti, senem consanguineorum praesentia & sola-

tio orbando. Haec in talibus circumſtantiis malum gravius reddunt, aegros morbum celare cogunt; praeterea ne quidem loca ſatis ampla & commoda parari poſſunt, quae tantum aegrorum numerum contineant. Nihil tamen negligendum eſt, quo tam atroci malo, per contagium longe lateque ſerpenti, obſtemus.

Tantum eſt in calamitoſo hoc rerum ſtatu infortunium, ut, quodcunque excogitare potueris, nihil humanitati, qua miſeris & afflictis ſuccurrere debemus, & ſaluti publicae, aeque ac ex omni parte accommodatum reperies. Si patres familias, uxores, liberos, aedibus ſuis extrahis, & in noſocomia protrudis, unicum ſolatium aufers, quod miſeris ſupereſt, calamitatem calamitati ſuperaddis, hominesque in deſperationem, nullis vinculis coercendam, inducis. Etſi minus atrox aliud extremum videatur, dum omnia negliguntur, & contagium ſibi relinquitur, aeque crudele eſt, & publicae

rei

rei funeſtum; peſtis enim vaſtabit omnem civitatem, integrasque provincias. Medium itaque inter haec extrema eligendum eſt.

Noſocomium cum adiacentibus aedibus, (*e*) vel integrum ſuburbium deſtinentur pauperibus peſte affectis; neceſſaria ad victum & curatio-

(*e*) Aegri ſic in plures domos diſperſi, minus ſibi invicem nocebunt, aërem puriorem haurient, & facilius in ſanitatem reſtituentur. *Mead* ſuadet, ut omnes peſte aegrotantes in campis ſub tentoriis iaceant; nihil efficacius ad ſiſtendum contagium fieri poſſe arbitror: hoc propter anni tempeſtatem, vel clima, aliasve circumſtantias ſaepe impoſſibile eſt; tunc ſaltem portae & feneſtrae cubiculorum, iu quibus decumbunt, apertae ſerventur, & aër in illis in perpetuo motu teneatur. Ventilatio praecipua cauſa mihi videtur, cur in exercitibus, dum caſtra tenent, peſtis minorem ſtragem edat: namque, etſi parum, vel nihil ventus in miaſma humoribus intime mixtum agere poſſit, effluvia tamen ſecum rapit, & citius diſſipat, adeoque ſani ab aegris non tam cito, nec facile inficiuntur.

tionem ibi ſic ordinata ſint, ut ea ſponte & lubenter iſti petant, ſed nemo cogatur. Reliquis domi iacere liceat, dummodo commune quoddam ſignum aedibus infectis affixum ſit, quo facile dignoſcantur; ut illas, niſi caute, ſani non intrent. Notum interim faciat Conſilium ſanitatis, quo modo ſani circa aegros ſe habere debeant, portas nempe, vel feneſtras apertas ſervare, a ſpiritu aegrorum, effluviisque corporum & excrementorum cavere, cubicula vaporibus aceti ſaepe fumigare, & quantum fieri poteſt, corpora, vel res infectas nudis manibus non contrectare, &, ſi hoc acciderit, illas aceto illico lavare.

Sacerdotes, Medicos, Chirurgos, miniſtros, cum bono ſtipendio conſtituere oportet, qui peſtiferorum curam gerant.

Magiſtratus curent, ut cadavera non diu inſepulta maneant, at eo tantum temporis ſpatio, ad abſolutam mortem determinandam neceſſario.

Ves-

Veſpillones a contagio defendantur veſtibus & chirothecis ex tela piceata factis, quas aceto ſaepe lavent; cadavera manibus non contrectent; varia inſtrumenta excogitari poſſunt, quibus illa prehendent.

Loca ſepulturarum ab urbe, & viis publicis, aliqua diſtantia remota ſint; cadavera coniiciantur in foveas profundas; & ad effluvia coercenda, impediendumque, ne canes, vel corvi carnes auferant, ſtrato terrae tegantur.

Iam ſaepius demonſtravi, atmoſphaeram, in ipſo peſtis furore, ſaniſſimam, & minime contagioſam fuiſſe, non ſolum tempore hiemali, ſed etiam fervente aeſtate menſibus Iulio & Auguſto, quibus tempeſtas Moscuae aeque fervida eſſe ſolet, ac in aliis Europae partibus, exceptis ſumme meridionalibus; thermometrum enim Reaumurianum fere continuo tunc gradus caloris 16 ad 22, & nonnunquam 24 medio die in umbra notat. At, ſi multa peſte mor-

tuorum cadavera diu insepulta iacere, & putrescere sinantur, atmosphaeram effluviis suis adeo onerare poterunt, ut ista, per quam morbus alias non propagatur, contagiosa, aestivo praesertim tempore, evadat, & in viciniam inevitabilem, omnibusque exitiosam labem inferat. Notum est, putrescentia animalium cadavera summum foetorem spargere effluviis, quibus circumfusam atmosphaeram repleant, quae, quamquam miasma pestilentiale non contineant, febres tamen putridas malignas inducunt. Plures Auctores historias talium morborum epidemicorum referunt, quos creaverat mephitis exhalans ex congestis cadaveribus, hominum post praelia, animaliumve in aquis stagnantibus, vel littoribus putrescentium. Inter alios Forestus (*f*) historiam refert morbi epidemici admodum maligni, excitati a pisce ingentis molis

ex

(*f*) Libr. IV. Observ. IX. Tom. I. p. 202.

ex genere cetaceorum, in littore maris putrefcente. Quanto vero magis in pefte, ubi effluvia aegrorum fanis hominibus adeo exitiofa funt, fimilis mephitis vim deleteriam poffidere debet.

Ventilatio. Miafma peftilentiale per ventilationem difflatur; fed minime inde concludere vellem, ad ipfum ex veftibus, culcitris, lana, goffypio, pellibus & fimilibus fubftantiis expellendum, fufficere eas libero aëri & vento expofitas tenere; ignoramus enim, quantum temporis fpatium ad id requiratur, & obfervationibus conftat, in locis, ubi peftis filuerat, multo poft morbos natos effe ex folo attactu rerum, quibus aegri ufi fuerant, & quae tantum congeftae, etiam in aëre libero, manferant. Diemerbroek (*g*) hiftoriam narrat Pharmacopaei, qui, dum ftramen, cui ante octo menfes lectus famuli fui

(*g*) De Pefte Libr. IV. obferv. 119.

ſui peſte decumbentis impoſitus fuerat, & quod per autumnum & hiemem vento, pluviis, frigori, ſub parvo tecto expoſitum manſerat, caſu dextro pede movet, acrem, ac pungentem dolorem in inferiori cruris parte prope pedem ſentit, ac ſi fervida aqua combuſta fuiſſet. Sequenti die epidermis in magnam veſicam elevabatur, qua pertuſa, effluxit aliquid nigricantis aquae; & ſub illa veſica carbunculus peſtilens inventus eſt, qui vix duabus ſeptimanis ſanari potuit, alias bene ſe habebat. Quis ergo abſolute determinare poterit, quamdiu, & quodnam ventilationis genus haec, vel illa ſubſtantia infecta requirat, ut ab omni nociva particula liberetur? Cumque hoc ſub variis gradibus caloris, frigoris, humiditatis, & ſiccitatis atmoſphaerae admodum variare debeat, multo tutius ſemper erit, graſſante peſte, ſubſtantias, quae ſeminium peſtilen-

tia-

tiale fovent, (*b*) flammis tradere, duriores vero, ut ligna & metalla, aceto lavare.

Aër nosocomiorum corrigetur, & vis eius lethifera destruetur continua eius renovatione per portas & fenestras apertas, nec non accensa saepe pulveris pyrii parva quantitate, vel aceto super lateres candentes affuso: conclavia alta sint, & quantum fieri potest, pauci in eodem cubiculo iaceant. Sacerdotes, Medici, Chirurgi, omnesque ministri, super vestes pallium induant ex tela piceata factum, similesque chirothecas & ocreas; has aceto saepe lavent, atque spongiam aceto

(*b*) Harum praecipuae sunt lana, pelles, plumae, gossypium, cannabis, panni, linteum, sericum, charta. Farina, vinum, aqua, miasma nunquam recondunt, nisi multas particulas heterogeneas contineant, quibus inhaeret: acetum illud destruit. Corpora duriora, metalla, ligna, vitrum non penetrat, sed eorum superficiei adhaerere potest.

to imbutam ante nares & os teneant.

Purificatio aedium infectarum. Aedes & conclavia, in quibus peste affecti decubuerunt, purificantur fumo pulveris pyrii. Moſcuae ſummo cum ſucceſſu uſi ſumus pulvere, quem antipeſtilentialem vocarunt, cuius baſin conſtituebant ſulphur & nitrum, additis furfuribus, & vegetabilibus quibusdam, abrotano, baccis Iuniperi & ſimilibus, nec non reſinis; ſed hae reſinae inutiles omnino ſunt, & pulveris pretium augent. *Pulvis antipeſtilentialis.* Spiritus acidi minerales per detonationem nitri cum ſulphure eliciti, fumo vegetabilium commixtorum diu ſuſpenſi tenentur. Fortior, vel mitior hic pulvis paratur, iuxta maiorem minoremve proportionem ſulphuris & nitri ad reliqua. Cubiculum, quisquiliis prius combuſtis, denſo fumo repletur, iniecto ſuper prunam candentem hoc pulvere; portae & feneſtrae clauduntur, ut fumus diutius ſervetur. Pulmonibus infeſtus eſt, & homines ſuffocat; ille

qui

qui pulverem carbonibus ignitis iniicit, festinanter aufugit; hocque spatio aliquot dierum ter, vel quater repetitur; & deinde liber aëri aditus per portas & fenestras datur.

Combustio. Dum vestes, culcitrae, stragula, &c. quae aegris usui cesserunt, comburuntur, caveant homines a fumo; nam volatiliores miasmatis particulae calore in atmosphaeram elevari possunt, antequam vi ignis destructae fuerint. „Sic (refert Chenot) „ministrum purificationis, qui imprudens adverso fumo se exposuerat, ex combustione supellectilis „infectae, pestem domum retulisse, „vidimus.„ (*i*) Non solum pro adstantibus contagii periculum a combustione rerum infectarum timent Sorbait (*k*) & Lobb; (*l*) sed etiam, ne per urbem spargatur. Miasma ad aliquam distantiam in atmosphaera disper-

(*i*) De Peste pag. 119.
(*k*) Consilia de peste Viennensi pag. 52.
(*l*) Of the plague pag. 356. seq.

diſperſum & dilutum, iners fit: nihilque ex combuſtione ſupellectilium infectarum timendum eſt, niſi prope adſtantibus, & fumo denſiori ab initio expoſitis; quod quoque praecavebitur, dum ſimul pulvis pyrius, vel antipeſtilentialis in ignem coniicietur, qui vaporibus ſuis miaſmatis particulas, ſi aliquae in fumo haerent, deſtruet. Multo tutius eſt, res infectas cremare, quam, ut nonnulli Auctores ſuadent, ſcrobi infodere, terraque, vel calce viva operire: avaritia enim plures propellere poſſet ad illas effodiendas.

Acetum. Acetum ſeminium peſtilens quoque deſtruit, ſubſtantiis duris, & firmis adhaerens; ubi vero intimius in fomite irretitum eſt, ut in pellibus, lana, goſſypio, &c. in illud immediate agere non poteſt; ſed acida mineralia ſub forma vaporum eorum poros, intimioresque receſſus penetant, & ſeminium ibi reconditum innoxium reddunt, dummodo vapores ſatis denſi ſint, ut nullam particu-

ticulam miasmatis intactam relinquant: at illa tunc ipsos pannos & pelles corrodunt. Notum mihi est, experimenta cum pulvere fumali antipestilentiali Moscuae instituta esse; pelles nempe infectas, illoque suffumigatas hominibus capite damnatis datas fuisse, ut illas induerent, hosque sanos permansisse: sed, cum haec sub finem pestis facta fuerint, quando tempestas gelida erat, (*m*) & miasma debilius, non inde concludere licet, pelles, similesque substantias infectas, hoc modo suffumigatas, omni tempore periculo vacuas esse. Minima atomus contagiosa, quae vaporum vim forte effugerit, omnem spem fallet. Prudentius itaque, & tutius semper erit in tanto rerum discrimine, suppellectiles infectas cremare; nec detrimentum multo maius combustio afferet, quam suffumigatio, quae debito modo peracta, substantias corrosas, & fere inutiles relinquit.

Ace-

(*m*) Vid. supra pag. 91. not. g.

Acetum prophylacticum Acetum prophylacticum, vulgo *Vinaigre des quatre voleurs*, parte famae immerito acquisita spoliare debeo, cum eamdem solummodo vim prophylacticam possideat, ac acetum vini genuinum, & adversus contagium nihil magis, quam hoc, praestet. Virtutes ideoque, quas aceto in genere adscripsi, illi quoque tribundae sunt, at nihil ultra.

Praeiudicia. Inter praeiudicia circa pestem, primum locum tenet opinio vix non generalis, quod terror hunc morbum, dum grassatur, inducat; vel saltem, quod timidi & terrefacti facillime ipso corripiantur. Dum pestis Moscuam depraedabatur, nobiles fere omnes aufugerant, remanebant tantum, praeter magnam plebis partem, aliquae familiae nobiles, mercatores, & extranei; plebe excepta, reliqui incolae terrore perculsi erant, etsi variis argumentis eorum animos erigere conaremur, asserentes, ipsis nihil timendum esse, dummodo caute & prudenter viverent.

rent. Plebs e contra praedestinationis quibusdam principiis imbuta, nihil timebat, & quando illam de necessariis cautelis pro singulorum conservatione monebamus, respondebant multi, cum capillus ex capite hominis sine Dei voluntate cadere non possit, nullo modo sibi formidandum esse, si ultima hora a supremo Numine statuta, nondum instaret; si vero advenisset, omnes cautelas vanas & inutiles esse. Arguebamus, & cum nobis sapientiores, rationem & judicium Dei dona esse, hominibus ab adorando orbis Creatore data, ut bona a malis diiudicare possint, haecque vitare, & illa acquirere satagant; sed omnia incassum. Supellectilem mortuorum vel hereditate clam accipiebant, aut furtim auferebant; aegros, & cadavera nudis manibus contrectabant, haecque, antiquo suo more, osculabantur. Incauta & temeraria plebs sola fere calamitatem tulit, dum reliqui, quam-

quam meticulosi, tamen incolumes in eadem urbe remanserunt: unde concludere debemus, timorem & terrorem tempore pestis, illam minime inducere, nec audacem animum, eam avertere. Uxor mea, dum, mense Augusto, multi in vicinia moriebantur, audit mulierem, quae pridie cum alia in domo nostra habitante communicationem habuerat, peste succubuisse; ex subito terrore, febre inflammatoria corripitur cum cardialgia. Sanguine bis ex pede detracto, altera die melius se habet, sed adhuc febricitans: tunc cubiculum intrat eius amica, e villa proxima, ubi pestem nondum grassari credebamus, recurrens; & flendo narrat, se aufugisse, & asylum amicae petere, quia eodem mane ruri, ante cubiculi sui portam, servam suam peste mortuam invenit. Hoc audito, in animi deliquium aegra incidit, omniaque priora symptomata redeunt, & morti proxima per aliquot dies jacet. Convaluit tandem nec,

nec ipſa, nec e'us amica quidquam peſti ſimile paſſae ſunt. Innumeras hiſtorias referre poſſem morborum ab animi pathematibus, vigente peſte, ortorum; nulla praeteribat dies, quin accerſiti fuerimus ad aliquos ex terrore in hunc, vel illum morbum lapſos. Unicum hoc animi pathematibus tribuere vellem, quod infecti inde gravius afficiantur, aegri peius ſe habeant, & difficilius in ſanitatem reſtituantur; validos enim affectus nervoſos in multis iſta producunt, & perſpirationem liberam impediunt.

Ex eo quod refertur (*n*) Hippocratem Athenienſium peſtem fugaſſe accenſis ignibus, multi Auctores illos peſtis tempore commendarunt. Moscuae a peſtis initio, non tantum in plateis, ſed ante ſingulas domos, ignes ex variis vegetabilibus accende-

(*n*) Galenus de Theriaca ad Piſon. Lib. I. cap. 16. & Aëtius Lib. V. cap. 94.

derunt, adeo, ut tota urbs denſo fumo continuo tegeretur. Contagium non lentius inde ſerpebat, nec magis parcebat familiis, quarum aedes pluribus ignibus circumdatae erant. Legitur, idem accidiſſe in peſte, quae anno vigeſimo primo huius ſaeculi urbem Tolonem (Toulon) in Gallia vaſtavit. (*o*) Si morbus epidemicus Athenienſium, de quo agitur, vera peſtis fuit, absque omni dubio, ſoli ignes illum fugare non potuerunt; ſed aliae circumſtantiae debuerunt concurrere ad delendam tam atrocem luem, praecipue in regione calidiſſima. Potius credendum mihi videtur, fuiſſe morbum popularem, inductum ab aëre inquinato exhalationibus putridis, in urbe, in quam praeter cives multitudo hominum ex

(o) D'Antrcehaux Relat. de la Peſte de Toulon chap. 22. pag. 148. & conf. Lobb of the plague pag. 54. 55.

ex agris congesta fuerat; (*p*) eas correxerunt ignes cum herbis aromaticis accensi, vel dissipavit ventus ignis ope excitatus, & sic morbo epi-

(*p*) Plutarchus, in vita Niciae Atheniensis, Hippocratis coaevi, causam huius morbi epidemici sequenti modo refert (versione Gallica D. Dacier utor) „Et „pour cequi est de la peste, dont Athe„nes fut affligée, le principal reproche „en est du a Pericles, qui enferma dans „la ville, à cause de la guerre, tout le „peuple de la campagne, cequi par le „changement des lieux, & par la diffe„rente maniere de vivre produisit cette „horrible contagion. „ Plutarque dans la vie de Nicias, edition in 4. de M. Dacier Tom. IV. pag. 531. Pericles accusatur morbo epidemico ansam dedisse, ruricolas, propter bellum in urbe includendo: concursus & coacervatio tot hominum in urbe clausa potius, quam mutatio locorum & vitae generis ruricolarum, ut Plutarchus credit, hunc morbum produxerunt. Omni tempore, & in omnibus regionibus observatum est, febres putridas epidemicas, & contagiosas vastare urbes obsessas, magno hominum numero repletas.

epidemico finem imposuit: namque Hippocrates verbo λοιμὸς non intellexit pestem proprie dictam, sed communem pluribus in eodem loco degentibus febrem; dum enim febrium divisionem tradit, dicit: „Febrium autem duo sunt genera: „unum quidem omnibus commune „pestis (λοιμὸς) appellatur, alterum „vero ob pravam diaetam priva„tam, prava diaeta utentibus con„tingens.„ De Flatibus Cap. 3. Conf. van Swieten Comment. in aphor. Boerhaav. ad §. 566. Tom. II. pag. 10.

Praeservatoria. Omnia praeservatoria a Loïmographis decantata referre, nimis taediosum foret; praecipua eligam, quibus facile intelligetur, quid de reliquis censendum sit. *Fonticuli.* Omnes fonticulos commendant in brachio, aut crure, vel in utroque simul, pluraque exempla referunt hominum inter peste affectos viventium, qui eorum ope incolumes permanserunt. Nonnulli Moscuae fonticulum gestarunt,

runt; ipſemet per integrum annum fonticulum in brachio meo ſiniſtro apertum ſervavi; ſed, cum reliquas cautelas non neglexerim, aeque ac alii Medici, qui fonticulis carebant, a contactu aegrorum & rerum infectarum caventes, nihil inde concludere poſſum. Clariſſ. Yagelsky, qui res praecipui noſocomii peſtis dirigebat, mihi narravit, inter Chirurgos, qui ibi aegrorum curam habebant, quatuor fonticulum geſtaſſe, & nihilominus mortuos eſſe; ſe tamen ignorare, an non labore nimio onerati, fonticulos ſuos deligare, & apertos ſervare, neglexerint. Quapropter res adhuc in dubio haerere mihi videtur. Quum tamen a multis commendati ſint, & parum incommodi creent, omnibus, qui inter peſtiferos habitare coguntur, eosque in noſocomiis viſitare, fonticulum habere ſuadeo, non neglectis aliis cautelis, ne ſpe fruſtrata, peſte corripiantur, vel, dum ipſi illius immunes ſunt, alios inficiant. Medici & Chi-

rurgi, qui aegros in privatis aedibus iacentes caute, & prudenter visitant, non adeo contagio expositi sunt, & ab illo magis cavere possunt: cum vero in orphanotrophium pestis forte penetrare potuisset, ubi plurimi cautelas, quas praescripseram, invite observabant, pestisque inter tot infantes, custodes, ministros, magnam stragem edidisset, fonticulum ideo ferebam, ut, si hoc accidisset, abundantem suppurationem, quam Auctores necessariam existimant, iam haberet.

Gonorrhoeam virulentam, & ulcera a peste tueri, non pauci credunt. Plures his affectibus laborantes pestis victimas vidimus. Quamquam in tanto aegrorum numero multi reperirentur, qui cachexia, & variis morbis chronicis afflicti erant, videbatur tamen contagium sanos, vegetosque, facilius afficere, quam debiles & senes. Nobilis senex in summo gradu podagricus a peste immunis per-

permansit in eodem cubiculo, ubi eius uxor hoc morbo occubuit, & dum servi utriusque sexus ab ipsa infecti fuerant.

Optimum remedium prophylacticum ab aliquibus habebatur spiritus nitri dulcis, cuius guttas viginti, vel triginta cum saccharo saepe deglutiebant: alii corticem peruvianum hoc scopo varia forma sumebant; at, cum contagium simul vitarent, horum vis prophylactica quoque valde dubia est.

Morbi atrocitatem, & contagii vim consideranti non mirum videbitur, omni aevo homines varia prophylactica excogitasse. In amuletis quoque specificas virtutes quaesiverunt, quae ipsos defenderent a morbo, quem occulta quadam facultate tam multos aggredi videbant. Horum praecipua sunt arsenicum & camphora: illud in petia inclusum, & filo e collo suspensum, super sternum, vel ad scrobiculum *Amuleta*

cor-

cordis ferunt; (*q*) hanc variis vestium partibus insuunt, vel in loculis portant. Nihil ab hisce & reliquis amuletis exspectandum esse, omnia a priori aeque, ac a posteriori evincunt. (*r*)

Tabaci fumus. Eximias virtutes adversus contagium pestilens Diemerbroeckius fumo tabaci tribuit, & post illum alii Auctores, adeo, ut generalis opinio evaserit, hunc fumum illud arcere. Scimus tamen Turcas continuo fistulam, qua fumum tabaci hauriunt, in ore tenere, & pestem nihilominus apud eosdem quotannis multos truci-

(*q*) Non solum ad arcendam pestem nihil praestat; sed Diemerbroeckius vidit amuletum arsenicale, quod impostores magno pretio pro summo prophylactico vendebant, pluribus ardorem internum ac cordis anxietatem, & in medio pectore, ubi illud gestabant, pustulas nigricantes creasse, adeo ut peste se correptos esse, crederent: abiecto amuleto, illa evanescebant. Diemerbroeck de Peste Libr. IV. Cap. 99.

(*r*) Conf. Chenot. de Peste pag. 242.

cidare. Haec consideratio non potuit praeiudicium tollere: adeo difficile est receptam opinionem, quamquam falsissimam, ex hominum mentibus evellere! Dum pestis Moscuae caput extollebat, multi nobiles Russi, omnesque extranei, in fumo tabaci, ut sacra anchora, omnem spem ponebant: qui illi assueti erant, saepius fistulam sugebant, alii paulatim assueverunt; usque dum plures viderint ex infima extraneorum gente peste sublatos, quibus huius fistulae usus maxime familiaris erat. Orphanotrophii caminorum scoparius, qui olim miles castra Borussica secutus fuerat, fumum nicotianae in tantis deliciis habebat, ut illum a summo mane ad vesperam quotidie hauriret; hincque se contagio impenetrabilem iactabat. Mense Septembri cautelas adhuc spernens, nocturno tempore sepem transscendit, uxorem in alia urbis parte habitantem, amicosque invisurus. Cephalalgia subito correptus, incoepit vomere; altera die

die bubones ſub axilla & in inguine apparuerunt cum ſumma virium proſtratione, & notabili febre, ſpatioque quadraginta octo horarum, mortuus eſt: paulo poſt illum ſecutus eſt puer duodecim annorum, ipſi famulans, qui magnum bubonem flaccidum ſub axilla gerebat.

Creditur vulgo, graſſante peſte alios morbos non occurrere. Eodem anno 1771 morbos ſporadicos cuiuscunque generis curandos habui, imo & morbilli epidemice regnabant. In monaſterio ad S. Simeonem, ubi ſuſpecti detinebantur, plures infantes morbillis correpti ſunt.

Cautelae perennes in locis contagio expoſitis & finibus Provinciarum Turcarum terris confinium.

Ex antecedentibus patet, quam neceſſarium ſit acribus cuſtodiis ſepire limites provinciarum Imperio Turcico confinium, ne tranſitus hominibus, & mercibus concedatur, niſi prius omnem contagii ſuſpicionem depoſuerint. Difficile eſt, exacte determinare temporis ſpatium ad integram ſecuritatem neceſſarium; pendet enim, quoad merces, non ſolum

lum a varia earum natura, magis minusve fovendo ſeminio apta, ſed etiam a diverſis, quibus explorantur, methodis. Pelles, lana, goſſypium miaſma intimius recipiunt, & arctius fovent, quam cannabis & ſericum: ſubſtantiarum ſolidiorum, metallorum, lignorum, &c. ſuperficiei tantum adhaeret, unde facile difflatur, vel eluitur. Si ſacci goſſypium & lanam continentes evacuantur, glomeres ſolvuntur, & expanduntur, explorationem multo tutiorem eſſe, cum Clariſſ. Chenot (*s*) credo, alia ſuperficiali, quam in plurimis locis in uſu eſſe, aſſerit. Miasma in hominibus diu latere non poteſt, quin effectibus ſuis, peſte nempe, ſe prodat. Quamquam arduum ſit pronunciare, quantum temporis ad hoc neceſſarium eſt, videtur tamen moram exploratoriam pro ſolis hominibus ultra debitum forſan terminum produci, quando ad quadraginta

(*s*) de Peſte pag. 215.

ta dies extenditur. (*t*) Sed apud ſingulas nationes varius uſus obtinet, longa experientia confirmatus, a quo recedere tutum non eſt.

Nullo argumento magis demonſtratur harum cautelarum neceſſitas, quam integra ſecuritate qua gaudent regiones, in quarum finibus ſtrenue obſervantur, etſi peſtis vicinas ſaepe depopulata fuerit; nec non horrendis calamitatibus, quas minimus in illis neglectus induxit. Hoc teſtantur clades Maſſiliae, Olyſſippione, Meſſanae, & Moscuae, eo quo vivimus ſaeculo, ortae. Filum lineam longum, pure varioloſo imbutum, poſt plures menſes, & fortaſſe annos, variolas producere valet in homine ſano, qui dein per contagium mille alios inficit; hique ſinguli totidem centra fiunt, ex quibus infiniti radii contagioſi procedunt. Eadem vis miaſmati peſtilenti ineſſe obſervatur; quanta ergo cura ipſi aditus praeclu-

(*t*) Conf, Cheno, de Peſte pag. 208. ſeq.

cludi debet, & diligenter caveri, ne minimae seminii particulae introitus detur? Sarcinae omnes solvantur, meroes, vestes libero aëri exponantur; saepeque illas ministri nudis brachiis moveant, ad indagandum, an contagiosum quid inhaereat.

Quando advena aegrotat, & pestis symptomata superveniunt, eius supellex comburatur, exceptis metallis & lignis, haecque aceto immergantur, vel ipso laventur: omnes, qui cum eodem homine communicationem quamdam habuerunt, suspecti habeantur.

Summam rerum sanitatis agendarum potestatem in his locis tribuere oportet viris probis, morum integritate, & amore in patriam praeditis, quos nulla unquam ratio, nullus metus a muneris officiis dimovere possint. Medicos & Chirurgos eligere convenit, quibus pestis, cum variis suis symptomatibus, nota sit, qui forti animo praediti sint, & minime meticulosi, quo omnia in casu du-

dubio placide obſervare queant, ne vanum terrorem iniiciant, vel perniosae ſecuritati indulgeant.

Methodus, qua Orphanotrophium Moſcuenſe a peſte liberum ſervatum fuit

Deſcribam nunc methodum, qua orphanotrophium Moſcuenſe a peſte liberum ſervavi, dum dira haec lues, quae urbem tredecim menſes occupavit, ſex ultimis tot hominum millia iugulabat; ut quisque facile intelligat, quomodo ſe, ſuamque familiam, integras domos privatas & publicas, graſſante peſte, ab illa tueri poſſit.

Orphanotrophium (*u*) in medio urbis ſitum eſt, ad confluentem Yauſae & Moſcuae. Locum occupat, cu-

(*u*) Hoc innocentiae & infortunii aſylum inter omnes per totam Europam eiusdem generis publicas inſtitutiones primum locum ſibi vindicat, & munificentiae Auguſtiſſimae Catharinae II. debetur; ſub cuius auſpiciis, cura Illuſtriſſ. ac Excellentiſſimi Joh. de Betzkoy, viri de patria ſua optime meriti, qui vitam & bona promovendis artibus, publicoque commodo impendit, iſta inſtitutio perfectioni proxima facta eſt.

cuius circuitus tertiam partem milliarii Germanici aequat; hic munitus erat ſepe ſex pedes alta. Immenſum aedificium lapideum conſtruitur, quod quinque millia hominum facile continere poterit. In parte anno 1769 iam exſtructa mille infantes, & trecenti adulti tum habitabant; reliqui, magiſtri, milites, miniſtri, operarii, numero circiter centum, in aedibus ligneis adiacentibus. Tribus portis introitus in conſeptum dabatur. Ubi menſe Iulio obſervabam, peſtem per urbem diſpergi, conſilium orphanotrophii rogavi, ut portae clauderentur, una excepta, cui ianitor adſtabat; introitusque & exitus nemini concederetur ſine permiſſione primarii Inſpectoris, curarentque farinam, pannos, linteum, calceos, aliaque neceſſaria magna quantitate in locis adhuc ſanis comparari. Menſe Auguſto, quando peſtis ubique urbem depraedabatur, nemini amplius, praeter me, licitum fuit intrare. Homines extra domum mer-

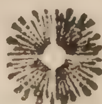
cede conducti ſunt, qui neceſſaria ad victum emebant, & litteras ferebant. Mandatum ſcriptum ianitori dederam, in quo nominatim notaveram res, quae introduci poterant, & cum quibus cautelis. Lanio carnem in acetum coniiciebat, hancque Oeconomi aſſiſtens ſumebat. Pelles, lana, plumae, goſſypium, cannabis, charta, linteum, ſericum non intromittebantur; ſaccharum reiectis involucris & funibus recipiebatur. Literae acu perforatae aceto immergebantur, & ſuper fumum accenſi ligni iuniperi exſiccabantur. Cum cognatis & amicis, ad certam diſtantiam extra portam ſtantibus, colloquium habere, omnibus licebat. Menſe Octobri ocrearum calceorumque ducenta paria emere coacti fuimus, aceto illa per aliquot horas immerſa tenere iuſſi, & deinde exſiccare.

Omnes aegros bis de die inviſebam; duo Chirurgi ſanos mane & veſpere inſpiciebant; ſi aliquem aegrotantem reperiebant, me advocabant.

bant. Quando quidquam in morbo suspectum mihi videbatur, aegrum a reliquis separatum tenebam, usque dum certior factus essem, pestem non esse. Sic septies mihi accidit, peste affectum inter milites & operarios orphanotrophii reperire; sed cum a primo morbi insultu a reliquis segregati fuerint, eorum nullus alium infecit, praeter caminorum scoparium, qui morbum tyroni suo communicavit. A mense Iulio puerperas & infantes in domum non recepimus, sed consilio orphanotrophii proposueram, interim suburbanam villam ad hunc usum conducere, quod mense Octobri factum est. Circa mille homines adhuc de die moriebantur in urbe. Allatos infantes vestibus spoliare iussi, has cremare, illosque aceto cum aqua prius lotos, novis induere. Detinebam eos spatio duarum hebdomadum in tribus conclavibus a reliquis separatis, quo elapso, si nulla pestis signa inter illos apparuerant, prout

unusquisque hoc explorationis tempus absolverat, ad sanos & probatos in praecipuam aedium partem, mutatis vestibus, deferebantur; ubi quindecim dies adhuc remanebant, antequam in orphanotrophium transferrentur. Hos infantes & puerperas quotidie visitabam. Unus cum bubone pestilenti allatus est, & duo explorationis tempore peste cum bubonibus correpti sunt; (*x*) in peculiari conclavi istos, a reliquis seclusos tenui cum mulieribus, quae ipsorum curam habebant: sic contagium ad alios non pervenit. Circa centum & quinquaginta infantes, qui a mense Octobri allati sunt, sic e mortis faucibus eripuimus. Vere anni 1772 omnia in pristinum ordinem restituta sunt.

(*x*) Horum supra mentionem feci. vid. Part. III. Cap. III.

PARS III.

VARIA.

CAPUT I.

Cura Prophylactica morſus canis rabioſi.

CANIS mediocris magnitudinis, Pariſiis anno 1760. virginem ſeptemdecim annorum, ſaniſſimam, temperamentique ſanguinei, bis momordit, & quatuor vulnera brachio eius dextro nudo dentibus inflixit: mitiſſimus ſemper fuerat, & neminem unquam antea aggreſſus erat. Sex horis elapſis accerſitus, reperiebam vulnera in parte ſuperiori externa brachii, paulo infra cubitum, ad musculos usque penetrantia, parumper inflammata. Referebant mihi ſervi, canem hunc alios canes, feleſque eodem mane momordiſſe, ac ante aliquot hebdomades canem

rabidum in domum imprudenter allatum fuisse, qui dein aufugerat: inquirendo, omnesque interrogando, haec vera esse, comperiebam. Canis inquietus & morosus erat, nec comedere, nec bibere volebat. Vocabant famosum tunc ad sanandos canum morbos hominem, qui eum rabie in summo gradu affectum esse pronunciabat: post aliquot horas convulsus canis periit. Recordabar quoque, illum pridie, dum in eadem domo coenabam, meos, aliorumque calceos momordisse.

Aegram mecum invisit Perillustris ac Celeberr. Sanches, in Aula Petropolitana olim Archiater, vir summa doctrina praeditus, amicus maxime colendus, cui multum me debere, gratus profiteor. De methodo prophylactica cogitantes, recordabamur Dissertationis celeb. Dessa t Gallice editae, (*a*) in qua refertur, ali-

(*a*) Dessault Dissertation sur les maladies veneriennes, la rage & la phthisie.

aliquot homines a lupo rabido morſos, frictionibus mercurialibus ſine ſalivatione, & pulvere Palmarii, ab hydrophobia liberos ſervatos fuiſſe, dum alii ab eodem lupo ſimul vulnerati, qui ſibi relicti fuerant, vel ſaltem frictionibus mercurialibus non erant uſi, ipſa correpti, & enecti ſunt. Legebamus quoque Tractatum Medici Angli Nugent, de hydrophobia, ubi, praeter venae ſectiones, & opium, pulveres ex cinnabari nativa & factitia, addito moſcho, adverſus hunc morbum laudantur.

Cum non ſtatim poſt morſum accerſiti fuerimus, & iam ſex horae praeterlapſae eſſent, omnia auxilia externa, ipſum cauterium actuale, inutilia & ſuperflua iudicavimus. Frictiones in cruribus inſtituebantur alternis diebus cum drachmis duabus unguenti mercurialis, compoſiti ex parte una hydrargyri, & duabus axungiae porcinae diutiſſime tritis, addita ſub finem parva camphorae quantitate. Quotidie eodem unguen-

to quoque inungebantur vulnera, quae deinde tegebantur emplaſtro de ranis cum mercurio. Decoctum Sarſaparillae ſaturatum ad libras duas de die potabat, & veſpere ante decubitum ſumebat pulverem ex cinnabaris nativae & factitiae ana granis quinque, mercurii dulcis, moſchi & camphorae ana granis duobus. Omni quinta, vel ſexta die medicamen alvum ducens interponebatur. Diaeta conſtabat praecipue ex lacte, carnibus vitulinis & gallinaceis.

In his per ſex hebdomades perreximus, non ſuperveniente ſalivatione. Libra dimidia unguenti in frictionibus, & vulnerum inunctionibus conſumpta eſt. Brachium ab initio inflammabatur, ſed inflammatione ſponte ſubſidente, vulnera ſenſim coaluerunt. Medicamentis omnibus tunc valedixit, ſemperque ab omni incommodo ex hoc fonte libera fuit, & nunc adhuc ſana vivit.

CAPUT II.

Validissimae haemoptyses vesicatoriis sanatae.

CASUS I.

NOBILIS virgo triginta & duos annos nata, maxima nervorum sensibilitate praedita, & affectibus hystericis spasmodicis obnoxia, saepissime ab ipsa adolescentia sanguinis sputum passa fuerat, sed parva copia, praecedente semper tussi nervosa. Iam anno 1768 illam videram sanguinem exscreantem, dum in consilium vocatus eram ad eius sororem natu maiorem, quae tunc magnam sanguinis copiam exspuebat, & phthisi pulmonali non diu post exstincta est. Morte dilectissimae sororis nervorum ataxia, & spasmi hysterici in ea augebantur. Initio anni 1769 me rogavit, ut sanitatis suae curam susciperem; narrabatque, se singulis fere mensibus paulo ante menstruorum

rum

rum periodum tuſſicula affici, & ſtrias ſanguinis cum ſputis mucoſis exſcreare; idque aliis etiam temporibus accidere, quando animi pathematibus torquebatur. Valde meticuloſa, coetus hominum fugiebat, & vitam ſedentariam agebat. Lenium antihyſtericorum uſu, & moderato corporis exercitio per totam aeſtatem ſatis bene ſe habuit. Autumno ſubſequente, ſubito aſpectu alterius ſororis, quam puerperio cubare credebat, terrefacta, affectibus hyſtericis, ſpasmis, tuſſicula cum haemoptyſi, corripitur. Cochleare integrum, & quandoque plus, ſanguinis floridi ſaepiſſime prima die exſpuit, adeo ut partitis vicibus nycthemeri ſpatio ſex circiter uncias cruoris per os reiecerit. Sanguinem ex pede mittere ſtatim iuſſi, & altera die venae ſectio repetita fuit; ſingulis vicibus uncias decem ſanguinis detraximus. Cibum tenuiſſimum ex lacte & lacticiniis vix tepidis, atque pro potu hydrogalam;

nec

nec non aërem in cubiculo (menſe Novembri) frigidum, maximamque corporis & animi quietem, imperabam.

Cum nihilominus ſanguinem exſcreare pergeret, & maiori quidem còpia, venae ſectio bis adhuc celebrata eſt, epiſpaſtica plantis pedum alligata ſunt: emulſiones tunc cum parva nitri quantitate; tincturam roſarum Diſpenſatorii Edinburgenſis ad unciam unam cum aqua fontis omni hora ſumendam; veſpereque grana quatuor maſſae pilularum de ſtyrace, praeſcripſi. Nulla febris aderat, ſed pulſum parvum, contractum & durum reperiebam; frequenti tuſſicula aegra vexabatur: nullum percipiens dolorem, de ſola irritatione aſperae arteriae, & ſenſu preſſionis in pectore, conquerebatur. Alvum clyſmatibus emollientibus liberam ſervabam. Pergebat tamen haemoptyſis, ut ante. Tot venaeſectionibus, & ſputo tantae ſanguinis copiae, adeo debilis facta erat,

ut

ut timendum esset, ne protracta haemoptysi, cito animam efflaret: cumque nullus, ob summam debilitatem, inflammationis metus adesset, praeter memorata remedia, aquam frigidissimam pro potu dare, & lintea aqua gelida madefacta brachiis & sub poplitibus imponere iussi, utque statim, ac haec calefierent, alia aeque frigida admoverentur. Haec per dies aliquot haemoptysin sedare videbantur; sed paulo post recruduit, licet aqua frigida continuo applicaretur, & aegra gelidam potaret. Spasmodicam nervorum affectionem, in pulmonibus liberam sanguinis circulationem impedientem, morbi caussam agnoscens, largum emplastrum vesicatorium inter scapulas apponi suadebam. Elapsis quatuor horis, emplastri irritationem sentire coepit, & ab hac eadem hora haemoptysis cessavit. Diaeta tamen eadem, potus gelidus, aër frigidus, tinctura rosarum, sed longioribus intervallis, per aliquot dies continuabantur; dein

dein decoctum corticis peruviani, cui herbae agrimoniae & millefolii infusae erant, cum lacte sumpsit, & sic omnino convaluit.

Per octodecim menses huius aegrotae adhuc curam habui. Subsequente aestate optima sanitate gaudebat; obesior facta, a tussi & haemoptysi libera erat, nisi quod quandoque instantibus menstruis tussicula superveniret, & per unam alteramve diem parvae sanguinis striae in sputis mere mucosis observarentur. Catamenia, quae tribus mensibus post morbum abfuerant, rite tunc, & suis periodis fluebant. Autumno anni 1770 rediit aliquoties levis sanguinis exscreatio ante menstrua, vel a fortioribus animi pathematibus excitata, quibus ex minima causa semper obnoxia erat; at facile compescebatur, & sistebatur venae sectionibus, tinctura rosarum, lenibus antihystericis, opiatis, & quiete. Vere anni 1771 propter pestem tunc urbem invadentem rus aufugit, nec illam

am-

amplius vidi, ſed aliquoties mihi literis notum fecit, ſe bene habere. Aeſtate anni 1772 audivi, eam haemoptyſi, ex validis animi pathematibus orta, periiſſe.

Casus II.

Menſe Febrario anni 1771 Moscuae ad virum nobilem quadrageſimum aetatis annum agentem accerſitus, inveniebam illum ſanguinis magnam copiam exſcreantem, & timore valde affectum. Mihi narrabat eius uxor, ipſum ante annum ſimili morbo laboraſſe, a quo repetitis venae ſectionibus reſtitutus fuerat. Audiebam quoque, aegrum fluxum haemorrhoidalem irregularem ſaepe paſſum, & ab hoc ex aliquot menſibus liberum eſſe. Macilentus erat, cutisque aridiſſima, & minutae papulae faciem deturpabant. Nocte praegreſſa partitis vicibus libram integram ſanguinis exſcreaverat. Tuſſicula ſicca afficiebatur, & dolorem gravativum in tota inferiore pecto-

pectoris parte sentiebat: quotiescunque tussiebat, plus minusve cruoris sinceri & floridi reiiciebat, nonnunquam ad uncias duas, vel tres.

Eadem die vena bis in pede secta fuit, & singulis vicibus libram sanguinis misimus. Emulsiones ex amygdalis dulcibus, seminibus frigidis maioribus, & semine papaveris albi, addito nitro, pro potu ordinario frigide usurpando, dedi; cubiculum calefacere prohibui, tempestate frigidissima, & aeger sub levi stragulo iacebat. Lac cum hordeo, vel pane coctum, omnem cibum constituebat. Duodecim horarum spatio sesquilibram cruoris exspuit; altero mane sanguis ex brachio ad uncias duodecim iterum missus est, & cum nihilominus haemoptysis pergeret, vespere hirudines ano admotae sunt, quae libram circiter sanguinis extraxerunt. Pulsus tunc mollis & parvus evasit. Omni semihora unciam dimidiam tincturae rosarum sumebat, & aquam gelidam pro potu.

His

His etsi haemoptysis mitior facta fuerit, nondum tamen sistebatur; quarta die morbi adhuc plures cruoris uncias exscreavit. In tantam debilitatem inciderat, ut timendum esset, ne mox ultimum spiritum duceret, nisi sputum sanguinis citissime, & omnino sisteretur. Quapropter, non reiectis relatis auxiliis, lintea aqua gelida madefacta carpis, & sub poplitibus applicata sunt, saepeque mutata. Sic suppressa est haemoptysis, & cum illa tussicula; vires sensim redierunt, & mensis spatio convaluit. Toto morbi decursu alvus clysmate emolliente omni biduo movebatur. Diaetam lacteam diu continuare ipsi suasi, & cum rus peteret, ut quater saltem in anno sibi phlebotomiam institui, vel deficiente fluxu haemorrhoidali, hirudines ano applicari curaret.

CASUS III.

Idem vir (casus 2.) quem a duobus annis, quibus sanus vixerat, non vide-

videram, initio anni 1773 auxilium meum iterum petiit, eodem morbo graviter iacens. Haemoptyſis multo validior erat; nycthemeri ſpatio ultra ſesquilibram ſanguinis floridi, ſpumantis, exſcreaverat. Eamdem curandi methodum ſequebar; ſed, adeo parum profuit, ut ſanguine ad libram integram quinquies miſſo, & appoſitis ano hirudinibus, cruoris ſinceri uncias duas, quandoque tres, quinta morbi die, adhuc aliquoties exſpueret. Nec tinctura roſarum ad unciam dimidiam omni ſemihora data, nec aquae gelidae potus, & applicatio externa, neque alia in priori morbo adhibita, poſt tantas ſanguinis evacuationes, haemorrhagiam ſiſtere poterant, quae ſummum vitae periculum minabatur. Magnum tunc emplaſtrum veſicatorium inter ſcapulas appoſitum eſt; a prima eius irritatione, tuſſis rarior mitiorque fiebat, & haemoptoe ceſſavit. Pergendo in uſu memoratorum remediorum diaetaeque lacteae, ae-

ger vires paulatim recuperavit, ac in perfectam ſanitatem reſtitutus eſt.

CASUS IV.

Dum haec ſcribo (Viennae menſe Maio anni 1776) auriga, quinquaginta annos natus, ab haemoptoe reſtituitur, quae etſi non adeo valida fuerit, ac illae, quarum hiſtorias ſupra retuli, veſicantium tamen effectus in hoc morbo confirmat. Haemorrhoides internas a quindecim annis ille habet, quotidie fere aliquot ſanguinis guttas fundentes: ante tres hebdomades ad me venit, capitis dolore & pectoris gravitate affectus, ſuppreſſo fluxu haemorrhoidali. Vena in brachio tuſa, ſanguis haemorrhoidalis iterum apparuit, & aeger levamen percepit per aliquot dies; ſed paulo poſt tuſſi correptus, ſanguinem exſcreare incoepit, & dolorem ſentire in latere ſiniſtro: ſputum ſanguinis iam olim paſſus erat, a recalcitrante equo in eodem latere percuſſus. Venae ſectio in pede inſtituitur,

tur, infuſa pectoralia, emulſionesque praeſcribuntur, & diaeta lactea imperatur; tuſſis tamen cum ſanguinis ſputo, dolore lateris, reſpirandi difficultate permanet; pulſus nullam febrem denotat, ſed parvus & debilis eſt. Uncias duas, vel tres per nycthemerum exſcreat ſpiſſi, & fuſci cruoris, plerumque ſinceri, aliquando cum ſputis glutinoſis mixti; fluxus haemorrhoidalis omnino iterum ſuppreſſus eſt. Cum valde debilis eſſet aeger, nec per phlebotomiam, nec ope hirudinum ſanguinem mittere amplius audebam, ſed die ab ultima venae ſectione ſecunda ad veſicatorium confugiebam, quod haemoptyſin ſtatim ſedavit, & mox ſufflaminavit; tuſſis quoque & dolor lateris ſenſim evanuerunt, ſputis coctis prodeuntibus.

CAPUT III.

Iliaca passio in gravida.

CLYSMATIBUS ex fumo tabaci cum optimo successu saepe usus eram in ileo, praemissis praemittendis iuxta varias huius morbi species, venae sectionibus nempe, enematibus emollientibus, oleosis, irritantibus, medicamentis laxantibus internis &c.; sed in gravidis, illa adhibere occasio mihi nunquam data fuerat, quando anno 1769 cum aliis Medicis in consilium vocabar ad matronam ultra quadraginta annos natam, novem infantum matrem, quos omnes feliciter pepererat. Sextum gravidatis mensem agebat, ab ipso initio bene se habuerat; tunc vero immani dolore in toto abdomine excruciabatur, cum pertinaci alvi constipatione: a quatuordecim diebus nulla excrementa deposuerat, quamquam laxantia varii generis sumsisset, & enemata tam emollientia, quam purgan-

gante ſtimulo praedita, ſaepe iniecta fuiſſent. Abdomen magnum durumque reperiebam, ſingultus iam aderat; & ſaporem valde ingratum, odoremque excrementorum ſe continuo in ore & naribus habere aiebat. Ingeſta omnia evomebat; admodum ſitiebat; urinam frequenter & parva quantitate mittere cogebatur. Pulſus parvus, durus, febrilis erat, ſed non valde frequens; abdominis dolor nunquam remittebat. Uterum in ſtatu naturali & debito ſitu adhuc eſſe, tam infimum ventrem tangendo, quam exploratione obſtetricis certus, ſuaſi, ut ſtatim ſanguis ad uncias decem ex brachio mitteretur, dein enema ex lactis cremore tepido iniiceretur; quibus peractis, fumus tabaci ope inſtrumenti, quod Vienna mecum attuleram, per anum introductus eſt. Hoc omni quarta hora repetebatur, enematibus ex cremore lactis fumo tabaci praemiſſis.

Tribus vicibus poſt clysmata tabaci ſolum lactis cremorem, prius

iniectum, deposuit: quarta vero scybala simul excrevit, deinde foeces duras, tandemque pultaceas. Alvo sic aliquoties exonerata, omnia ilei symptomata evanuerunt, ventriculus potum & cibos retinuit, ac aegra dormire incoepit. Die sequente medicamentum laxans eccoproticum ipsi propinavimus, & vespere paregoricum. Cito convaluit, & absoluto graviditatis tempore, sanum infantem feliciter peperit.

CAPUT IV.

Contusio capitis cum symptomatibus Fissurae cranii & extravasati humoris super cerebrum, infuso foliorum arnicae sanata.

ARNICA iam a longo tempore lapsorum panacea dicitur, & quamquam olim a multis venenum haberetur, ab aliis tanquam optimum medicamentum, extravasatos humores solvens, commendabatur.

Nul-

Nullam legi obſervationem, quae virtutem extravaſatos humores reſolvendi, diſſipandique huic plantae revera ineſſe, magis confirmet, quam caſus, qui mihi ante biennium hic occurrit.

Virgo viginti novem annorum, menſe Iulio anni 1775. veſpere in tenebris ſcalas aſcendens, offendit mulierem cito deſcendentem; fortiter propulſa, retrorſum decidit, caputque impegit ferro obtuſo, parietibus & gradibus lapideis. Sine motu & ſenſu iacebat; animi deliquio ſuccedebant vertigines, caligines, capitis dolor, agrypnia, nauſea; dentibus aliquid premere, ipſi impoſſibile erat, nec maxillas adducendo, minimum dentium colliſum ferre poterat. Summum dolorem ſentiebat in parte capitis ſiniſtra inter ſuturam ſagittalem & lambdoïdeam, ad angulum oſſis bregmatis, ubi locus tres digitos transverſos latus, adeo ſenſibilis & dolens erat, ut a leviſſima compreſſione vertigines

orirentur, & in animi deliquium aegra incideret. In integumentis nihil laesum, praeter levem tumorem in hoc loco, observabatur: at ex reliquis symptomatibus cranium, si non fractum, ab una sutura ad alteram saltem fissum esse, constabat.

Altera die sanguis ad libram ex pede detractus est, subito tunc menstrua, quae tantum post hebdomadem redire debebant, apparuerunt: solebant ipsi tres dies perdurare, nunc ultra duodecim abundanter fluxerunt. Agrypniam, vertigines, gravitatem capitis & temulentiam querebatur; ambulare vix poterat: his sensim auctis, vertigines & dolor capitis acutissimus illam diu pedibus stare impediebant, & frontem manibus suis sustentare cogebant. Die decima, me inscio, in balneo tepido per semihoram sedebat, ex quo egressa, ingentem uteri haemorrhagiam passa est; & tanta bidui spatio sanguinis tam grumosi, quam fluidi copia effluxit, ut debilis-

liſſima in lecto iaceret, extremitatibus frigidis, & pulſu vix non deficiente. Ad minimum corporis motum grumi cruoris prodibant; nulla febris ab ipſo principio morbi aderat. Cephalalgia immanis erat, & nauſeae aegram valde afficiebant: leviſſima partis láeſae preſſio intolerabiles dolores creabat. Propter imminens vitae periculum ab haemorrhagia uteri, ſummamque debilitatem, ſequentem mixturam praeſcripſi, cuius omni bihorio cochlearia duo ſumſit.

Rec. Aq. communis libr. ſemis.
Extract. cort. peruvian. drach. unam.
Terrae catechu drach. ſemis.
Syrup. cort. aurantior. unc. ſem.

Miſce. Haec per nycthemerum uſurpata haemorrhagiam ſedabat; & ſecunda die menſtrua omnino ceſſarunt, ſed reliqua ſymptomata ingraveſcebant, cum maxima virium proſtratione. Ex minimo capitis motu in delirium incidebat, quod dimi-

midiam horam, & quandoque diutius, perdurabat; dein mentis compos fiebat, & paulo poſt, iterum delirabat. Partem capitis affectam tangi non ſinebat aegra; nam a leviſſima preſſione digitis facta vertigines, nauſeae, caligo & delirium oboriebantur. Mecum illam tunc inviſit dexterrimus & expertiſſimus Sacr. Cæſ. Reg. Apoſt. Maieſtat. Chirurgus Rechberger. Ex omnibus ſymptomatibus cranium fiſſum, & humorem inter ipſum & meninges extravaſatum eſſe, iudicavimus. Alvus per enemata libera ſervabatur; a purgantibus abſtinere cogebant vires ab haemorrhagia uteri proſtratae. Fomenta parti capitis affectae imponebantur ex ſpeciebus cephalicis & floribus arnicae, vino rubro infuſis. Per tres dies, noctesque continuo deliravit, exceptis parvis intervallis. Arnicam ei interne dare iam ante animus fuerat, ſed illius uſum tunc contraindicabat immodicus menſtruorum fluxus, quo

nunc

nunc ſuppreſſo, hoc remedium adhuc tentare volui, antequam ad trepanationem, anceps & ultimum auxilium, confugeremus. Decima ſexta die morbi infuſum ſequens praeſcripſi:

Rec. Folior. arnicae drach. duas.
infunde per $\frac{1}{2}$ horam in aquae communis q. s. colaturam librae unius exhibe.

Huius cochleare omni hora ſumebat. Die ſequente, quando illam mane inviſebam, infuſi arnicae libram dimidiam ſumſerat, & minus delirabat; veſpere, integra libra uſurpata, melius ſe habebat, & longioribus intervallis mentis compos erat. De dolore valde conquerebatur, ab occipite ad collum & ſcapulam ſiniſtram protendente. Praeter hunc dolorem, nullum aliud incommodum ipſi arnica creavit; cardialgiam nequaquam excitavit; quin imo aegra nauſeis minus vexabatur.

Protracto huius medicamenti uſu, deliria ſenſim ſenſimque brevio-

viora facta ſunt, & tandem circa diem morbi vigeſimam omnino evanuerunt. Alvus libera erat, & urinae limpidae maiori copia ſluebant: ſomnus, appetitusque paulatim redire incoeperunt; ſed capitis dolor, praeſertim ſub loco affecto, aegram cruciabat, augebaturque motu quocunque corporis: ſi caput dextrorſum vertere tentabat, vel a pulvinari parumper elevare, aut, ſi altius iacebat, vertigines & nauſeae ſubito ſuperveniebant.

Supina iacere cogebatur, occipite pulvinari incumbente, vel capite ſiniſtrorſum aliquantulum flexo. Hunc ſitum per tres ſeptimanas adhuc ſervare debuit, & infuſum arnicae uſurpare, omnibus ſymptomatibus paulatim remittentibus. Sexta hebdomade erecto capite in lecto ſedere potuit, & leviter maſticare; menſtrua tunc rite fluxerunt, & paulo poſt e lecto ſurgere incoepit, nullumque amplius

me-

medicamentum, praeter laxans eccoproticum, ſumſit. Pedem ſiniſtrum diu elevare non potuit, quin, dum illum poneret, dolorem in parte capitis affecta ſentiret; praecipue, quando eodem corpus durum, vel nodos tabulati offendebat. Elapſis a morbi principio duobus menſibus, domo exivit integra ſanitate gaudens, niſi quod in rheda vehi per aliquod tempus adhuc non potuerit. (*)

Quot miſeros a crudeli & periculoſa operatione ſervaret remedium, humores intra cranium a contuſionibus capitis effuſos reſolvens, diſſipansque, illi praeſertim ſciunt Medici & Chirurgi, qui in noſocomiis caſtrenſibus militum curam habuerunt. Hanc virtutem arnicae ineſſe teſtatur relatus caſus, aliae-

(*) Sana adhucdum vivit Iunio anni 1777.

aliaeque obſervationes forte in poſterum confirmabunt. Nunquam ſaltem in ſimilibus morbis ad trepanationem confugere ſuaderem, niſi prius arnicae effectus tentatus fuerit.

FINIS.

INDEX CAPITUM.

PARS I.

PARS II.

Pestis.

PARS III.

Varia.

CA-

ERRATA.

Pag. 166. *lin.* 12. repleant : *lege* replent.

Pag. 188. *lin.* 13. Olyssippione : *lege* Olyssippone.

Pag. 194. *lin. ult.* Part. III. *lege* Part. II.

